

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НІЖНІК ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

УДК 811.111'37'42:82.09

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *СУМНІВ* У АНГЛОМОВНОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 035 – Філологія

Галузь знань 03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Л. І. Ніжнік

Науковий керівник: Бялик Василь Дмитрович, доктор філологічних наук, професор.

ЧЕРНІВЦІ – 2023

АНОТАЦІЯ

Ніжнік Л. І. Вербалізація концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2023.

Дисертацію присвячено вивченню вербалізації концепту СУМНІВ в сучасному англomовному художньому дискурсі з позицій комплексного підходу. Робота відображає тенденцію до вивчення мови з точки зору антропоцентризму, що розглядає людину як найвищу мету світобудови. Такий підхід дав змогу дослідити поняттєву, образну та ціннісну складові концепту СУМНІВ, розглянувши його концептуальні та категоріальні властивості, фреймову будову, образи-схеми та реалізацію концепту в дискурсі.

Наукова новизна полягає в тому, що концепт СУМНІВ досліджено у сучасному англomовному художньому дискурсі з когнітивно-комунікативних позицій дослідження; розкрито інтенціонал та імплікаціонал значення ядерних номінантів концепту СУМНІВ та визначено низку номінантів цього концепту; створено фреймову структуру концепту СУМНІВ та виокремлено діапазон концептуальних метафор для нього; проаналізовано епістемічні слова, як лексичні одиниці для вираження концепту СУМНІВ та здійснено їх поділ на епістемічні слова високої сили модальності (ЕСВСМ), епістемічні слова середньої сили модальності (ЕСССМ) та епістемічні слова низької сили модальності (ЕСНСМ); проаналізовано мовленнєві акти для вираження концепту СУМНІВ; здійснено типологію комунікативних ситуацій сумніву; схарактеризовано комунікативні стратегії й тактики актуалізації досліджуваного концепту в сучасному англomовному художньому дискурсі в комунікативних ситуаціях сумніву.

У вступі зазначено актуальність теми дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, представлено предмет, об'єкт і методологічний інструментарій наукової розвідки, визначено практичне значення та наукову новизну дисертаційної роботи, подано структуру дисертаційної роботи, а також зазначено інформацію про кількість публікацій із теми дослідження та апробацію його результатів на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження концепту СУМНІВ» визначено місце лінгвоконцепту в когнітивній лінгвістиці. СУМНІВ визначається, як емоційний концепт, складне структурно-сміслове, ментальне, вербалізоване утворення, яке включає в себе поняття, образ та цінність, функціонально заміщає людині в процесі рефлексії та комунікації предмети світу, та є культурно зумовленим для певного історичного етапу розвитку суспільства. Сумнів вивчено в міждисциплінарній ретроспективі з точок зору філософії, логіки, психолінгвістики та соціолінгвістики. Оскільки сумнів тлумачиться як епістемічний стан, то розглянуто характерні риси епістемічної модальності, епістемічні лексичні засоби вербалізації та їхню скаляризацію на шкалі впевненості. Розкрито особливості сучасного художнього дискурсу, що включає текстову, інтерпретаційну та соціальну складові та реалізацію концепту СУМНІВ у ньому.

У другому розділі «Методи та етапи дослідження» представлено основні підходи до вивчення концепту СУМНІВ. У дисертаційному дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що включають дефініційний й компонентний аналіз, концептуальний аналіз в інтерпретації Й. А. Стерніна і З. Д. Попової, прагматичний аналіз для опису вживання слів та словосполучень з метою досягнення прагматичного ефекту, дискурсивний аналіз для встановлення соціального контексту комунікативної ситуації сумніву, метод скалярної градації для розміщення епістемічних слів на шкалі впевненості, процедуру кількісних підрахунків, статистичну формулу ваги компонента значення. У роботі розглянуто поняття шкали

впевненості, яка допомагає скаляризувати епістемічні слова різної сили модальності та виокремити ті з них, що є вербалізаторами концепту СУМНІВ. Розділ містить етапи проведення дослідження.

У третьому розділі «Лінгвокогнітивні ознаки концепту СУМНІВ у сучасному англomовному художньому дискурсі» досліджено поняттєвий та образний компоненти концепту СУМНІВ. Встановлено, що лексема *doubt* прийшла в англійську мову з латинської через давньofранцузьку в 11 ст. і мала, окрім значення «сумніватися», значення «боятися», яке сьогодні вважається застарілим. Архетипним образом концепту є біблійна ідіома *doubting Thomas*, що описує людину, котра відмовляється вірити в певне явище без емпіричних доказів його дійсності та правдивості.

Ядерними номінантами концепту є лексичні одиниці *doubt* (*n*), *doubt* (*v*) та *doubtful* (*adj*), для яких виокремлюємо 77 сем значення. Досліджено вагу компонентів значення ядерних номінантів концепту, яка коливається від 0 до 1, та виокремлено гіперсеми значень з розширеннями: «невпевненість» (з розширеннями «невпевненість щодо правди, факту, реальності, правдивості, природи чи існування чогось», «невпевненість щодо ймовірності», «невпевненість щодо думки чи переконання», «невпевненість щодо цінності чи придатності», «невпевненість щодо чесності, надійності, законності», «невпевненість щодо репутації, моральності, порядності», «невпевненість у результаті»), «труднощі» (з розширеннями «невирішений», «невизначений», «спірний»), «вагання», «нестача віри» (з розширеннями «невіра», «недовіра»), «ймовірність» (з розширеннями «відсутність ймовірності щодо пропозиції (p)»), «наявність ймовірності щодо не пропозиції (p)»), «низька оцінка» (з розширеннями «низька оцінка якості», «низька оцінка успішності»). Навколо сем «невпевненість», «труднощі», «вагання» та «нестача віри» побудовано мікрополя та периферійні мікрополя ЛСП сумніву для виокремлення 306 номінантів сумніву.

Концепт СУМНІВ виражається засобами епістемічної модальності, оскільки вона відображає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду

ступеня його обізнаності в тому, про що йдеться у пропозиції. Епістемічна суб'єктивна модальність нашаровується на об'єктивно-модальне значення пропозиції, модифікуючи й увиразнюючи його, та стає носієм оцінки ступеню достовірності, пізнаності / непізнаності змісту об'єктивного компонента висловлення загалом чи певного його компонента. Було розглянуто 118 епістемічних слів з їх заперечними формами для визначення їх семного складу та для того, щоб групувати їх на епістемічні слова високої, середньої та слабкої сили модальності. Епістемічні слова визначено, як слова, які у своєму значенні містять семи «я думаю, але я не знаю» і які передають особисте ставлення мовця до сказаного. Епістемічні слова можуть бути розміщені перед пропозицією висловлення, або ж не мати фіксованого положення, виступаючи вставними словами, епістемічні модальні дієслова стоять перед головним дієсловом у висловленні. Епістемічні слова розміщені на шкалі впевненості, яка використовується для опису сили віри щодо точності чи якості передбачення, судження чи вибору і описується через континуум, що простягається від цілковитої впевненості до невпевненості, або неможливості. Шкала впевненості цій роботі охоплює такі епістемічні стани, як впевненість, здогадку та невпевненість. Сумнів ототожнюється з невпевненістю. Він виключає впевненість, але має розмиті межі зі здогадкою, оскільки сумнів може включати часткове прийняття пропозиції висловлення у разі вагання. СУМНІВ вербалізується епістемічними словами низької та середньої сили модальності а також епістемічними словами високої та середньої сили модальності, коли вони вжиті у словосполученнях із інтенсифікаторами та кількісними модифікаторами, які послаблюють значення прилеглого слова у порівнянні з нормою, та в запереченнях. Таким чином, епістемічні слова можуть змінювати свою позицію на шкалі впевненості, набуваючи напрямку до невпевненості.

Образну складову концепту наповнюють концептуальні метафори і метонімії. Інструментарій теорії концептуальної метафори дозволяє встановити зону перехресного картування для концепту СУМНІВ.

Встановлено, що концепт СУМНІВ взаємодіє з доменами, які формують орієнтаційні метафори (ВНИЗУ, НА ВЕРХУ, СУБ'ЄКТ СУМНІВУ В ЦЕНТРИ), онтологічні метафори (КОНТЕЙНЕР, ОБ'ЄКТ, РІДИНА, РЕЧОВИНА, ЛЮДИНА, РОСЛИНА, ТВАРИНА) та структурні метафори (ЯВИЩЕ ПРИРОДИ, ХВОРОБА, КОЛІР, ТЯГАР, СИЛА, ВИГОДА). Художні метафори є неконвенційними, індивідуальними та творчими і можуть утворюватися шляхом розширення (напр. СУМНІВ Є РІДИНОЮ → СУМНІВ Є ГАРЯЧОЮ РІДИНОЮ), нарощування (напр. СУМНІВ Є ТВАРИНОЮ → СУМНІВ Є КОТОМ) чи поєднання (напр. СУМНІВ Є РОСЛИНОЮ та СУМНІВ Є РУХОМ ВНИЗ) конвенційних метафор, і включають такі корелятивні домени: ХВИЛЯ, ГАРЯЧА РІДИНА, НАТОВП, ПЕЛЮСТКИ РОСЛИНИ, ЩО ВІДЦВІЛА, КІТ, ЧЕРВ'ЯК, ВУГОР. Концептуалізація сумніву через когнітивну метонімію дозволяє описати концепт кореляцією EFFECT OF EMOTION FOR THE EMOTION (ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ) експресивними, фізіологічними та поведінковими мовними метоніміями.

До базових компонентів фрейму концепту СУМНІВ, сконструйованого на основі теорії фреймової семантики Ч. Філлмора, входять ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ, ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ, АКТАНТ (може відігравати семантичні ролі АГЕНСа, ПАЦІЄНСа та ЕКСПІРІЄНЦЕРа), РЕАКЦІЯ (ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ, ОЦІНКА, НЕМОВНА ПОВЕДІНКА, МОВНА ПОВЕДІНКА). Слоти фрейму емоційного концепту СУМНІВ заповнюють когнітивні класифікаційні ознаки, що відображають той чи інший аспект категоризації концепту СУМНІВ та узагальнює однорідні диференційні когнітивні ознаки у структурі концепту. До класифікаційних когнітивних ознак належать *«причинність»* – причиною сумніву може бути невпевненість щодо правди, факту чи існування чогось, невпевненість щодо думки чи переконання, невпевненість щодо цінності та придатності, невпевненість щодо чесності, невпевненість в собі; *«тривалість»* – сумнів може займати довгий або

короткий час (*lingering doubt, moment's hesitation*); «часова локалізованість» – сумнів може стосуватись минулої, теперішньої чи майбутньої події; «місце» – сумнів займає певне місце в організмі людини; «циклічність» – сумнів може бути повторюваним у часі (*daily doubts*); «фазовість» – людина створює стан сумніву, підживлює його і намагається його подолати (*create uncertainty, fuel uncertainty, eliminate uncertainty*); «інтенсивність» – сумнів може мати високий, середній та низький ступінь вияву ознаки (*considerable doubt, rather doubtful, a bit doubtful*); «кількість» – сумнівів може бути багато чи мало, а також вони виражаються відсотково (*1 percent of doubt*); «зв'язок емоції з інтелектуальною / ментальною сферою» – сумніви є обгрунтованими (*reasonable doubt*); «зв'язок емоції з перцептивною сферою» вказує на фізичне сприйняття сумніву органами чуття (*blatant disbelief*); «оцінність» вказує на особистісне ставлення до сумніву, яке здебільшого за знаком «-» (*stupid suspicions*), а рідше за знаком «+» (*half-hopeful disbelief*); «непомітність» – сумнів стараються приховати (*hide disbelief*), «неконтрольованість» – сумнів може спричиняти різні неконтрольовані фізіологічні реакції (*paralyzed with doubt*), «комбінаторність» – сумнів переживається з великою кількістю інших відчуттів, з такими неінтенсивними відчуттями, як незадоволення, роздратування, неспокій, дискомфорт, занепокоєння, збентеженість, зацікавленість та здивуванням (*doubt and discontent*), негативними інтенсивними станами переживання сумніву є смуток, наляканість, злість, страх (*all the gloom and self-doubt*), надії та сподівання (*half-hopeful disbelief*), «реактивність» – сумнів передається іншим, «домінантність» – сумнів має певну силу психоемоційного стану.

Розділ 4 «Реалізація концепту СУМНІВ в англomовному художньому дискурсі» фокусується на ціннісно-прагматичному аспекті концепту СУМНІВ для англійської лінгвокультури. У розділі цей концепт досліджується у дискурсі.

У роботі відрізняємо фактичну невпевненість від афективної. СУМНІВ вносимо до фактичної невпевненості, що стосується інформації пропозиції

висловлення, в той час, як афективна невпевненість слугує для того, щоб робити висловлення менш категоричним та більш ввічливим. Аналіз 400 мовленнєвих актів свідчить, що концепт СУМНІВ реалізується в мовленні через мовленнєві акти констативи (55%), комісиви (6%), директиви (4%), квестиви (24%) та експресиви (11%). Не всі види запитань передають концепт СУМНІВ, оскільки більшість запитань є інформативними та задаються з метою отримання інформації. Відчуття невпевненості передають негативні полярні запитання, розділові запитання, альтернативні запитання, ехо-запитання, риторичні запитання, фразеологізовані запитання, непрямі запитання з епістемічними словами.

Для комунікативних ситуацій сумніву у сучасному англomовному художньому дискурсі було виокремлено 10 тем, серед яких «Міжособистісні стосунки» (34%), «Особисті якості» (24%), «Розслідування» (12%), «Заплановані події» (9%), «Небезпека» (8%), «Властивості предметів» (5%), «Здоров'я» (3%), «Норми поведінки в суспільстві, особливості культури» (3%), «Наука» (1%), «Погода» (1%). Для зазначених тем були виокремлені фрейми-сценарії, які допомагають розглянути концепт СУМНІВ у окремих ситуаціях з прототипними учасниками та розвитком подій. Комунікативними ситуаціями сумніву є КСС1 «Невпевненість щодо правди та правдивості» (17%), КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання» (24%), КСС3 «Невпевненість щодо цінності чи придатності» (2%), КСС4 «Невпевненість щодо чесності, надійності, законності» (4%), КСС5 «Невизначеність щодо вибору» (10%), КСС6 «Сумнів у собі» (15%), КСС7 «Невпевненість щодо репутації, моральності, порядності» (4%), КСС8 «Невпевненість щодо ймовірності» (6%), КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось» (18%).

У комунікативних ситуаціях можливо простежити стратегії та тактики мовленнєвої поведінки ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву. У дослідженні виокремлено глобальну стратегію фактичної невпевненості, локальну стратегію кооперації (57% розглянутих прикладів) для комунікативної

ситуації сумніву та мовні стратегії забезпечення стабільно-гармонійного спілкування (8%) (тактики пошуку згоди, виправдання), презентації інформації (29%) (тактики констатації, припущення, прогнозування) та формування емоційного настрою (20%) (тактики створення напруги, індукції емпатії, емоційної самоекспресії). Локальна комунікативна стратегія конфронтації (43%) включає для комунікативної ситуації сумніву мовні стратегії дискредитації (19%) (тактики докору, критики, недовіри, самодискредитації), порушення стабільно-гармонійного спілкування (18%) (тактики незгоди, насмішки, ухилення, зміни теми), маніпулювання (5%) (тактики психологічного тиску та нав'язування суб'єктивної думки).

Ключові слова: концепт, дискурс, сумнів, невпевненість, епістемічні слова, мовленнєві акти, комунікативні інтенції, комунікативні стратегії і тактики, концептуалізація, когнітивна метафора.

ABSTRACT

Nizhnik L. I. Verbalization of concept DOUBT in English-language artistic discourse. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities in the specialty 035 Philology. – Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the verbalization of concept DOUBT in English-language artistic discourse from the standpoint of a complex approach. The work reflects the tendency to study language from the perspective of anthropocentrism, which considers a person as the highest goal of the universe. This approach made it possible to investigate the conceptual, figurative and value sides of concept DOUBT, considering its conceptual and categorical properties, frame structure, images-schemes of the concept and the actualization of the concept in discourse.

The scientific novelty lies in the fact that concept DOUBT has been elaborated in the English-language artistic discourse from the cognitive-discursive positions of research; the intentional and implicational meaning of the nuclear nominees of concept DOUBT is revealed and a number of nominees of this concept are outlined; the frame structure of concept DOUBT was created and the range of conceptual metaphors for it was identified; epistemic words were analyzed as lexical units for expressing concept DOUBT and divided into epistemic words of high modality strength (EWHMS), epistemic words of medium modality strength (EWMMS) and epistemic words of low modality strength (EWLMS); speech acts for expressing concept DOUBT were analyzed; a typology of communicative situations of doubt was carried out; communicative tactics and strategies of actualization of the researched concept in English-language artistic discourse in communicative situations of doubt were outlined.

In the introduction, the relevance of the research topic is stated, the purpose and tasks of the work are formulated, the subject, object and methodological tools of the research are presented, the practical significance and scientific novelty of the dissertation work is outlined, the structure of the dissertation research is presented, and information on the number of publications on the research topic and its approbation at international and all-Ukrainian scientific and scientific-practical conferences is also indicated.

In the first chapter "Theoretical foundations of concept DOUBT research" the place of the language concept in cognitive linguistics is determined. DOUBT is defined as a concept, a complex structural-semantic, mental, verbalized formation, which includes a concept, an image and a value, functionally replaces objects of the world for a person in the process of reflection and communication, and is culturally determined for a certain historical stage of the development of society. Doubt is studied in an interdisciplinary retrospective from the perspectives of philosophy, logic, psycholinguistics, and sociolinguistics. Since doubt is interpreted as an epistemic state, the properties of epistemic modality, epistemic lexical means of verbalization and their scalarization on the confidence scale are

considered. The peculiarities of the artistic discourse, which includes textual, interpretive and social components, as well as the realization of concept DOUBT were investigated.

The second chapter "Methods and stages of research" contains the main approaches to studying concept DOUBT. The dissertation research uses general scientific and special research methods, including *definitional* and *component analysis*, *conceptual analysis* by Y. A. Sternin and Z. D. Popova, *pragmatic analysis* to describe the use of words and phrases in order to achieve a pragmatic effect, *discursive analysis* to establish the social context of the communicative situation of doubt, *the method of scalar gradation* to place epistemic words on the scale of confidence, *the procedure of quantitative calculations*, *the statistical formula* of the weight of the meaning component. The paper examines the concept on a confidence scale, which helps to scalarize epistemic words of different strength of modality and to single out those of them that are verbalizers of concept DOUBT. The paper considers the notion of a confidence scale, which helps to scalarize epistemic words of different strength of modality and to single out those of them that are verbalizers of concept DOUBT. The chapter includes stages of research.

In the third chapter "Linguocognitive features of concept DOUBT in modern English-language artistic discourse" the conceptual and figurative components of concept DOUBT are investigated. It has been established that the lexeme *doubt* entered the English language from Latin through Old French in the 11th century and had, in addition to the meaning "to doubt", the meaning "to be afraid", which is considered obsolete today. The archetypal image of the concept is the biblical idiom *doubting Thomas*, which describes a person who refuses to believe in a certain phenomenon without empirical evidence of its validity and truthfulness.

The core nominees of the concept are the lexical units *doubt* (*n*), *doubt* (*v*) and *doubtful* (*adj*). The weight of the components of the meaning of 77 semes for the nuclear nominees of the concept, which varies from 0 to 1, was studied, and hypersems of meanings with extensions were singled out: "uncertainty" (with the

extensions "uncertainty about the truth, fact, reality, truthfulness, nature or existence of something", "uncertainty about the probability", "uncertainty about an opinion or belief", "uncertainty about the value or suitability" , "uncertainty about honesty, reliability, legitimacy", "uncertainty about reputation, morality, respectability", "uncertainty in the outcome"), "difficulties" (with the extensions "unsettled", "undefined", "disputed"), "hesitation", "lack of belief" (with extensions "disbelief", "mistrust"), "probability" (with extensions "lack of probability regarding p", "presence of probability regarding not p"), "low estimate" (with extensions "low estimate quality", "low assessment of success"). Around semes "uncertainty", "difficulties", "hesitation" and "lack of faith" microfields and peripheral microfields of *LSP doubt* are built to distinguish 306 nominees of doubt.

Concept DOUBT is expressed by means of the epistemic modality, since it reflects the attitude of the speaker to the content of the utterance from the point of view of the degree of his awareness of what the proposition is about. The epistemic subjective modality is superimposed on the objective-modal meaning of the utterance, modifying and expressing it, and becomes the carrier of the assessment of the degree of reliability, knowability / unknowability of the content of the objective component of the statement as a whole or a certain component of it. 118 epistemic words with their negative forms were examined to determine their stem structure and to group them into epistemic words of high, medium and weak modality strength. Epistemic words are defined as words that contain semes "I think, but I don't know" in their meaning and that convey the speaker's personal attitude to what is said. Epistemic words can be placed before the proposition of the statement, or do not have a fixed position, acting as parenthesis, epistemic modal verbs stand before the main verb in the statement. Epistemic words are placed on a confidence scale, which is used to describe the strength of belief about the accuracy or quality of a prediction, judgment, or choice, and is described along a continuum ranging from absolute certainty to uncertainty or impossibility. The confidence scale of this paper covers such epistemic states as certainty, guess and uncertainty. Doubt is equated with uncertainty. It excludes certainty, but has

blurred boundaries with a guess, since doubt may involve partial acceptance of the proposition of utterance in case of hesitation. Concept DOUBT is verbalized by epistemic words of low and medium modality strength, as well as epistemic words of high and medium modality strength, when they are used in word combinations with downtoners and quantitative modifiers that weaken the meaning of the adjacent word compared to the norm, and in negations. Thus, epistemic words can change their position on the confidence scale, acquiring a direction towards uncertainty.

The figurative component of the concept is filled with conceptual metaphors and metonymies. The conceptual metaphor theory toolkit allows you to establish a cross-mapping zone for concept DOUBT. It has been determined that the concept DOUBT interacts with domains that form orientational metaphors (BELOW, ABOVE, SUBJECT OF DOUBT IN THE CENTER), ontological metaphors (CONTAINER, OBJECT, LIQUID, SUBSTANCE, PERSON, PLANT, ANIMAL), and structural metaphors (NATURAL PHENOMENON, DISEASE, COLOR, BURDEN, FORCE, BENEFIT). Artistic metaphors are non-conventional, individual and creative and may be formed by expanding (e.g. DOUBT IS A LIQUID → DOUBT IS A HOT LIQUID), building up (e.g. DOUBT IS AN ANIMAL → DOUBT IS A CAT) or combining (e.g. DOUBT IS A PLANT and DOUBT IS UP) conventional metaphors and include the following correlative domains: WAVE, HOT LIQUID, CROWD, PETALS OF PLANT THAT BLOOMED, CAT. Conceptualization of doubt through cognitive metonymy allows to describe the concept by correlation EFFECT OF EMOTION FOR THE EMOTION expressive, physiological and behavioral linguistic metonymies.

According to the theory of frame semantics by Ch. Fillmore, the basic components of the DOUBT frame include CAUSE / SOURCE OF DOUBT, EMOTION / STATE OF DOUBT, ACTANT (can play the semantic roles of AGENT, PATIENT and EXPERIENCER), REACTION (EXTERNAL SENSATION, EXTERNAL IMPRESSION, EVALUATION, NON-SPEAKING

BEHAVIOR, SPEAKING BEHAVIOR). The slots of the DOUBT frame are filled with cognitive classification features that reflect one or another aspect of concept DOUBT categorization and generalize homogeneous differential cognitive features in the structure of the concept. Classification cognitive features include "causality" – the cause of doubt can be uncertainty about the truth, fact or existence of something, uncertainty about an opinion or belief, uncertainty about value and suitability, uncertainty about honesty, uncertainty about oneself; "duration" – doubt can take a long or short time (*lingering doubt, moment's hesitation*); "temporal localization" – the doubt can refer to a past, present or future event; "place" – doubt takes some place in a human body; "cyclicity" – doubt can be repeated over time (*daily doubts*); "phaseness" – a person creates a state of doubt, feeds it and tries to overcome it (*create uncertainty, fuel uncertainty, eliminate uncertainty*); "intensity" – doubt can have a high, medium and low degree of symptom manifestation (*considerable doubt, rather doubtful, a bit doubtful*); "quantity" – doubts can be many or few, and they are also expressed as a percentage (*1 percent of doubt*); "the connection of emotion with the intellectual / mental sphere" – doubts are reasonable (*reasonable doubt*); "the connection of emotion with the perceptual sphere" indicates the physical perception of doubt by the senses (*blatant disbelief*); "valuability" indicates a personal attitude to doubt, which is mostly under the "-" sign (*stupid suspicions*), and less often under the "+" sign (*half-hopeful disbelief*); "concealment" – they try to hide doubt (*hide disbelief*), "uncontrollability" – doubt can cause various uncontrolled physiological reactions (*paralyzed with doubt*), "combinatorial" – doubt is experienced with a large number of other feelings, with such non-intense feelings as dissatisfaction, irritation, restlessness, discomfort, concern, confusion, interest and surprise (*doubt and discontent*), negative intense states of experiencing doubt are sadness, fright, anger, fear (*all the gloom and self-doubt*), hopes and expectations (*half-hopeful disbelief*), "contagiousness" – doubt is transmitted to others, "dominance" – doubt has a certain power of a psycho-emotional state.

Chapter 4 "Implementation of concept DOUBT in English-language artistic discourse" focuses its attention on the value and pragmatic aspect of concept DOUBT for English linguistic culture. The chapter explores this concept in discourse.

Actual uncertainty is distinguished from affective uncertainty. Concept DOUBT is attributed to actual uncertainty regarding the information of the utterance proposition, while affective uncertainty serves to make speech less categorical and more polite. The analysis of 400 speech acts shows that concept DOUBT is realized in speech through the speech acts of constatives (55%), commissives (6%), directives (4%), questives (24%) and expressives (11%). Not all types of questions convey DOUBT, as most questions are informative and are asked to obtain information. Feelings of uncertainty are conveyed by negative polar questions, split questions, alternative questions, echo questions, rhetorical questions, phraseological questions, indirect questions with epistemic words.

For communicative situations of doubt in English-language artistic discourse, 10 common topics were singled out, including "Interpersonal relations" (34%), "Personal qualities" (24%), "Investigation, finding out the truth" (12%), "Planned events" (9%), "Danger" (8%), "Properties of subjects" (5%), "Health" (3%), "Norms of behavior in society, cultural features" (3%), "Science" (1%), "Weather" (1%). Frames-scenarios were outlined for the mentioned topics, which help to consider concept DOUBT in certain situations with prototypical participants and the development of events. Communicative situations of doubt are KSS1 "Uncertainty about the truth and truthfulness" (17%), KSS2 "Uncertainty about an opinion or belief" (24%), KSS3 "Uncertainty about the value or suitability" (2%), KSS4 "Uncertainty about honesty, reliability, legality" (4%), KSS5 "Uncertainty about choice" (10%), KSS6 "Self-doubt" (15%), KSS7 "Uncertainty about reputation, morality, decency" (4%), KSS8 "Uncertainty about probability" (6%), KSS9 "Uncertainty about the fact, reality, nature or existence of something" (18%).

In communicative situations, it is possible to trace the strategies and tactics of speech behavior of doubt EXPERIENCER. Strategies are related to speech planning to achieve communication goals, while communicative tactics are specific means of intentional-strategic communication and are subordinate to strategies. The strategy of cooperation is characterized by the symmetrical behavior of communicators in compliance with the main "maxims of communication" aimed at achieving its effectiveness, while confrontational strategies reflect the non-cooperative nature of communicative interaction. The study singled out a global strategy of factual uncertainty and local strategy of cooperation (57%) for a communicative situation of doubt with speech strategies of ensuring stable and harmonious communication (8%) (tactics of seeking agreement, justification), presentation of information (29%) (tactics of ascertaining, supposing, predicting) and forming an emotional mood (20%) (tactics of creating tension, induction of empathy, emotional self-expression). The local communicative strategy of confrontation (43%) is used for the communicative situation of doubt for speech strategies of discrediting (19%) (tactics of reproach, criticism, distrust, self-discrediting) and disruption of stable-harmonious communication (18%) (tactics of disagreement, ridicule, avoidance, changing the topic), manipulation (5%) (tactics of psychological pressure and imposition of subjective opinion).

Key words: concept, discourse, doubt, uncertainty, epistemic words, speech acts, communicative intentions, communicative strategies and tactics, conceptualization, cognitive metaphor.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ніжнік Л. І. Концептуальна метафора для опису концепту СУМНІВ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 25. Том 2. С. 12–17.
DOI : 10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.2
URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/2.pdf
2. Ніжнік Л. І. Епістемічні слова та комунікативні стратегії кооперації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13 (81). С. 49–53.
DOI : 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-49-53
URL : <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3486>
3. Ніжнік Л. І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15 (83). С. 25–29.
DOI : 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-25-29
URL : https://eprints.oa.edu.ua/8723/1/NZ_Filologija_Vyp_13%2881%29.pdf
4. Ніжнік Л. Вербалізація концепту DOUBT засобами епістемічної модальності. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць*. Серія : Германська філологія. Чернівці : Рута, 2021. Вип. 831-832. С. 240–252.
URL : <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/gp/article/view/207>
5. Ніжнік Л. Епістемічна модальність для вираження сумніву. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць*. Германська філологія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. Вип. 823. С. 179–184.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2020_823_35
6. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вияву комунікативних інтенцій персонажа у художньому творі. *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія»*. Серія : Філологічна. Острог : Вид-во НаУОА, 2014. Вип. 44. С. 207–210.

URL : https://lingvj.oa.edu.ua/nz_vyp_44

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_44_63

7. Ніжнік Л. І. Комунікативні інтенції персонажа в британській художній літературі. *Нова Філологія*. Вип. 60. Запоріжжя, 2014. С. 125–128.

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_60_26

***Статті у зарубіжних виданнях, індексованих
в наукометричній базі Web of Science:***

8. Byalyk V. D., Nizhnik L. I. Epistemic Words on the Confidence Scale. *Academic Journal of Modern Philology*. Wrocław, 2022. Vol. 15. P. 107–115.

DOI : 10.34616/ajmp.2022.15.8

URL : <https://ajmp.uwr.edu.pl/2022/10/06/vol-15-2022/>

URL : <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000918096700008>

Додаткові публікації:

9. Nizhnik L., Galaidin A. Modal verbs to express confidence/ uncertainty. *PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. CZESTOCHOWA, 2020. 40. No. 3. P. 49–59.

DOI : 10.23856/4007

URL : <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/525>

10. Ніжнік Л. І. Мовні засоби номінації емоції сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Родовід, 2019. Вип. 1 (17). С. 165–174.

11. Харитон Л. Репрезентація «сумнів у собі» у фреймі сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2011. Вип. 3. С. 169–175.

URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2011_3/Liudmyla_Kharyton.pdf

http://www.chnu.edu.ua/res//chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/v_2011_3.html

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Ніжнік Л. І. Епістемічна впевненість / невпевненість в мовленнєвих актах. *Молодіжна наука заради миру та розвитку : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (9-11 листопада 2022 року, м. Чернівці)*. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 155–158.
13. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вираження емоції сумніву в сучасній англійській літературі. *Лінгвістика XXI століття : здобутки та перспективи : II Міжнародна науково-практична конференція. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон : ХДУ, 2019. № 36. С. 64–68.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	22
ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>СУМНІВ</i>	34
1.1 Поняття лінгвоконцепту в когнітивній лінгвістиці	34
1.2 Психоемоційний стан сумніву: міждисциплінарний підхід	39
1.3 Епістемічна природа психоемоційного стану сумніву	47
1.4 Комунікативні особливості англomовного художнього дискурсу	50
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ	56
2.1 Концептуальний аналіз	56
2.1.1 Метод семного аналізу	60
2.1.2 Метод фреймової семантики	63
2.1.3 Мовні засоби опису образно-ціннісного аспекту концепту	67
2.2 Скалярна градація епістемічних слів на позначення сумніву	70
2.3 Комунікативні стратегії та тактики подання сумніву у дискурсі	77
2.4 Етапи дослідження	84
Висновки до розділу 2	89
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ <i>СУМНІВ</i>	91
3.1 Поняттєвий компонент концепту <i>СУМНІВ</i>	91
3.1.1 Етимологічний шар й архетипний образ концепту <i>СУМНІВ</i> в англійській лінгвокультурі	91
3.1.2 Лексико-семантичне поле номінації концепту <i>СУМНІВ</i>	94
3.1.3 Епістемічні слова на позначення концепту <i>СУМНІВ</i>	107
3.2 Образно-ціннісний компонент концепту <i>СУМНІВ</i>	119
3.2.1 Концептуальна метафора для опису концепту <i>СУМНІВ</i>	120
3.2.2 Концептуальна метонімія для опису концепту <i>СУМНІВ</i>	128
3.3 Фреймова структура концепту <i>СУМНІВ</i>	134

Висновки до розділу 3	150
РОЗДІЛ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ СУМНІВ У АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	155
4.1 Мовленнєві акти для вербалізації концепту СУМНІВ	155
4.2 Комунікативна ситуація як конститuent дискурсу	167
4.2.1 Комунікативна поведінка ЕКСПЕРІЄНЦЕРА СУМНІВу	167
4.2.2 Теми для комунікативних ситуацій сумніву	170
4.2.3 Види комунікативних ситуацій сумніву	175
4.3 Комунікативні стратегії та тактики для вираження концепту СУМНІВ	179
4.3.1 Стратегії і тактики кооперації для вираження концепту СУМНІВ	180
4.3.2 Стратегії і тактики конфронтації для вираження концепту СУМНІВ	186
Висновки до розділу 4	195
ВИСНОВКИ	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	225
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	226
ДОДАТКИ	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АХД – англомовний художній дискурс

ЕМ – епістемічна модальність

ЕС – епістемічні слова

ЕСВСМ – епістемічні слова високої сили модальності

ЕСССМ – епістемічні слова середньої сили модальності

ЕСНСМ – епістемічні слова низької сили модальності

КС – комунікативна стратегія

КСС – комунікативна ситуація сумніву

КТ – комунікативна тактика

ЛСП – лексико-семантичне поле

МА – мовленнєвий акт

МКС – мовна картина світу

МП – мікрополе

ОМ – об'єктивна модальність

ПМП – периферійне мікрополе

СМ – суб'єктивна модальність

p – пропозиція

s – суб'єкт

ВСТУП

Визначальною рисою сучасного мовознавства є зрушення парадигми його досліджень у бік функціонального, антропоцентричного, когнітивного бачення та розуміння мовних явищ. Основним завданням такого підходу є розв'язання проблем вербалізації інформації у процесі пізнання оточуючого світу, способів представлення мовних одиниць у людській свідомості та їхньої участі у забезпеченні акту комунікації. Людина в межах антропоцентричної парадигми є центральним компонентом дискурсу, який охоплює соціальні і психологічні фактори впливу середовища, в якому актуалізується дискурсивна діяльність особи (Воробйова 2013, с. 41). Когнітивна лінгвістика на сучасному етапі розвитку є популярним мовознавчим напрямом, оскільки узагальнює досягнення різних наук і характеризується експланаторністю. Мова, як і увага, пам'ять, розглядається як одна з когнітивних здібностей індивіда й водночас як когнітивний інструмент, система знаків, що відіграє роль в кодуванні і трансформації інформації (КСКТ 1996, с. 53). Комунікацію розуміють як обмін інформацією, передачу або обмін концептами у вербальній чи невербальній формі (Болдырев 2001, с. 24).

Актуалізацію концепту СУМНІВ становить єдність культурних, соціальних, поведінкових, психологічних та фізіологічних ознак, що закладені у свідомості носіїв англійської лінгвокультури. Антропоцентричне спрямування лінгвістичної науки спричинило розгляд психоемоційного стану сумніву множиною напрямів дослідження концепту – логіко-психологічним (З. Д. Попова, Й. А. Стернін та ін.), лінгвокультурним (В. В. Воробйов, А. Вежбіцка, В. Г. Воркачов, В. І. Карасик, А. М. Приходько, Г. Г. Слишкін, Ю. С. Степанов, В. М. Телія, Р. М. Фрумкіна та ін.), семантико-когнітивним (М. Ф. Алефіренко, А. М. Баранов, В. З. Дем'янков, С. А. Жаботинська, А. Е. Левицький, З. Д. Попова, Й. А. Стернін та ін.), когнітивно-дискурсивним

(О. В. Кравченко, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, І. С. Шевченко та ін.), інтегративним (М. І. Агієнко, С. Х. Ляпін, Г. Г. Слишкін). В межах зазначених підходів розглядаємо когнітивно-комунікативний аспект концепту СУМНІВ через комплексну природу цього концепту та властивість проявлятися в мові та мовленні.

У філологічній проекції сумнів зазвичай розглядається у площині невпевненості, що є модальним значенням епістемічної модальності (ЕМ) та складником хеджингу у сфері комунікативно-функціональної лінгвістики. Сумніву та невпевненості присвячено низку наукових робіт, зокрема Н. Д. Борисенко (2010) вивчала епістемічні засоби вираження гендерної специфіки невпевненості в мовленні героїв сучасної британської драми, В. Н. Боднарєнко (1977), О. В. Бондарко (1990), Т. В. Гоголіна (2002), І. Г. Нікольська (2009), В. М. Ткачук (2002) вивчали поля епістемічних станів – мікрополя впевненості / невпевненості, А. В. Ярхо (2004) вивчала комунікативну стратегію невпевненості в сучасному англomовному дискурсі, Дж. Холмз (1986), Р. Лакофф (1975), Дж. Лакофф (1973), В. В. Намарасаєв (1997), Т. В. Аксютіна (2021) досліджують хеджі для зменшення впевненості чи точності висловлення. У руслі прагматичних досліджень виконана робота А. В. Гнатюк (2014), яка досліджувала вербальні та невербальні засоби вираження сумніву в дискурсі. З точки зору когнітивної лінгвістики, Л. М. Юровицька (2005) аналізувала лінгвокультурний концепт DOUBT, зіставляючи цей епістемічний стан з низкою інших станів, такими як знання, віра, переконання, припущення, прогноз, очікування, згадка, розуміння. Багато дослідників (О. Л. Доценко (2006), К. Тайген (1988), М. Халлідєй і М. Маттісен (2004) розглядають впевненість / невпевненість на шкалі достовірності чи впевненості, залучаючи інструментарій психолінгвістичних досліджень.

Лінгвістичні розвідки згаданих науковців також досліджували ЛСП сумніву (Юровицька (2005), Гнатюк (2014), проводили його зіставлення з іншими епістемічними станами (Юровицька (2005), В. Н. Боднарєнко (1977),

О. В. Бондарко (1990), Т. В. Гоголіна (2002), І. Г. Нікольська (2009), В. М. Ткачук (2002) та розглядали шкалу достовірності для скаляризації та протиставлення епістемічних станів (Доценко (2006), К. Тайген (1988), М. Халлідей і М. Маттісен (2004)). Однак, досі концепт СУМНІВ ще не розглядався як когнітивне утворення, що охоплює поняттєвий, образний та ціннісний аспект. Концепт СУМНІВ є складним за своєю природою, тому що містить інтелектуальну та емоційну складову і є водночас психоемоційним та епістемічним станом. У нашому дослідженні поняттєва сторона концепту СУМНІВ включає етимологічний аналіз внутрішньої форми слова, архетипний образ концепту, розгляд номінантів концепту СУМНІВ та епістемічних слів для позначення досліджуваного концепту. Шкала впевненості, запропонована у цій роботі, допомагає скаляризувати епістемічні слова на епістемічні слова високої, середньої та низької сили модальності та виокремити ті з них, які вербалізують епістемічний стан сумніву. Розгляд епістемічних слів на шкалі впевненості дає змогу підійти до цього питання з врахуванням того, що вони можуть змінювати силу своєї модальності через модифікацію іншими словами і, таким чином, будь-яке епістемічне слово у певному словосполученні може виражати концепт СУМНІВ. У роботі значна увага приділяється образно-схемній структурі досліджуваного концепту, в результаті чого були виокремлені відповідні когнітивні метафори та метонімії. Побудова фреймової структури концепту дала змогу проаналізувати ключові етапи переживання цього стану та їхні когнітивні ознаки. Реалізація концепту СУМНІВ у мовленні допомагає ґрунтовніше зрозуміти його ціннісний аспект, а саме реалізацію в мовленнєвих актах, комунікативних ситуаціях, стратегіях і тактиках мовлення.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю розширення знань про концептосферу сумніву в англійській лінгвокультурі через застосування комплексного підходу у дослідженні цього стану мовця. У цій роботі було вперше досліджено когнітивну та комунікативну природу концепту СУМНІВ

з міждисциплінарних позицій та з використанням різноманіття лінгвістичних підходів. Сумнів не тільки мислиться, але й проявляється у мовленні в соціально зумовлених комунікативних ситуаціях, що свідчить про взаємозв'язок мислення і мови. Дослідження концепту СУМНІВ як лінгвокультурного явища сприяє розробці системи концептів на позначення психоемоційних станів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної науково-дослідної теми факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Актуальні проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики викладання германських та романських мов», затвердженої Вченою радою факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 24 лютого 2016 р., номер державної реєстрації 0116U001434).

Метою роботи є виявити, класифікувати, описати засоби вербалізації концепту СУМНІВ.

Завдання дослідження полягають в тому, щоб:

- визначити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження концепту СУМНІВ;
- виокремити поняттєві ознаки концепту СУМНІВ та дослідити засоби його номінації в сучасному англomовному художньому дискурсі;
- визначити діапазон концептуальних метафор та метонімії для опису образно-ціннісного аспекту концепту;
- побудувати фрейм концепту СУМНІВ та виявити когнітивні ознаки для ключових слотів з метою реконструкції когнітивної структури концепту;
- визначити тактико-стратегічне планування мовлення адресанта в комунікативних ситуаціях сумніву.

Об'єктом дослідження виступає концепт СУМНІВ у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні та комунікативно-функціональні характеристики концепту СУМНІВ.

Матеріалом дослідження слугують 36 творів сучасної англійської художньої літератури від 90-х років ХХ століття до 20-х років ХХІ століття (загальним обсягом близько 13739 сторінок), 8 тлумачних словників (*American Heritage Dictionary, Cambridge Dictionary, Chamber's Dictionary, Collins English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English Online, Merriam-Webster Online Dictionary, Oxford Dictionaries: English Dictionary, Thesaurus, Grammar help, The Free Dictionary*) для з'ясування семантичних компонентів номінантів сумніву, 2 синонімічних словники (*Oxford Paperback Thesaurus, Roget's International Thesaurus*) для з'ясування синонімів номінантів сумніву, 1 етимологічний словник (*Online Etymology Dictionary*) для з'ясування етимології слів *doubt (n)* та *to doubt (v)*, словник словосполучень (*Oxford Collocations Dictionary for students of English*), що розглядає різноманітні конвенційні словосполучення номінантів сумніву.

Матеріалом дослідження стали популярні художні твори англomовних авторів Великобританії та США. Серед них такі твори як Джон Грішем «Досьє пелікан» (John Grisham "Pelican Brief"), Стефан Кінг «Людина, що біжить», «Безсоння» (Stephan King "A Running Man", "Insomnia"), Сюзан Коллінз «Голодні ігри», «Голодні ігри: І спалахне полум'я» (Susan Collins "Hunger games", "Catching Fire"), Стефені Маєр «Сутінки», «Новий місяць» (Stephenie Meyer "Twilight", "New Moon"), Ієн Мак'юєн «Спокута» (Ian McEwan "Atonement"), Гіліян Флінн «Загублена» (Gillian Flynn "Gone Girl"), Пола Хокінс «Дівчина у потягу» (Paula Hawkins "The Girl on the Train"), Нік Хорнбі «Фанатик» (Nick Hornby "High Fidelity"), Чак Паланік «Бійцівський клуб» (Chuck Palahniuk "Fight club"), Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада» (Lauren Weisberger "The Devil wears Prada"), Зеді Сміт «Про Красу» (Zadie Smith "On Beauty") та інші, праці яких стали відомими бестселерами, а сюжети екранізовані у кінофільмах. Кримінальні детективи передбачають розкриття правопорушень, тому сповнені дискурсивними ілюстраціями

сумніву. Соціально-психологічні романи відображають значне емоційне напруження головних героїв та сумніви, що їх мучають. Пригодницькі романи є джерелом досліджуваних фрагментів через стрімке розгортання в них подій та неочікуваність сюжету. Обсяг лексичних засобів на позначення концепту СУМНІВ становить 424 одиниці, з яких 118 епістемічні слова. Було здійснено аналіз 400 мовленнєвих актів для виокремлення найбільш частотних з них для концепту СУМНІВ. Детальний розгляд 400 фрагментів дискурсу з комунікативною ситуацією сумніву дав змогу з'ясувати їх головні теми, обставини, учасників та визначити тактико-стратегічні установки мовців.

Теоретико-методологічною основою роботи є наукові концепції, розроблені в межах таких наукових напрямів:

- когнітивної лінгвістики (О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, W. Croft, Ch. Fillmore, Z. Kövecses, G. Lakoff, R. Langacker, A. Wierzbicka);
- лінгвопрагматики (Н. Д. Арутюнова, О. Л. Доценко, О. Г. Почепцов, D. Biber, P. Collins, E. Finegan, L. Høye, R. Huddleston, G. Leech, G. Pullum);
- дискурсології (І. А. Бехта, Л. Р. Безугла, О. М. Мартинова, S. Dik);
- комунікативної лінгвістики (О. С. Іссерс, Н. Grice, J. Searle, T. A. van Dijk);
- лінгвістики емоцій (М. О. Красавський, В. І. Шаховський).

Методи дослідження зумовлені метою та поставленими завданнями. Дослідження виходить із визнання сполучної ролі мови між когнітивною та комунікативною діяльністю людини, що реалізується у дискурсі. У роботі використано загальнонаукові та лінгвістичні методи. *Індуктивно-дедуктивний метод* використано для осмислення та систематизації теоретичного та практичного матеріалу, *описовий метод* – для аналізу й пояснення мовленнєвих фактів реалізації висловлень в певних комунікативних ситуаціях, *метод систематизації й узагальнення* – для узагальнення отриманої інформації, інтерпретації висловлень згідно з виокремленими параметрами, здійснення комплексного аналізу отриманих

даних, *кількісний аналіз* – для кількісного представлення результатів дослідження.

Дефініційний аналіз використовується для уточнення лінгвістичних термінів і понять, окреслених темою дослідження, для конкретизації поняттєвої сторони концепту. *Компонентний аналіз* – для визначення гіперта гіпо- сем у семантичній структурі досліджуваних мовних одиниць. Для встановлення сем значення ядерних номінантів концепту СУМНІВ та їхньої візуалізації була застосована онлайн програма Voyant Tools. *Прагматичний аналіз* застосовується для опису вживання слів та словосполучень з метою досягнення прагматичного ефекту, щоб викликати невпевненість. *Концептуальний аналіз* задіяний у дослідження для встановлення когнітивної структури концепту. *Дискурсивний аналіз* використано для встановлення соціального контексту, у який занурена комунікативна ситуація сумніву. *Метод скалярної градації* застосований для того, щоб розмістити епістемічні слова на шкалі впевненості. Для визначення ваги компонентів значення використано *статистичний метод*.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджено концепт СУМНІВ у сучасному англomовному художньому дискурсі з когнітивно-комунікативних позицій; розкрито інтенціонал та імплікаціонал значення ядерних номінантів концепту СУМНІВ; створено фреймову структуру концепту СУМНІВ; виокремлено діапазон концептуальних метафор та метонімії для концепту СУМНІВ; дається трактування поняття шкала впевненості, у зв'язку з якою вивчається концепт СУМНІВ та його вербалізатори; визначено роль епістемічних слів для вираження концепту СУМНІВ та здійснено їх поділ на епістемічні слова високої сили модальності, епістемічні слова середньої сили модальності та епістемічні слова низької сили модальності; проаналізовано МА для вираження концепту СУМНІВ; здійснено типологію комунікативних ситуацій сумніву; схарактеризовано комунікативні тактики й стратегії актуалізації

досліджуваного концепту в сучасному англомовному художньому дискурсі в комунікативних ситуаціях сумніву.

На захист **вносяться такі положення:**

1. Концепт СУМНІВ є соціально обумовленим та етноспецифічним концептом у свідомості англомовної спільноти. Компонентний аналіз лексем-ядерних номінантів концепту СУМНІВ (*doubt, to doubt, doubtful*) дав змогу виокремити 77 сем значення, одні з яких ядерні (*uncertainty, feeling* та ін.), а інші складають ближню периферію (*distrust, state, condition, point* та ін.) та дальню периферію (*not knowing, suspicion* та ін.). Гіперсемами концепту СУМНІВ вважаємо «невпевненість», «труднощі», «вагання», «нестача віри», «ймовірність», «низька оцінка», які уточнюються низкою розширень, що є експлікаціоном значень. ЛСП сумніву, побудоване за семантичним принципом, включає 306 номінантів сумніву, які експлікують основні смисли розуміння сумніву в сучасному англомовному художньому дискурсі.

2. Сумнів є епістемічним станом, який розглядається у зв'язку з психолінгвістичною шкалою впевненості. Сумнів ототожнюється з непевненістю, має розмиті межі зі здогадкою та протиставляється впевненості. Мовними вербалізаторами концепту СУМНІВ на шкалі впевненості виступають епістемічні слова. Основним критерієм ранжування епістемічних слів на шкалі впевненості є сила модальності – ступінь зобов'язання до сказаного. Розгляд 118 епістемічних слів дав змогу поділити їх на епістемічні слова високої, середньої та низької сили модальності та виокремити ті епістемічні слова, що виражають концепт СУМНІВ. Модифікатори значення (інтенсифікатори, заперечення, квантифікатори) змінюють силу модальності прилеглих епістемічних слів, такі словосполучення теж виражають концепт СУМНІВ.

3. Концепт СУМНІВ постає елементом таких концептуальних метафор, як СУМНІВ Є ВНИЗУ, СУМНІВ Є НА ВЕРХУ, СУБ'ЄКТ СУМНІВУ В ЦЕНТРИ, СУМНІВ Є КОНТЕЙНЕР, СУМНІВ Є ОБ'ЄКТ, СУМНІВ Є РІДИНА, СУМНІВ Є РЕЧОВИНА, СУМНІВ Є ЛЮДИНА, СУМНІВ Є

РОСЛИНА, СУМНІВ Є ТВАРИНА, СУМНІВ Є ЯВИЩЕ ПРИРОДИ, СУМНІВ Є ХВОРОБА, СУМНІВ Є КОЛІР, СУМНІВ Є ТЯГАР, СУМНІВ Є СИЛА, СУМНІВ Є ВИГОДА. Виявлені когнітивні метафори слугують основою для великої кількості мовних метафор, як функціонально-усталених, так й індивідуально-авторських. Концептуальна метонімія описує концепт СУМНІВ як ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ, що свідчить про його емоційну складову та певну реакцію ЕКСПЕРІЄНЦЕРА СУМНІВУ.

4. Фрейм концепту СУМНІВ містить термінальні слоти ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ, ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ, АКТАНТ (може відігравати семантичні ролі АГЕНСа, ПАЦІЄНСа та ЕКСПЕРІЄНЦЕРА), РЕАКЦІЯ (ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ, ОЦІНКА, НЕМОВНА ПОВЕДІНКА, МОВНА ПОВЕДІНКА), які можуть описуватися 18 виокремленими когнітивними ознаками.

5. Концепт СУМНІВ передається різними мовленнєвими актами, серед яких більшу частку займають констативи (55%), квестиви (24%) та експресиви (11%), а меншу – комісиви (6%) та директиви (4%). Прагматичною ціллю мовленнєвого акту сумніву є виразити своє невпевнене, недовірливе ставлення до предмету обговорення, прояснити незрозумілу ситуацію та виразити своє песимістичне бачення дійсності.

6. Концепт СУМНІВ актуалізовано в сучасному англomовному художньому дискурсі в домінантних темах, які структуруються у фреймах-сценаріях з типовими учасниками та умовами перебігу подій, та комунікативних ситуаціях сумніву, що вказують на ПРИЧИНУ сумніву.

7. Відповідно до міри дотримання мовцем принципів комунікації, стратегії вираження сумніву поділяються на некооперативні й кооперативні. Ці стратегії охоплюють набір тактик, які виступають конкретними засобами здійснення інтенційно-стратегічної програми комунікації.

Теоретичне значення дослідження пов'язане з поглибленням теоретико-методологічних засад когнітивної лінгвістики (об'єктивація

концептів), дискурсології (аналіз художнього дискурсу), комунікативної лінгвістики (аналіз тактико-стратегічних установок мовлення адресанта).

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження пов'язане з можливістю його застосування у викладанні курсів із теорії дискурсу (розділи «Типологія дискурсів», «Аналіз дискурсу»), лінгвістики тексту (розділ «Види модальності»), основ теорії мовної комунікації (розділи «Форми мовного спілкування», «Комунікативні інтенції мовців»), лексикології (розділи «Семіотика»), загального мовознавства (розділи «Мова і мовлення», «Мова і мислення»), спецкурсів із когнітивно-семантичних досліджень, при укладанні навчальних посібників і підручників, для написання курсових та дипломних робіт.

Особистий внесок здобувача. Отримані результати дослідження висвітлено у наукових публікаціях, серед яких дві – у співавторстві з В. Д. Бяликом (Vyalyk, Nizhnik 2022) та А. Галайдін (Nizhnik, Galaidin 2020), де особистий внесок дисертантки полягає у розробці класифікації епістемічних слів та прагматичному аналізі епістемічних модальних дієслів у контексті.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено на 5 наукових конференціях, серед яких «Лінгвістика ХХІ століття: здобутки та перспективи» (Херсон 2019), «Актуальні проблеми романо-германської філології та перекладу» (Чернівці 2020, 2021), «Прикладні лінгвістичні дослідження в умовах міжкультурної комунікації» (Острог 2022), Міжнародна науково-практична конференція «Молодіжна наука заради миру та розвитку» (Чернівці 2022).

Загальну концепцію і результати дослідження обговорено на наукових семінарах факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2019–2022 рр.), засіданнях кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2019–2022 рр.), де виконано роботу, та фаховому семінарі, проведеному на розширеному засіданні кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 7 від 20.03.2023).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи та результати дослідження викладено в 7 публікаціях, опублікованих у наукових фахових виданнях України категорії Б (3,7 авт. арк.), одна – у зарубіжному виданні, індексованому в наукометричній базі Web of Science (0,5 авт. арк.) та 3 додаткових публікаціях (1,5 авт. арк.). Результати дослідження додатково відображені у 2 матеріалах наукових конференцій (0,2 авт. арк.). Загальний обсяг публікацій за темою дисертації – 5,9 авт. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних позначень, анотацій двома мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (308 позицій, з яких довідкової літератури – 19 позицій та список джерел ілюстративного матеріалу – 36 позицій) і 16 додатків (8 таблиць і 8 рисунків). Робота містить 1 таблицю та 8 рисунків. Загальний обсяг роботи 261 сторінку, обсяг основного тексту – 179 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ СУМНІВ

1.1 Поняття лінгвоконцепту в когнітивній лінгвістиці

Когнітивний підхід в лінгвістичному аналізі здійснюється в рамках напряму, в центрі якого знаходиться мова як загальний механізм пізнання, оскільки за участі мови людина отримує інформацію, яка опрацьовується і структурується в її свідомості. Об'єктом когнітивної лінгвістики є мова як експонент когнітивних структур і процесів свідомості, а предметом – співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією (Селіванова 2008, с. 365).

Когнітивна лінгвістика досліджує концепт, що визначається як «оперативна і змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини» (Кубрякова 1996, с. 90), «етнічно, культурно зумовлене, складне структурно-смісловне, ментальне, як правило, лексично та/чи фразеологічно вербалізоване утворення, яке базується на понятійній основі, включає в себе окрім понять образ, культурну цінність та яке функціонально заміщає людині в процесі рефлексії та комунікації предмети світу» (Красавський 2008, с. 73), «явище життєвої філософії, як повсякденний аналог світоглядних понять, закріплених у лексиці» (Приходько 2013, с. 20), «дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особи і суспільства та несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію конкретної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета» (Газуда 2018, с. 70); «багатовимірна культурно значуща одиниця колективного

знання, що втілює всі певним чином структуровані в ментальному просторі суб'єкта знання, поняття, асоціації, переживання – уявні та реальні, вербальні та невербальні, які актуалізуються у свідомості носія мови при сприйнятті ним слова – імені концепту» (Осовська 2014, с. 27).

В основі розуміння концепту лежить *логіко-філософський підхід* (Дж. Остін, Р. Карнап, Г. Райл, Б. Рассел), що опирається на ідеї лінгвістичної філософії та логічного аналізу мови. Логіка виокремлює пропозицію та пропонує метамову для опису концептів, що спирається на емпіризм у пізнанні. Когнітивний підхід моделює систему знань за допомогою пропозицій, що репрезентують знання про певну подію та характеризуються істинністю і несуперечливістю. Пропозиція має статус мисленнєвого аналога певної ситуації із притаманними їй відношеннями (Селіванова 2008, с. 392–393). Пропозиція в когнітивній лінгвістиці не позначає твердження про подію, або стан справ, вона позначає саму подію і те, що відбувається в світі (Арутюнова 2005, с. 24). Головними ознаками пропозиції є те, що вона залежить від досвіду людини, є несуперечливою та не використовує «механізм уяви» (Лакофф 1996, с. 177).

Концепт ототожнюють з поняттям чи значенням. Представники когнітивного підходу до вивчення концепту (М. Ф. Алефіренко, С. А. Жаботинська, В. Л. Іващенко, В. В. Колесов, О. С. Кубрякова, М. М. Полюжин, О. О. Селіванова, М. Мінський, Ч. Філлмор) ототожнюють концепт з поняттям. Вони стверджують, що поняття – ядерна частина концепту, сукупність його інтегральних і диференційних ознак у низці понять одного класу. Поняття співвідноситься із сигніфікатом значення (Алефіренко 2005, с. 64). Водночас, концепт включає як поняття, так і чуттєву, оцінно-емотивну та образну інформацію. В. В. Колесов зазначає, що структурною змістовою формою концепту є поняття, а конструктивною – образ та символ (цит. з Андреева 1998, с. 23).

Фокусом уваги дослідників-когнітивістів є ментальний досвід людини. Вони дотримуються думки, що концепт «служить поясненню одиниць

ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини» (Кубрякова 1996, с. 90). Концепт має свою будову та входить до конфігурацій організації пам'яті – фреймів, сценаріїв, скриптів. Такі структури дозволяють виявити ознаковий склад концепту, внутрішню організацію та зв'язки з іншими концептами в когнітивній карті світу.

Представники *семантико-когнітивного підходу* (М. Ф. Алефіренко, А. П. Бабушкін, Н. Ф. Венжинович, С. Г. Воркачов, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, А. М. Приходько) вбачають зв'язок між концептом та значенням, розглядаючи їхню повну тотожність, або їхній перетин, або включення першого до другого, або активацію значення в концептуальній структурі залежно від контексту чи ситуації (Селіванова 2008, с. 413). С. Г. Воркачов визначає концепт як «культурно маркований вербалізований зміст, представлений у плані вираження низкою своїх мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму» (Воркачев 2004, с. 51). Науковець вважає, що план змісту концепту включає два ряди семантичних ознак – семи, спільні для всіх його мовних реалізацій, що скріплюють лексико-семантичну парадигму й створюють його понятійну або прототипну основу, та семантичні ознаки, відмічені лінгвокультурною, етносемантичною специфікою і пов'язані з ментальністю носіїв мови або з ментальністю національної мовної особистості (Воркачев 2004, с. 51). Семантико-когнітивний напрям досліджує лексичну та граматичну семантику мови як засіб доступу до змісту концепту, як засіб його моделювання від семантики мови до концептосфери, а основний напрямок дослідження цього напрямку полягає у дослідженні співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів із когнітивними (Попова, Стернін 2007, с. 12).

Логіко-психологічний підхід презентується школою З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, які намагаються поєднати логічне та психологічне тлумачення концепту. Й. А. Стернін (2005, с. 136) дотримується думки, що

концепт складається з лексикографічного і психологічного, реального значень. З. Д. Попова і Й. А. Стернін зазначають, що концепт – одиниця концептосфери, а значення – одиниця семантичного простору мови. Значення своїми семами передає певні ознаки, що формують концепт, але це лиш частина смислового змісту концепту (Попова, Стернін 2001, с. 59).

Представники *лінгвокультурного підходу* (Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик, Й. А. Стернін, Ю. С. Степанов, В. М. Телія) фокусують свою увагу на лінгвокультурному аспекті концепту, що має свої особливості у кожній мові. Ю. С. Степанов (1997, с. 42) стверджує, що за допомогою концепту культура входить у ментальний світ людини і водночас людина входить у культуру. Культура детермінує концепт, а мова – це сфера, де концепт опредметнюється (Карасик 2001, с. 76). Концепт при цьому підході визначають як «елемент практичної повсякденної філософії, що виникає внаслідок таких чинників, як національна традиція і фольклор, релігія та ідеологія, життєвий досвід та образи мистецтва, відчуття та системи цінностей» (Арутюнова 1993, с. 3). На вербальному рівні постулюється існування лінгвоконцепту як: 1) системного потенціалу, тобто сукупності засобів апеляції у вигляді накопиченого культурою лінгвістичного надбання, зафіксованого у лексикографії; 2) суб'єктного потенціалу, тобто лінгвістичного надбання, що зберігається у свідомості індивіда; 3) текстових реалізацій, тобто апеляцій до лінгвоконцепту в конкретних комунікативних цілях (Мартинюк 2012, с. 56). Перші два рівні відтворюються штучно (перший – при укладанні словників та довідників, другий – шляхом лінгвістичного експерименту), а третій рівень є природним існуванням концепту, що віддзеркалює його властивість діалогічної спрямованості (Слышкин 2004, с. 48–49).

Когнітивно-дискурсний підхід визначається як «спроба синтезувати різні точки зору на один об'єкт» з метою дати об'єкту максимально повний і всебічний інтегральний опис, в якому «можна було б врахувати як когнітивні, так і комунікативні особливості його буття в системі мови»

(Кубрякова 2004, с. 520). Особливість цього підходу полягає у розгляді кожного мовного явища з погляду «виконання мовою двох її найважливіших функцій – когнітивної та комунікативної» (Кубрякова 2004, с. 16). В основі цього підходу «функціонування мови розглядається як різновид когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища» (Штерн 1998, с. 169). Р. Ленекер зазначав, «ми можемо «комунікувати» тією мірою, якою ми спільно будуємо ментальні простори подібної конфігурації з урахуванням однакових мовних і прагматичних даних; комунікація є можливим результатом процесу конструювання» (Langacker 2001, с. 25).

Інтегративний підхід до розуміння концепту розглядає концептуальну «багатомірність та дискретну цілісність смислу, який перебуває в безперервному культурно-історичному просторі й тому схильний до культурної трансляції з однієї предметної галузі в іншу» (Ляпін 1997, с. 19). Концепт «пов'язує наукові дослідження в галузі культури, свідомості та мови, оскільки він належить свідомості, детермінується культурою та опредмечується в мові» (цит. за Плотнікова 2020, с. 95).

Значення мовних одиниць, закріплених в концептах, що належать до тих чи інших галузей досвіду, співіснують у мовній картині світу (МКС). Вона представляє предмети, явища, факти ситуацій дійсності, ціннісні орієнтири, життєві стратегії та сценарії поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семантичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості (Селіванова 2006, с. 365). Остаточне формування значення мовної сутності здійснюється у дискурсі. Властивості концепту СУМНІВ розкриваються у його категоріальних характеристиках. Доповнюючи один одного, відомості про концептуальну та категоріальну структури мовної форми сприяють поясненню структур знання в цілому.

Концепт СУМНІВ розглядаємо як *культурно зумовлене, складне структурно-смісловне, ментальне, лексично та фразеологічно вербалізоване утворення, яке включає в себе понятійну основу, образ і культурну*

комунікативну цінність, яке функціонально заміщає людині в процесі рефлексії та комунікації предмети світу. Для дослідження концепту СУМНІВ використовуємо множину підходів, а саме *семантико-когнітивний підхід* для дослідження значеннєвого змісту концепту, *лінгвокультурний підхід* для розгляду реалізації концепту у англomовній культурі, *логіко-психологічний підхід* для дослідження лексикографічного та психологічного тлумачення концепту, *когнітивно-дискурсивний підхід* для вивчення особливостей його реалізації у мовленні та *інтегративний підхід*, тому що для дослідження концепту інтегруємо знання й методи інших наук.

1.2 Психоемоційний стан сумніву : міждисциплінарний підхід

Поняттєву основу для концепту СУМНІВ формують філософія, психологія, соціологія, лінгвістика. Кожна з цих наук сприяє холістичному розумінню досліджуваного концепту. Різні науки співпрацюють на основі взаємного збагачення і міждисциплінарного, інтегрованого підходу до вивчення мовних і мовленнєвих явищ. Експансіонізм лінгвістики в інші науки є загальним принципом сучасного мовознавства (Кубрякова 1995, с. 207). Експансіонізм підвищує експланаторний потенціал лінгвістики, оскільки мовні явища можливо пояснити з залученням інших галузей знання.

Філософський енциклопедичний словник визначає сумнів як «особливий стан свідомості і самосвідомості, коли суб'єкт відчуває або виявляє недовіру до певного твердження, вагаючись щодо прийняття (визнання) його, оскільки оцінює це твердження як недостатньо обґрунтоване, правомірне, виправдане, необхідне, переконливе. Сумнів – це вияв, продукт діяльності ціннісної свідомості; твердження, що стають предметом сумніву, можуть стосуватися будь-яких феноменів (аспектів) буття (реалій природного і соціального світу, вчинків, поведінки, діяльності людини, знань, норм, традицій, переконань тощо)» (ФЭС 1983, с. 615).

Сумнів розглядається філософами як метод досягнення істинності пізнання (ФЕС 2002, с. 585). Відштовхуючись від тези скептиків про неможливість отримати достовірне знання, Р. Декарт говорить про методичний сумнів. Він сумнівається у всьому і відкидає все, що може викликати найменший сумнів, та приходиться до висновку, що людина може поставити під сумнів усе, окрім факту свого мислення. Сумніваючись, людина думає, а спроможність думати означає існувати (ФЕС 2002, с. 586). Сучасний філософ П. Тагард (2008, с. 399) розрізняє холодний та гарячий сумнів, розглядаючи сумнів як когнітивний процес і як емоцію. Б. Рассел (1984) розглядає сумнів, як коливання, зміну віри та невіри. Згідно з П. Тагардом (2008, с. 391), сумнів завжди передбачає невідповідність пропозиції з тим, у що вірить людина. Сумнів може включати повне неприйняття твердження, тоді ступінь невідповідності вірі високий, або ситуацію, коли пропозиція не приймається і не відкидається, тоді ступінь невідповідності вірі слабкий. Сумніваючись, людина часто не визнає цю невідповідність свідомо, а лише відчуває занепокоєння щодо пропозиції.

Сумнів розглядається філософською дочірньою наукою логікою. Епістемічна логіка пов'язана з теорією пізнання, виокремленням «світу знання», носієм якого є людина. Загальноприйнята думка про те, що знання не можна ототожнювати з істинною вірою. Ще Платон стверджував, що епістема (розробка пояснення) перетворює справжню віру в знання.

М. Лі (2018, с. 156) розподіляє сумнів на слабкий та сильний і між ними розміщує стан утримання від суджень. Люди, які відчувають сильний і слабкий сумнів, використовують хеджі у твердженнях (перші стосовно не-р, а другі стосовно р), а ті, які утримуються від суджень можуть використовувати хеджі у твердженнях або відмовитись від твердження. Сумнів обох рівнів включає зацікавлене вивчення сумнівної пропозиції, тоді як утримання від суджень виключає зацікавленість у її вивченні.

Зі структуралістського підходу логіки, М. Лі (2018, с. 148) пропонує таксономію площин сумніву (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Площини сумніву (Lee 2018, p. 148).

З точки зору соціології, сумнів або невпевненість веде до пошуків інформації з метою отримання чіткості. Небажана невпевненість протиставляється бажаній впевненості. Впевненість трактується як важливий складник соціальної компетентності (Ромек 2005), механізм становлення активного буття, формування суб'єктної позиції (Ануфрієва 1985). Невпевненість лежить в основі невідного стилю мовлення, що включає хеджі, інтенсифікатори та тегові питання (Lakoff 1975). Теорія ввічливості мовлення, що базується на некатегоричності висловлювань, бере початок від концепції «обличчя», згідно якої обличчя є позитивною соціальною цінністю, на котру претендує людина в своїх соціальних контактах, яку слід підтримувати при врахуванні потреб співрозмовника в процесі комунікації (Goffman 1967).

Із психологічної точки зору, сумнів трактується як психічний стан між переконанням і невірою, що передбачає невизначеність або недовіру, або відсутність впевненості у припущеному факті, дії, мотиві чи рішенні.

Сумніви ставлять під питання якість поняття сприйнятої «реальності» і можуть спричинити затримку або відхилення відповідних дій через занепокоєння щодо помилок, недоліків чи доцільності. Сумнів в собі визначається як «суб'єктивне відчуття сумніву або нестабільності в поглядах щодо себе» (Braslow 2012, с. 471). Сумнів у собі стосується самооцінки, а саме суджень самооцінки щодо компетентності. Невпевненість у собі – це увага до себе, фокус на «ваганнях», «невизначеності» та оцінці себе.

Низка вчених (Л. С. Виготський, Е. П. Ільїн, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн) довели, що мислення є єдністю інтелектуального і емоційного, а емоція визначається, як єдність емоційного та інтелектуального. Е. П. Ільїн розглядає здивування, інтерес, цікавість, почуття гумору, здогад, сумнів (непевненість), впевненість як інтелектуальні емоції, але підкреслює, що це не чисті емоції, наполягаючи на тому, що інтелектуальні емоції – це результат взаємодії емоційного реагування і процесу пізнання (Ільїн 2001, с. 191). Мовознавець також зазначає, що «емоції та стани є невід'ємними» (Ільїн 2001, с. 37). Інтелектуальні емоції спрямовуються на розумовий процес, оскільки в них переживаються окремі його етапи: постановка проблеми, виникнення здогадки, її перевірка і т. д. (Васильєв 1976, с. 133).

Д. В. Колесов пов'язує сумнів з мотивацією до втілення бажання. Учений виділяє декілька характеристик сумніву: 1) сумнів – це продукт мотивації, він протистоїть бажанню – в тому розумінні, що перешкоджає формуванню спонукання тільки на основі бажання; 2) сумнів завжди орієнтований на наслідки; 3) сумнів – прояв оцінювального потенціалу мотивації та моральності; 4) сумнів – це «знак питання, наповнений емоціями» (переживаннями), при чому сумнів може бути прагматичним в досягненні бажаного результату і моральним у відповідності характеру гаданої діяльності вимогам моральності; 5) сумнів – основа критичності (індивіда); 6) сумнів нерідко виражає протиріччя між актуальним бажанням і позаситуативним мотивом; 7) сумнів – це особлива інтелектуальна емоція,

що специфічно пов'язана з мотивацією: мотивація дає сумніву вміст, а емоційна сфера – енергію; 8) сумнів – прояв функції випереджального відображення в її усвідомленому вигляді; неусвідомлений значущий сумнів може стати фактором «безпричинної» тривоги; 9) надмірність і недостатня обґрунтованість сумнівів є основою для негативної риси характеру людини – недовірливості; 10) кожний сумнів відповідає тільки одному вектору розуміння, тому до різносторонньої проблеми, що має багато таких векторів, може відноситись багато сумнівів (Колесов 2006, с. 65). Сила сумніву визначається енергією емоцій, які залучаються для досягнення потрібного результату (Колесов 2006, с. 65).

Впевненість чи невпевненість людини тлумачиться як інтелектуальний процес імовірного прогнозування тієї чи іншої події, досягнення чи недосягнення мети, це віра в себе чи втрата цієї віри (Ільїн 2001, с. 200). Цей процес не викликати жодних емоційних переживань, якщо прогнозується подія, до якої людина байдужа. У разі значущої для людини ситуації сам собою ймовірнісний прогноз не обов'язково супроводжується емоцією. Впевненість у виконанні добре освоєного і звичного дає основу спокою, а невпевненість викликає занепокоєння, тривогу та призводить до емоційного реагування. Таким чином, мовець «відчуває» емоційний стан, що виникає в результаті прогнозу, а не сам прогноз, тобто впевненість чи невпевненість в успіхові (Ільїн 2001, с. 200).

Інтенціональність емоцій означає «спрямованість думок і почуттів на об'єкт, конкретну річ чи людину, подію або дію, стан справ», для емоцій визначають такі характерні риси, як «комплексність, епізодичність, динамічність та структурність» (Goldie 2002, с. 16–17). Категорії емоцій відображають специфічні види оцінювальних світовідносин. Такі оцінки не обов'язково однозначні, вони можуть бути нечіткими, амбівалентними або навіть суперечливими, що часто призводить до переживань змішаних почуттів та емоцій (Heavey et al 2017).

Існує велике різноманіття емоцій, пов'язаних із сумнівом, цей емоційний стан характеризується здатністю до комбінаторики. До першої групи емоцій відносяться роздратування, неспокій, дискомфорт. За сумнівом завжди стоїть деяке (передбачуване) індивідом незадоволення, що може бути і короткотривалим, і довготривалим (Колесов 2006, с. 65). Ці відчуття досить розпливчасті та погано визначені, не очевидно, який об'єкт викликає роздратування – твердження, яке викликало сумнів, чи його прихильник (Thagard 2008, с. 397). Якщо твердження не дуже суперечить системі переконань, то може виникнути занепокоєння щодо того чи приймати пропозицію твердження чи відхилити її (Thagard 2008, с. 397).

Інтенсивні негативні емоції також можуть бути пов'язані з сумнівами. Якщо хтось висуває твердження, яке одночасно сильно суперечить системі переконань та є значущим для епістемічних і практичних цілей співрозмовника, тоді сумніви в цьому твердженні можуть викликати такі емоції, як обурення і гнів (Thagard 2008, с. 397). За словами філософа XVII століття Дж. Вілкінса (1969), сумнів – це різновид страху. Загалом це твердження не відповідає дійсності, але є випадки, коли страх може бути частиною сумніву. Психологічний сумнів у собі, або низька самооцінка може включати постійне вагання та невизначеність, тому викликає сум, вину, сором, депресію (Branden 1994). Також такі відчуття виникають якщо людина сумнівається, що пропозиція є морально допустимою (Lee 2018, с. 150).

Сумнів пов'язують із зацікавленістю та здивуванням (Lee 2018, с. 150), які відносяться, як і сумнів, до інтелектуальних емоцій (Ільїн 2002, с. 191). Сумніву, як і здивуванню, притаманні такі риси як а) невизначеність; б) можливість використання як засобом маніпулятивного впливу; в) відіграє важливу роль в процесі пізнання. Здивування часто виникає при відносно малій упевненості в правильності зробленого і того, що відбувається, коли якість явища не узгоджується із звичайним досвідом (Зарій 2007).

Зацікавленість забезпечує селективну мотивацію процесів уваги та стимулює пізнавальну активність людини (Гльїн 2002, с. 186).

Якщо суб'єкт бажає, щоб пропозиція p була недостовірною і сумнівається в ній, тоді він буде радіти, або відчувати полегшення через недостовірність p . Якщо суб'єкт бажає, щоб пропозиція p була достовірною, але сумнівається в ній, тоді він буде відчувати надію (Lee 2018, с. 150).

Рис. 1.2 Сумнів та споріднені емоції

З емоціями тісно пов'язана категорія оцінки, оскільки не існує емоції без оцінного відношення. За семантичною ознакою «оцінка» виокремлюють нейтральні мовні одиниці (напр. *tree*, *go*) та оцінні, що варіюються по типу оцінного знака (+/-): *horrible*, *nasty* (-) чи *wonderful*, *enthusiast* (+). Оцінка передбачає варіанти: хороший/ поганий, сумнівний, вірогідний/ достовірний, бажаний/ небажаний та інші компоненти оцінки, які формують модальну рамку тлумачення оцінного слова (Шаховський 2008, с. 102–103). Почуття до людей, речей і подій показують, як ми їх оцінюємо. Традиційно, емоції вважаються відчуттями, а оцінка – це здатність людини мати відчуття і на

їхній основі робити висновки про моральну та естетичну цінність. Всі емоції самі по собі містять позитивний або негативний оцінний компонент. «Емотивний компонент завжди має оцінний знак; це пов'язано з тим, що емоція може бути або приємною або неприємною» (Шаховський 2008, с. 103). Оцінний аспект відіграє важливу роль в класифікації емоцій, так як саме він є основою поділу емоційних станів на позитивні і негативні як у психологічних, так й в лінгвістичних концепціях.

Сумнів має характерні функції: оцінна функція сумніву відображає ставлення суб'єкта до ситуації; адаптивна слугує психічному та емоційному розвитку людини; мотиваційна / соціальна мотивує до розв'язання проблеми; комунікативна – виражається в зовнішніх проявах, наприклад міміка, які беруть участь у встановленні контакту; координаційна / регулятивна – полягає в тому, що у взаємодії з перцептивною, когнітивною та руховою системами емоція регулює поведінку людини; сугестивна чинить маніпулятивний вплив на реципієнта; біологічна / сигнальна діє як сигнал тривоги про небезпеку для організму або дисгармонію (Варій 2009, с. 480–487). Кількісні показники характеризують основні емоційні стани, які переживає людина. Інтенсивність визначається силою та задіяністю складових частин емоції: збільшенням кількості розрядів нейронів, задіяністю виразного боку емоції (міміки, пантоміміки, словесних реакцій та глибиною переживання). Тривалість емоції описує період між напругою та розрядкою. Якісний зміст емоції (емоційний тон) відрізняє одну емоцію від інших. Емоції пов'язані з певними перцептивними, когнітивними та руховими реакціями. Важливим фактором для розуміння специфіки є реактивність, що полягає в тому, що одна емоція має здатність викликати аналогічну емоцію у іншої людини (Гамзюк 1999).

У підсумку, визначаємо сумнів як психоемоційний стан, що характеризується суб'єктно-об'єктною спрямованістю, комбінаторикою з емоціями. Сумнів має інтелектуальну та емоційну складові, тому його пов'язують з розумовою діяльністю людини та емоційним реагуванням.

Сумнів розглядають у зв'язку з причиною виникнення та реакціями, які він викликає. Виникнення сумніву пов'язане з аналізом ситуації, коли він з'явився, із процесом і результатом пізнавальної діяльності суб'єкта, що провокує формування емоційної оцінки, а також із вербальним чинником.

1.3 Епістемічна природа психоемоційного стану сумніву

Виражаючи сумнів, суб'єкт виражає саме своє ставлення до висловлюваної ідеї, свою оцінку вірності-невірності вираженої думки, що має безпосереднє відношення до дійсності.

Модальність розуміють як «універсальну логіко-граматичну категорію, що виражає об'єктивні відношення між суб'єктом та предикатом висловлення як дійсні, можливі, необхідні чи бажані, та суб'єктивне ставлення мовця до змісту повідомлення, реалізованого у висловленні» (Доценко 2006). Об'єктивна модальність (ОМ) є невід'ємною структурною ознакою будь-якого речення та виражає відношення повідомлюваного до дійсності (БЭС ред. Ярцева 2000, с. 303). Суб'єктивна модальність (СМ) «включає не тільки логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлюваного, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції» (БЭС ред. Ярцева 2000, с. 303–304). СМ виражає відношення мовця до повідомлюваного та виступає факультативною ознакою висловлення. Суб'єктивне модальне значення не є компонентом конкретного змісту висловлення, що дозволяє лінгвістам визначати його як «зовнішню модальну рамку» (Арутюнова 1976, с. 34).

Впевненість та невпевненість думки маніфестується через епістемічну модальність (ЕМ). ЕМ виникла в результаті суб'єктивізації суджень, оскільки «епістемічні значення мають тенденцію розвиватися з базових через розширення понять, що стосуються взаємодії людини і сфери міркувань та суджень» (Collins 2009, с. 21). Основою епістемічної модальності є епістемічна логіка, яка пов'язана з теорією пізнання, виокремленням «світу

знання», носієм якого є людина. ЕМ визначається як «оцінка шансів на те, що певний гіпотетичний стан речей, що розглядається (або якийсь його аспект), відбудеться, відбувається або відбувся в можливому світі, що служить середовищем інтерпретації в рамках процесу оцінки» (Nuyts 2001, с. 21). ЕМ виражає певний вид і тип знання, повноту або неповноту знання та рівні знання в мові. Д. Байбер та Е. Фінеган говорять про епістемічну позицію, зазначаючи, що ця позиція «відноситься до лексичного та граматичного вираження поглядів, почуттів, суджень чи зобов'язань щодо пропозиційного змісту повідомлення» (Biber & Finegan 1989, с. 124). ЕМ має справу з оцінкою / судженням мовця, ступенем впевненості в знаннях, на яких ґрунтується пропозиція, вона допомагає виразити коментар щодо основного змісту пропозиції. Епістемічна модальність стосується того процесу, як людина повідомляє про свої сумніви, впевненість і здогади (Ніжнік 2014 (а), с. 208).

З епістемічною модальністю тісно пов'язана евіденційність, яку асоціюють з джерелом інформації, на якому ґрунтуються висловлення мовця. Евіденційність не є показником достовірності інформації і тому для вірної інтерпретації висловлення необхідно врахувати й оцінку мовця як кінцевого джерела для реципієнта (Кійко 2018, с. 296).

Сумнів або невпевненість протиставляється впевненості на основі раціональної оцінки, яка орієнтується на логічні судження і визначається на основі властивих денотату характеристик. Раціональна оцінка або оцінка у денотаті, як правило, виражена у дефініції. Впевненість та невпевненість є антонімічними поняттями, що «знаходяться між собою у відношеннях контрарної опозиції, що дозволяє градування ознаки» (Horn 1989, с. 268). Вони є «антонімами, що перетинаються (“overlapping antonyms”) – один член є незалежним компаративом, а другий – залежним і таким, що визначається через перший» (Croft & Cruse 2004, с. 162). Опозиція системи, що перетинається, представлена таким чином:

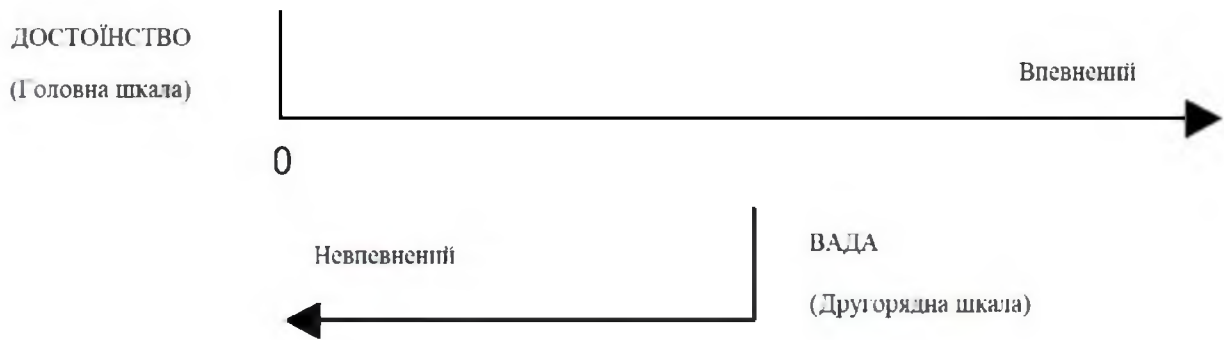

Рис. 1.3 Опозиція антонімічної пари *впевненість – невпевненість*.

Поняття сумніву трактується, як когнітивна позиція по відношенню до р, що полягає в тому, що позиція щодо справ р «скоріше не р» (Апресян 1995, с. 627). При такому трактуванні сумнів протилежний здогадці, коли ставлення до висловлення є «скоріше р». Достовірність інформації, щодо якої сумніваються, нижче 50%, а у випадку здогадки – вона вище 50% (Апресян 1995, с. 627). При здогадці (змістом якого є думка) у фокус уваги висувається істинність р, а при сумніві – неістинність р. Здогадка і сумнів доповнюють одне одного. Здогадка, на відміну від впевненості, автоматично імплікує певну частку сумніву, але в цьому епістемічному стані сумнів не вводиться у фокус уваги. Таким же чином, сумнів імплікує здогадку, але в цьому епістемічному стані увага на ній не фокусується (Юровицька 2005, с. 42). Окремої уваги заслуговує хезитація – коливання між здогадкою і сумнівом, що включає зміну когнітивних знаків «плюс» і «мінус», що привертає у фокус уваги зміну аргументів «за» і «проти» істинності р (Юровицька 2005, с. 43).

Впевненість / неупевненість експлікуються через «маркери епістемічної модальності, що визначають правдивість пропозиційного змісту» (Vold 2006, с. 65). Функція маркерів ЕМ полягає в тому, щоб приймати судження про можливість пропозиції. ЕМ допомагає зробити судження. Доведено, що фактичне твердження є більш переконливим, ніж найбільш переконливе з усіх епістемічних суджень (Lyons 1977, с. 809). Позиція мовця передається через різноманітні маркери епістемічної модальності, серед яких чільне місце посідають епістемічні слова (ЕС).

Отже, концепт СУМНІВ вивчається у зв'язку з епістемічною модальністю, що вказує на впевнену та неупевнену оцінку мовцем пропозиції висловлення. Сумнів пов'язаний з неупевненою позицією мовця, він заперечує впевненість, віру та знання. Здогадка і сумнів доповнюють одне одного, однак при здогадці припускається істинність р, а при сумніві – її неістинність. Сумнів знаходиться у відношеннях контрарної опозиції з впевненістю, що дозволяє градування сумніву.

1.4 Комунікативні особливості англomовного художнього дискурсу

Дискурс є одиницею дослідження когнітивної лінгвістики та має широке і вузьке трактування (Дейк 2000). Дискурс у широкому розумінні може бути письмовим, мовленнєвим, а також мати вербальну та невербальну складову, виступаючи узагальненим уявленням про певний історичний період, культуру, спільноту. У вузькому значенні він визначається як письмовий чи мовленнєвий вербальний продукт комунікативної дії. Широкий підхід до розуміння дискурсу зумовив його інтерпретацію як жанру, типу мовлення – теле- і радіодискурс, рекламний, політичний, літературний (художній) дискурс та інші (Бацевич 2009).

Художній дискурс тлумачиться як втілення вербального повідомлення, що передає предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну й оцінну інформацію, об'єднану в ідейно-художньому змісті тексту в єдине ціле (Приблуда 2013, с. 299). Для художнього дискурсу притаманні такі риси: 1) видуманість, що протистоїть фактичності, однак пропозиції щодо спільного універсального досвіду повинні бути фактично правдивими та відповідати критеріям типовості і екзистенційної актуальності; 2) поетичність – через свої полісемантичні функції він протиставляється однозначності та функційній прозорості інших типів мовлення (наукового, технічного) та неформальному стилю; 3) вибірковість – зосередженість на оповіданні історій певних персонажів, а не певних фактів чи подій; 4) художній дискурс

виступає об'єктом споглядання, що залучає інтелект, емоції, бажання та переживання (Johansen 2007, с. 129).

Дискурс з точки зору функційного спрямування, визначається як тип комунікативної діяльності, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегією й тактикою учасників, «синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретними формами життя залежно від тематики спілкування» (Бацевич 2009, с. 43); як «комунікативна подія, спосіб актуалізації тексту в певних ментальних і прагматичних умовах» (Dijk 1981); як «ситуація, що інтегрує текст з іншими її складниками, зокрема, екстралінгвальними, соціальними й референційними чинниками (обставинами, часом, простором комунікації), когнітивними та психологічними чинниками, які опосередкують взаємодію учасників спілкування, їхні мотиви, цілі та стратегії» (Селіванова 2008, с. 570). Дискурс постає як взаємодія між мовою та дійсністю, що є запорукою розуміння світу. Характерними рисами такого дискурсу є цілі та інтереси, а важливою є не просто ситуація, а уявлення про неї або інтерпретація учасниками ситуації (Висоцька 2018, с. 68). О. С. Кубрякова теж трактує дискурс як когнітивний процес, який пов'язаний із творенням мовленнєвої поведінки (Кубрякова 1997, с. 15–26).

Дослідження розмовного дискурсу на матеріалі художньої літератури можна вважати дослідженням діалогічного дискурсу як на формальному, так й на функційному рівні. В художньому діалозі комунікація персонажів один з одним є горизонтальною та внутрішньою – в межах тексту (Лагутін 1991, с. 20). За класифікацією В. Карасика художній дискурс входить до складу персонального типу дискурсу, тобто адресант виступає як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу та будує свої висловлювання, виходячи із власних поглядів. Суб'єктно-текстова діалогічність передбачає діалог між мовцем і реципієнтом не безпосередньо, як це відбувається в

ситуації особистісного контакту, а через текст, який стає основним носієм комунікативного навантаження (Кондратенко 2012, с. 132).

За комунікативного підходу дискурс сприймають як вербальне спілкування, діалог, діалогічне висловлення, мовлення з позиції мовця (Висоцька 2018, с. 68). Діалогічний художній дискурс постає як мисленнєво-комунікативна мовленнєва діяльність комунікантів у широкому (ситуативно-комунікативному, соціо-культурному, когнітивно-психологічному) контексті, зафіксована діалогічним текстом (Безугла 2009). Діалогічному дискурсу властиві наступні відмінні ознаки: 1) постійна зміна ролей між тими, хто спілкується, та реплікований характер спілкування з перемінною адресацією мовлення; 2) існування в межах акту комунікації, що передбачає наявність принаймні одного мовця і одного слухача, загального для них каналу зв'язку, володіння загальним кодом, що передбачає не тільки знання граматики та лексики даної мови, а й правил вербально-символічної поведінки; 3) наявність міжособистісного спілкування під час спільної діяльності, спрямованого на вирішення конкретних практичних завдань; 4) орієнтованість мовлення на попередні та передбачувані висловлювання партнера; 5) складність лінійного розгортання, можливість взаємного накладання ходів; 6) тематична єдність, яка визначає розміри діалогу (Безугла 2009, с. 7).

Внутрішнє мовлення персонажа, як вид мовленнєвого художнього дискурсу, визначається як «засіб (канал і код) внутрішнього й особистісного спілкування у текстовому просторі різножанрового художнього дискурсу» (Бехта 2019, с. 11) та «особливий внутрішній план мовленнєвого мислення, який опосереднює динамічний зв'язок між думкою і словом» (Выготский 1982, с. 261). У текстовому просторі художнього дискурсу внутрішнє мовлення відтворює внутрішній світ персонажів й не розраховане на участь у комунікативному акті, а має самонаправлений характер і виконує внутрішні психологічні функції при формуванні думки, підготовки до спілкування, для регуляції поведінки (Выготский 1982, с. 91–103).

Тривимірною моделлю до аналізу дискурсу, запропонована Н. Феркляф, охоплює текстовий аналіз, дискурсивну практику тексту при вивченні процесів продукування й сприйняття та дослідження соціального контексту. Текст, дискурсивна та соціальна площини вимагають окремих підходів до аналізу, однак ці складники моделі взаємодіють в межах комунікативної події (Філіпс & Йоргенсен 2008, с. 124).

Дискурс тлумачиться як текст плюс комунікативна ситуація, а текст – дискурс мінус комунікативна ситуація (Макаров 2003, с. 87), текст – одиниця лінгвістичного аналізу, дискурс – комунікативного (Бацевич 2004, с. 148). Дискурс трактується як діалогічний спосіб мовленнєвої взаємодії, а текст – як переважно монологічне мовлення. М. Л. Макаров зазначав, що «у багатьох функціонально зорієнтованих дослідженнях простежується тенденція до протиставлення дискурсу й тексту за низкою опозитивних критеріїв: функціональність – структурність, процес – продукт, динамічність – статичність, актуальність – віртуальність. Відповідно, розрізняють текст-як-продукт і дискурс-як-процес» (Макаров 2003, с. 89). Формальний підхід передбачає розуміння дискурсу як уривку тексту утворення вищого за речення, надфразову єдність, складне синтаксичне ціле, що актуалізується як абзац або послідовність реплік у діалозі, де на перший план виходить система конекторів, що забезпечує його цілісність (Руснак 2021, с. 87).

Дискурс є «ситуативним» використанням мови в певних контекстах (Філіпс 2008, с. 164), а концепти є динамічними та залежать від ситуацій, у яких вони набувають нових смислів (Огуй 2013, с. 18). Комунікативна ситуація, в якій розгортається дискурс, спершу проходить процес суб'єктивної інтерпретації учасниками комунікації та згодом здатна впливати на дискурс (Ущина 2015, с. 77). Комунікативна ситуація включає такі чинники: суспільні та історичні умови, які забезпечують процес комунікації, реальні часові й просторові умови, приналежність комунікантів до певної соціальної групи, а також мотиви та цілі комунікативної діяльності. Комунікативна ситуація становить складний комплекс зовнішніх умов

спілкування й внутрішніх станів комунікантів, породжує мовлення та відзеркалюється в ньому (Формановская 2002, с. 42).

Отже, в межах цього дослідження використовуємо функціонально-комунікативний підхід до дискурсу. Такі риси, як видуманість, поетичність, вибірковість та залученість суб'єкта споглядання, відрізняють художній дискурс від інших типів дискурсу. У дослідженні сучасного художнього дискурсу увагу звертаємо на діалогічний дискурс між персонажами та внутрішнє мовлення. Дискурс досліджується у певній комунікативній ситуації (контексті), в якій він розгортається. Формально художній дискурс проявляється в тексті через утворення більше ніж речення, надфразову єдність, складне синтаксичне ціле, що актуалізуються як абзац або послідовність реплік у діалозі.

Висновки до розділу 1

В центрі когнітивної лінгвістики знаходиться мова як загальний механізм пізнання для отримання, опрацювання та структуризації інформації в свідомості людини. В основі розуміння концептів лежить логіко-філософський підхід для виокремлення релевантних пропозицій та метамови для опису концептів. Концепт слугує поясненню ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості, ототожнюється з поняттям та значенням і входить до конфігурацій організації пам'яті. Такі структури дозволяють виявити будову концепту, внутрішню організацію та зв'язки з іншими концептами в когнітивній карті світу. План змісту концепту включає низку сем, спільних для всіх його мовних реалізацій, що скріплюють лексико-семантичну парадигму й створюють його понятійну або прототипну основу, та семантичні ознаки, відмічені лінгвокультурною, етносемантичною специфікою і пов'язані з ментальністю носіїв.

Дослідження когнітивно-комунікативного аспекту дозволяє врахувати когнітивні та комунікативні особливості буття концепту в системі мови. Концепт СУМНІВ розглядається як складне структурно-сміслову культурно

зумовлене вербалізоване утворення високого ступеня абстракції, яке включає понятійну основу, образ і цінність, та відображає уявлення про переживання психоемоційного стану сумніву.

Міждисциплінарний підхід до дослідження концепту СУМНІВ дає змогу побачити як різні науки сприймають його, фокусуючи свою увагу на окремих аспектах досліджуваного концепту – філософія досліджує сумнів як стан свідомості, психологія як психологічний стан, соціологія пов'язує з невпевненістю концепцію «обличчя», логіка розглядає епістемологічну природу сумніву, психолінгвістичні дослідження пов'язують вербалізатори сумніву зі шкалою впевненості. Такий підхід вважаємо доцільним, оскільки він дає змогу краще зрозуміти природу концепту СУМНІВ, який виступає сумою енциклопедичних знань про нього.

Скалярний погляд на епістемічну модальність є одностайним серед науковців і є у фокусі їхніх наукових інтересів. Впевненість та невпевненість знаходяться у відношеннях контрарної опозиції, тоді як сумнів та здогадка рахуються суміжними епістемічними станами, що не мають чітких меж на шкалі впевненості. Епістемічні слова (ЕС) визначають правдивість пропозиційного змісту і допомагають приймати судження про можливість пропозиції.

Англомовний художній дискурс постає як мисленнєво-комунікативна мовленнєва діяльність комунікантів у широкому контексті, зафіксована діалогічним текстом. Динамічність концепту залежить від «ситуативного» використання мови в певних контекстах. Зовнішні умови спілкування й внутрішні стани комунікантів породжують мовлення та відзеркалюються в ньому.

Основні положення першого розділу викладено в публікації дисертанта [Ніжнік 2014 (а)].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія лінгвістичного дослідження концепту СУМНІВ зумовлена його складною психоемоційною, культурною, соціальною та комунікативною природою, що зумовило вибір комплексного підходу для його аналізу. Дослідження включає застосування загальнонаукових (індуктивно-дедуктивного, описового, систематизації й узагальнення, кількісного) і лінгвістичних (дефініційного, компонентного, методу побудови ЛСП, концептуального, дискурсивного, скалярної градації, статистичного методу для визначення ваги компонентів значення) методів. У цьому розділі детально зупинимося на лінгвістичних методах дослідження концепту СУМНІВ.

2.1 Концептуальний аналіз

Науковці визнають концепт багат шаровим утворенням, тому що він містить елементи раціонального та емоційного осмислення дійсності. Традиційно, згідно з польовою моделлю концепту, виокремлюють ядро та периферію (Петренко 2020, с. 50). Ядро фіксує найбільш актуальні когнітивні ознаки, те, що саме має найбільше значення в осмисленні концепту спільнотою, на лінгвістичному ґрунті якої він досліджувався. Периферійні поля, що охоплюють образний та інтерпретаційний компоненти, зонально відтворюють менш актуальні ознаки в концепті для мовного колективу. Як одиниця структурованого знання він не має жорсткої організації, бо «постійно змінюється, при цьому відбувається активізація різних його складників» (Колодій 2013, с. 393). Компонентний характер концепту передбачає різні рівні представлених у ньому знань, які розподіляються за ступенем абстракції, починаючи з чуттєвого мислення і закінчується вищим ступенем абстракції. Чуттєвий образ складає ядро будь-якого концепту, який

керуючись потребами раціонального пізнання, проходить через низку складних мисленневих процесів, прямуючи до вищого рівня абстрактності. На цьому шляху він обростає великою кількістю ознак, які різнобічно відображають властивості предметів і явищ, що сприймаються, перетворюючись у цілісний образ.

Представники семантико-когнітивного підходу до вивчення концепту (С. Г. Воркачов, В. І. Карасик) сходяться на трикомпонентній структурі концепту. Найважливіші виміри концепту – образний, поняттєвий і ціннісний, однак лінгвісти звертають увагу й на те, що «...визнаючи концепт планом змісту мовного знаку, зазначимо, що він містить, крім предметної (поняттєвої) та психологічної (образної та ціннісної) складової, всю комунікативно значущу інформацію: внутрішньосистемну, прагматичну та етимологічну» (Воркачев 2001, с. 47).

Поняттєва сторона концепту – це його мовна фіксація, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, зіставні характеристики одного концепту у межах цього чи іншого концептуального ряду. Поняттєвий компонент концепту містить лексичну об'єктивацію, що складається з імені концепту. У поняттєвому складнику виділяють дистинктивні / прототипні ознаки, що відображають сутність емоції, та додаткові, котрі специфікують прототипні ознаки (Борисов 2005, с. 54). Поняттєвий субстрат відображає сумарне знання про емоцію (причини, час протікання, інтенсивність, контроль) (Венжинович 2006, с. 32).

Образна сторона концепту – зорові, тактильні, нюхові та смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті. Образний компонент концепту відрізняє його від поняття, що позбавлене наочності, та дозволяє розкрити його культурну специфіку (Воркачев 2001, с. 54). Перцептивний образ концепту формується в результаті чуттєвої реакції на емоціогенну ситуацію. Асоціативний образ концепту виникає як наслідок «обростання» концепту в мовній свідомості образнометафоричними та

метонімічними асоціаціями, формуючи метафоричний профіль концепту в різних типах дискурсу (Лакофф & Джонсон, с. 85).

Ціннісна сторона концепту емоційно переживається, фіксує цінності соціуму і розкриває важливість цього психічного утворення як для окремої особи, так і для всього мовного колективу (Венжинович 2006, с. 89). З сумнівом здебільшого пов'язують негативні емоції. Однак периферійну зону концептуальної структури формують додаткові ознаки, набуті в процесі комунікації, тому зміна знаку емоції можлива відповідно до комунікативної ситуації.

Емоції з точки зору когнітивної лінгвістики розуміються як спрямовані на об'єкт або ситуацію афективні ознаки, які сортуються на культурно встановлені та лінгвістично позначені категорії чи прототипи, такі як, наприклад, страх, гнів, щастя та ін. (Scheve 2018). Емоції розглядають як психічні структури-сценарії. Культурні моделі емоцій представляють емоції як стислі міні-розповіді, які зазвичай починаються з певної причини емоції та закінчуються етапом дії. Культурні моделі служать прототипами, або орієнтирами, щодо яких люди можуть робити відступи. Найкращі приклади категорії є прототипами, тоді як менш хороші приклади, тобто культурні та індивідуальні відступи щодо культурної норми, є менш прототипними членами категорії; тим не менш, менш прототипні члени все ще є екземплярами або членами категорії. Культурні моделі не є конкретними екземплярами категорії, а ідеалізованими версіями реальності (Lakoff 2003).

Абстрактність концепту СУМНІВ вимагає поєднання декількох підходів для того, щоб здійснити концептуальний аналіз. Під концептуальним аналізом прийнято вважати, по-перше, дослідження мовного вираження концепту, а, по-друге, реконструкцію концептів і фрагментів дійсності, що стоять за ними, на основі мовних та культурно-мовних даних (Венжинович 2006, с. 56). Ключ до розуміння розумових категорій та категорій досвіду лежить в аналізі мовних даних – адже саме вони відображають та об'єктивують те, що вже зазнало когнітивної обробки

людським розумом (Кубрякова 2004, с. 84). Словникові визначення з достатньою мірою достовірності відбивають мовну ментальність соціуму, тому дослідники звертаються до словникових тлумачень лексичних одиниць для реконструкції концепту. Виходячи з досягнень компонентного аналізу, що дозволяє бачити семний склад плану змісту слова, «можна сказати, що по набору сем, що складають семему, яка виявляється у лексикографічному тлумаченні слова, можна вивчати його когнітивні (концептуальні) параметри» (Бабушкін 1998, с. 104). Аналізу піддається і узуальна, і okazіональна сполучуваність імені з дієсловами (описовими) і прикметниками (дескриптивними), оскільки тільки на основі поєднання можна вивести імпліцитний образ (гештальт) (Венжинович 2006, с. 56).

У концептуальному аналізі постійно використовується поєднання мовних та позамовних даних. Мета концептуального аналізу полягає у встановленні глибинних підсвідомих, асоціативних зв'язків слів у мовній свідомості як індивіда, так й колективу та розкриття глибинних проєкцій абстрактної сутності на зовнішній світ, а також пізнання і розуміння фрагмента граничної дійсності, що стоїть за абстрактним ім'ям, і в кінцевому підсумку свідомості (Венжинович 2006, с. 57). Доступ до концептів можна також отримати, виходячи з дослідження невербальних виразів та візуального мислення, оскільки концептуальні репрезентації завжди ширші і багатші за вербальні (мовні) (Tomlin 1997). При концептуальному аналізі звертаються до аналізу широкого контексту, типології культури, фокусу культури при номінації концепту. Перелічені умови допомагають розкрити складний зміст концептів та їх місце у концептосферах, роль в культурі та міжкультурному спілкуванні. Розуміння глибинних проєкцій абстрактної сутності на зовнішній світ поєднується з інтерпретацією в культурному контексті.

2.1.1 Метод семного аналізу. Метод семного аналізу є базовим поняттям семасіології. Цей метод дозволяє описати значення як

упорядковану сукупність окремих семантичних компонентів. Значення слова передає ментальний зміст, що викликається словом у свідомості носіїв мови. Окреме значення слова називається семемою, матеріальна сторона слова – лексемою, сукупність взаємопов'язаних значень слова – семантемою (Стернин & Саломатина 2011, с. 45).

Метод семного аналізу полягає в описі значення як сукупності сем. Семний аналіз включає виокремлення сем і опис значень як впорядкованої сукупності сем. Сема, як компонент значення, відображає відмінну ознаку денотата слова (предмета, явища, процесу) або вживання слова та може розрізняти значення слів. Сема вважається найменшою, граничною, неподільною частинкою змісту та елементарним змістом, мікрокомпонентом значення, який диференціює або об'єднує окремі значення слів. У порівнянні з лексичним значенням, сема виявляє вищий ступінь абстрактності, тому семантичним компонентам характерна рухливість, гнучкість – одна сема може входити в структуру значень різних слів. Семний аналіз може проводитися через виокремлення сем з словникових дефініцій, на базі власного досвіду дослідника, на основі виокремлення сем з вживань слова в текстах, експериментально (Стернин & Саломатина 2011, с. 55).

Для семантичних компонентів характерні такі риси, як елементарність, віднесеність до плану змісту, універсальність. Виокремлені за допомогою компонентного аналізу семи об'єднують лексичні значення певних одиниць. В результаті виявляється внутрішня будова лексико-семантичного поля та розкривається семантика слів, їх структура й природа (Караулов 1976, с. 57).

У лінгвістичній літературі зустрічаємо різну типологію сем, зокрема на позначення родо-видових відношень використовують терміни гіпер- та гіпосеми (Стернин 1979), інтегральні та диференційні семи (Васильев 1990). Інваріант вважається одиницею системи мови, а варіанти – це його синтагматичні реалізації (Дудок 2009, с. 92). При порівнянні семантично близьких слів завжди виділяються семи, однакові в порівнюваних словах,

яких називають інтегральними, а семи, що розрізняють значення порівнюваних слів, називаються диференційними.

Семи в структурі денотативного макрокомпонента поділяють на ядерні та периферійні. Ядерні семи вважаються основними, найбільш суттєвими для значення, вони позначають постійні ознаки предмета, які відрізняють предмет або явище від інших подібних предметів або явищ. Периферійні семи позначають менш істотні, непостійні, імовірнісні ознаки предмета, які не є для предмета основними. Ядерні семи є основою різних лексичних угруповань в системі мови – парадигм, синонімічних рядів, антонімічних пар, лексико-семантичних і тематичних груп. Периферійні семи також дуже важливі для значення: вони часто актуалізуються в мовленні, створюють образність і експресивність слововживання, виступають основою багатьох переносних значень, розширюють номінативні можливості слова (Дудок 2009, с. 103).

Й. А. Стернін та М. С. Саломатіна (2011, с. 26) розрізняють лексикографічне значення – опис значення, отримане шляхом узагальнення словникових дефініцій різних тлумачних словників традиційного типу, психолінгвістичне значення, описане шляхом узагальнення результатів психолінгвістичних експериментів, та комунікативне значення, описане як узагальнення сукупностей сем, реалізованих в зафіксованих контекстах вживання слова.

Дефініційний аналіз належить до традиційних методів семантичних досліджень, що дозволяє співвідносити значення певних лексичних одиниць, використовуючи словникові тлумачення. Словникові дефініції розглядаються як повне та об'єктивне джерело формалізації змістової структури слова. Принцип дослідження словникових дефініцій передбачає вияв у тлумачних словниках ідентифікаторів певного змісту мовної одиниці (Уфимцева 2002, с. 95).

Теорія семантичних полів вивчає сукупність мовних засобів, різнотипних ментальних одиниць, що вербалізують концепт усередині поля

та мають синтагматичне, парадигматичне й епідигматичне спрямування і складають номінативне поле. Семантичний принцип дослідження ЛСП (Л. Вейсгербер, Г. Іпсен, К. Ройнінг, Й. Трір, А. А. Уфимцева) передбачає дослідження лексичних одиниць, що об'єднуються на основі спільності значення, яке вони виражають. ЛСП *сумніву* поєднує слова за їх належністю до однієї сфери уявлень. Певній понятійній сфері про сумнів, що є планом змісту мовної свідомості про цю емоцію, відповідає словесне поле утворене зі слова та споріднених з ним слів, що є планом вираження емоції. У плані змісту основним об'єктом дослідження є семантична категорія, семи та їхні комбінації, а у плані вираження – лексема (Вербицька 2018, с. 48).

Лексико-семантичне поле (ЛСП) визначається як «парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення (архісеми)» (Селіванова 2008, с. 281); «сукупність мовних (головним чином лексичних) одиниць, що об'єднані спільністю змісту (деколи також спільністю формальних показників) і відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ» (Уфимцева 2002, с. 281); «семантикопарадигматичне утворення, що має певну автономність і специфічні ознаки організації: спільну частину у тлумаченні, ядерно-периферійну структуру, існування зон семантичного переходу» (Денисова 1996, с. 78). Отже, ЛСП являє собою сукупність мовних одиниць, що об'єднані спільністю змісту навколо інтегрального компонента значення і мають певну структурну організацію. ЛСП може бути поділено на мікрополя, що включають лексико-семантичні групи слів. Лексико-семантичні групи слів позначають «як будь-який семантичний клас слів (лексем), що об'єднуються хоча б одною загальною лексичною парадигматичною семою» (Васильев 1990, с. 5). Між мікрополями ЛСП встановлюються вертикальні та горизонтальні зв'язки. Вертикальні зв'язки ґрунтуються на ієрархічних семантичних відношеннях між одиницями поля: конкретні значення корелюють з більш загальними

значеннями. Горизонтальні зв'язки мають місце між одиницями мікрополів, які є суміжними в ієрархічній структурі.

Отже, семантичний аналіз слова дозволяє виокремити ядерні та периферійні компоненти значення. Аналіз сем допомагає побудувати лексико-семантичне поле (ЛСП), що об'єднує лексичні одиниці певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення (архісеми). ЛСП може бути поділено на мікрополя з лексико-семантичними групами слів, що позначають будь-який семантичний клас слів (лексем), об'єднаних хоча б одною загальною лексичною парадигматичною семою.

2.1.2 Метод фреймової семантики. Фрейми вважаються структурами організації значення слів у свідомості, «системою концептів, які взаємодіють у такий спосіб, що для розуміння одного з них потрібно збагнути всю систему в цілому, а активація одного концепту в контексті автоматично відкриває доступ до всіх інших» (Fillmore 1982, с. 111), «репрезентацією знань про типову ситуацію, яку формально можна представити через фіксований набір зумовлених нею змістових компонентів (вузлів, або слотів)» (Коляденко 2013, с. 141). Як зазначав М. Мінський, людина утримує в своїй пам'яті по-особливому структуровану інформацію, пов'язану з якоюсь типовою ситуацією або її компонентами, яка і називається фреймом (Минский 1979, с. 56). Натрапляючи на нову ситуацію, людина вибирає з пам'яті найбільш придатний фрейм і пристосовує його до даної ситуації, дещо змінюючи дані фрейму для того, щоб адаптувати його до конкретної ситуації.

Фреймова семантика досліджує ментальний простір через моделювання та опис визначеної частини людського досвіду та знань, відображених в значеннях мовних одиниць. Фреймові структури слугують основою для лексичної категоризації та субкатегоризації мовних одиниць за тематичним принципом. Залучення фреймових структур дозволяє дослідити формування різноманітних значень на функціональному рівні. Людина

сприймає поведінку, вчинки, мову, розповіді оточуючих її людей, усвідомлює візуальні образи та накопичує ці знання у фреймах. Розуміння починається з того, що з пам'яті викликається підходящий до даної ситуації фрейм, за цим слідує його пристосування до ситуації (Fillmore 1982, с. 45).

Важливими теоретичними фреймовими концептами є фреймові елементи. Фреймовий елемент тлумачиться як постійний учасник, ознака чи властивість ситуації, описаної фреймом. Фреймові елементи описують те, яким чином слово в поєднанні з конструкцією, в якій воно трапляється, дає інформацію про випадки (або можливі випадки) фрейму, який розглядається (Жаботинська 2004, с. 60). Фреймова система зображується у вигляді дерева. Родова інформація накопичується зверху, а до неї знизу приєднуються конкретизуючі підфрейми, які несуть нову інформацію (Жаботинська 2004, с. 60). Формально фрейм зображують у вигляді структури вузлів та відношень. Ті рівні фрейму, що розташовуються на вершині, фіксовані і відповідають речам, які завжди справедливі у відношенні до відповідної ситуації. Нижче цих вузлів – термінальні вузли, або слоти (Кубрякова 1981, с. 188). Вершинні вузли є постійними компонентами ситуації, тоді як перемінні слоти заповнюються при актуалізації ситуації в дискурсі. Вузли та слоти, як обов'язкові компоненти, характеризуються ситуаційною залежністю і тому можуть бути виражені в мові різними шляхами. Фрейми можуть бути зв'язаними з іншими фреймами, поділяючи учасників, або виступаючи учасниками в інших фреймах (Baker 2001, с. 9).

Пропозиція розглядається як конститутивний елемент фрейму (Коляденко 2013, с. 141). Зміст пропозиції відповідає певному твердженню про світ. Пропозиція передує різним формам інформації, тому що вона є двоелементною структурою, що включає суб'єкт чи предмет думки, і предикат як ознаку даного предмета. Пропозиційні структури, що узагальнюють і організують відображення різних мислимих ситуацій і представлені в них типи відносин, можна побачити на різних рівнях мови. Фрейм може відповідати зображенню загального поняття з класифікаційною

ієрархічною структурою, чи «матрицею предикації» (Ленекер 1998, с. 76). Особливість такої ієрархічної структури полягає в тому, що інформація про атрибути, чи предикати, які містить фрейм верхнього рівня, спільно використовується усіма фреймами нижніх рівнів, пов'язаних з ним.

Фрейми пов'язані між собою спільними вузлами (слотами), які виникають унаслідок інтеграції базових фреймів і утворюють міжфреймову мережу. Часто зв'язки між слотами на перший погляд є неможливими, проте у свідомості людини має місце більш об'ємна система фреймів, члени якої можуть поєднуватись. Існування міжфреймових відносин пояснюється тим, що один і той же мовний матеріал включається до різних фреймів, що обумовлюють подібність відношень та субстанції, а також контекстів використання в житті людини (Langacker 1987, с. 111). Такий перехід від одного фрейму до іншого відбувається при метафоричному перенесенні значення і не є чимось аномальним, а швидше природною властивістю мислення. При активізації фрейму домінантними стають різні слоти, що визначає виникнення різних асоціативних зв'язків та ситуацій в конкретному контексті. Нагромаджуючи інформацію, слоти, чи понятійні конституенти фрейму, доповнюються даними, які, структуруючись, формують своєрідні субфрейми.

Елементами семантичної схеми виступають універсальні семантичні / тематичні (thematic roles) / тета-ролі (theta-roles) учасників ситуації у рамках фреймової семантики Ч. Філлмора (Fillmore 1982). Інвентар ролей включає «агенс» (agent), «пацієнс» (patient), «бенефактив» (benefactive), «експірієнцер» (experiencer), «інструмент» (instrument), «джерело» (source) і «ціль» (goal), «тема» (theme), «стимул» (stimulus) тощо (Aarts 1997, с. 88).

Процеси мислення базуються на чисельних ментальних структурах, які виступають способом представлення стереотипної ситуації і забезпечують її адекватну когнітивну обробку. За ситуацією можуть стояти роздуми, візуальний образ або дія. Фрейм-сценарій розглядається як типова структура для певної дії, події, поняття, який включає характерні елементи для цієї дії,

події, поняття (Минский 1979). Повне представлення кожної ситуації здійснюється за допомогою системи фреймів-сценаріїв. Головна відмінність фрейму-сценарію від фрейму полягає в динамічному характері першого і статистичному характері другого, при цьому фрейми лежать в основі фреймів-сценаріїв.

Можливість ідентифікації субфреймів у складі фрейму відображена у таких базових поняттях концептуального аналізу, як «схема» і «схемата» (Ніжегородцева-Кириченко 2007, с. 93). За визначенням Р. Ленекера, схема є узагальненою інформаційною структурою, чи генералізованим фреймом, який є гіперонімом для ряду інших фреймів (субфреймів). Схеми виступають універсальним інструментарієм побудови мережевих моделей та входять у склад п'яти базових фреймів: предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного (Жаботинська 2013, с. 64).

Отже, фрейми є структурами організації значення слів у свідомості. Фрейми містять фреймові елементи – учасників, ознаки чи властивості ситуації, описаної фреймом. Ті рівні фрейму, що розташовуються на вершині, фіксовані і відповідають речам, які завжди справедливі у відношенні до відповідної ситуації, а нище цих вузлів – змінні слоти. Схема є гіперонімом для ряду інших фреймів та містить учасників ситуації з тематичними ролями. Фрейми-сценарії описують динамічні ситуації, в яких зустрічається досліджуване поняття.

2.1.3 Мовні засоби опису образно-ціннісного аспекту концепту.

Образно-ціннісні характеристики концепту встановлено завдяки положенням теорії концептуальної метафори (R. Langacker, G. Lakoff, M. Johnson, G. Lakoff and M. Turner, T. Clausner and W. Croft). Образно-схемна структура (image-schematic structure) встановлює спектр метафоричних проєкцій (the mapping score), що, зі свого боку, визначає можливість проєкції тієї чи іншої відповідності з концепту-джерела на обраний концепт-ціль (Ungerer 2006, с. 119–120). Образи-схеми є матеріалізованими доконцептуальними

структурами, які концентрують отриманий нами перцептивний і руховий досвід (Hampe 2005, с. 1).

Концептуальну метафору трактують як часткове розуміння одного концепту або концептуального домену в термінах іншого концепту або концептуального домену, де перший – це цільовий концепт/домен (target domain), а останній – концептуальний референт (conceptual referent). Концепт чи концептуальний домен, що залучається для порівняння, є вихідним концептом/доменом (source domain), або концептуальним корелятом (the conceptual correlate). Загальні концептуальні ознаки, що виявляються при порівнянні референта і корелята, утворюють зону перехресного картування (cross-mapping) (Lakoff 2003, с. 206–207). «Картування, чи зв'язок ментальних просторів – це розуміння того, що об'єкт чи елемент одного ментального простору відповідає об'єкту чи елементу іншого» (Lakoff 2003, с. 13–16).

Метафоричні моделі відображають «існуючий у свідомості носіїв мови взаємозв'язок між поняттєвими сферами, яку можна уявити певною формулою: «X – це Y» («X подібний Y»)» (Олейник 2018, с. 23). Для осмислення одного і того ж референта можуть залучатися кілька корелятів: група концептуальних корелятів, за допомогою яких осмислюється певний референт, утворює діапазон метафори (range of metaphor) (Kövecses 2010, с. 64). Виявлення «концептуальних елементів» здійснюється за рахунок «висвітлення» певних, релевантних контексту властивостей референта і «приховування» інших, які не задіяні (Coulson 2005, с. 1513).

Метафори як вираження природної мови можливі, тому що вони є метафорами концептуальної системи людини (Lakoff 2003, с. 35). У концептуальній системі виділяються «конвенційні» / «усталені» та «образні» / «творчі» метафори, де перші базуються на повторюваних і «систематичних кореляціях між явищами, фіксованими в нашому досвіді» і відображаються у повсякденному вживанні мови, а другі проявляються у творчому, індивідуальному мисленні і виявляються у дискурсі (Lakoff 2003, с. 97).

Образні метафори мають переважно естетичну функцію, модифікують сприйняття, додають емоційного забарвлення (Cruse 2006, с. 84). Для образної метафори (*image metaphor*) вихідна й цільова площини однаково структуровані самі собою. Цим вона відрізняється від багатьох концептуальних метафор, у яких абстрактна, менш структурована площина, запозичує структуру в більш конкретної, знайомої та структурованої площини. Усталені метафори слугують основою для інших метафор (Розвод 2017, с. 108).

До конвенційних метафор належать орієнтаційні (просторові), онтологічні та структурні метафори. Орієнтаційні метафори пов'язані з орієнтацією в просторі: «верх – вниз», «всередині – ззовні», «попереду – позаду», «центр – периферія», «близько – далеко», «находження десь – віддалення від чогось». Орієнтаційні метафори надають концепту просторової орієнтації: наприклад, ЩАСЛИВИЙ ЦЕ ВЕРХ – СУМНИЙ ЦЕ НИЗ (Джонсон & Лакофф 2004, с. 36). Онтологічні метафори можуть відсилати до номінації, давати кількісну оцінку, визначати аспекти розгляду, визначати причини, визначати цілі й мотивацію дій. Онтологічні метафори використовується для позначення абстрактних понять в значенні більш конкретних (ДУМКА – МАШИНА). Онтологічні метафори зв'язані з різними видами об'єктів. Вони формують метафоричні моделі розуму і душі та дають можливість звернути увагу на різноманітні аспекти ментального досвіду (Джонсон & Лакофф 2004, с. 49–53). Структурні метафори дають можливість використовувати одне високоструктуроване і чітко виокремлене поняття для структурування іншого. Витоки структурних метафор лежать в систематичних кореляціях між явищами, фіксованими в нашому досвіді. Розглядаючи концептуальну метафору РАЦІОНАЛЬНА СУПЕРЕЧКА – ЦЕ ВІЙНА, науковці проводять концептуалізацію поняття раціональної суперечки в більш зручних для розуміння термінах фізичного конфлікту (Джонсон & Лакофф 2004, с. 97–98).

З. Кьовечеш виокремлює чотири головні когнітивні механізми поетичного переосмислення концептуальних метафор, серед яких розширення (*extension*), що передбачає появу у концептосфері джерела образу додаткових концептуальних складників, нарощування (*elaboration*), в основі якого зміна ракурсу концептуалізації, поєднання (*combining*) при одночасній активації декількох базових концептуальних метафор, перегляд (*questioning*), що ставить під сумнів доречність метафор, укорінених у повсякденній свідомості (Kövecses 2010, с. 47).

Вивченням метонімії у руслі когнітивної лінгвістики займалися А. Барселона (2003), І. В. Качур (2020), З. Кьовечеш (2006), Дж. Лакофф (1993), Г. Редден (1988) та ін. Метонімія розглядається як механізм мислення і концептуалізації повсякденного досвіду і тлумачиться як «когнітивний процес, при якому одна концептуальна одиниця (річ, подія, властивість) – корелят забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної одиниці – референта в межах того самого фрейму, концептосфери або ідеалізованої когнітивної моделі» (Kövecses 2003, с. 99). Ці науковці виокремлюють характерні особливості концептуальної метонімії: вона включає єдиний домен або концепт з метою забезпечення ментального доступу до домену через частину того самого домену або до частини домену через іншу частину в тому ж домені (Kövecses 1990); логічний зв'язок між концептосферами у метонімії описується як “stands for” (Lakoff 2003); метонімічний зв'язок виникає при наявності прагматичної функції між двома концептосферами, яка ідентифікується із психологічних, культурних, локативних міркувань і дозволяє здійснити референцію до одного об'єкту в межах іншого, пов'язаного з ним у такий спосіб (Fauconnier 2003, с. 3); для метонімії визначальною є операція висвітлення або асиметричного мапування (Croft 2003).

Отже, концептуальна метафора та метонімія дозволяють розглянути образну сторону концепту. Для розгляду абстрактного референта сумніву залучається група концептуальних корелятів, за допомогою яких цей

референт осмислюється. Суттєвою відмінністю між цими двома поняттями полягає в тому, що концептуальна метафора має корелят в іншому домені, а концептуальна метонімія включає єдиний домен і порівняння в межах того ж домену.

2.2 Скалярна градація епістемічних слів на позначення сумніву

Епістемічні слова (ЕС) розташовані на шкалі, крайніми точками якої є знання та незнання (Доценко 2006), впевненість та сумнів (Wesson and Pulford 2009), віра та сумнів (Junge 1985), впевненість та неможливість (Renooij and Witteman 1999), так і ні (Halliday and Matthiessen 2004). Шкала для ранжування термінів епістемічної модальності носить назву континуум впевненості / невпевненості (Fabre 1991), шкала ймовірності (Renooij & Witteman 1999), шкала достовірності (Halliday 2004).

Скалярний погляд на епістемічну модальність є одностайним серед науковців і є предметом обговорення в прагматиці, функціональній лінгвістиці та семантичних колах. Згідно з Дж. Найц (2001, с. 22), для людей більш властиво розміщувати свої судження на шкалі, аніж розміщувати їх в термінах дискретних категорій впевненості та сумніву: «З когнітивної та функціональної точок зору ... є достатні підстави вважати, що люди думають в термінах шкали, хоча вони виокремлюють лишень неточні позиції на ній». Хоча ключові позиції на епістемічному спектрі можуть відповідати ймовірності, можливості, впевненості а також відсутності ймовірності та можливості, той факт, що мовці можуть скаляризувати ці позиції, вживаючи низку «оцінних виразів», свідчить, що терміни спектру не є дискретними категоріями. Знання, на відміну від переконань, завжди істинні, переконання ж можуть бути як істинними, так й хибними. Стан впевненості / невпевненості мовця коливається залежно від його переконаності в істинності інформації, яку він повідомляє.

Психолінгвістичні дослідження показали, що хоча люди по-різному оцінюють поняття ймовірності, порядкові відношення між ними є узгодженими. Наприклад, виразам *I'm certain* та *I think* можуть приписуватись різні числові відповідники, але *I'm certain* буде завжди вважатись впевненішим, ніж *I think*. Для позначення модальних відтінків в істинності змісту висловленого використовується модальна шкала впевненості / невпевненості. Ця шкала використовується для опису сили віри щодо точності чи якості передбачення, судження чи вибору і описується через континуум, що простягається від цілковитої впевненості до повного сумніву, або неможливості (Wessen & Pulford 2009, с. 151). Сильні епістемічні значення цієї шкали вказують на істинність факту існування когось / чогось, а слабкі значення – на сумніви. К. Тайген (1988, с. 34) говорить, що слова ймовірності можна розмістити на шкалі від 0 до 1, де слова, що позначають віру наближені до значення 1, а слова, що позначають сумнів – до 0. До середини шкали ймовірності $p = 0.50$ він відносить такі слова, як *perhaps*, *maybe*, і зазначає, що вони вживаються в разі, якщо ми не хочемо брати зобов'язань щодо сказаного. С. Реноїдж та К. Віттеман (1999, с. 191) розробили для ранжування виразів впевненості / невпевненості шкалу ймовірності, що має такі відрізки, як “*certain*” (100%), “*probable*” (85%), “*expected*” (75%), “*fifty-fifty*” (50%), “*uncertain*” (25%), “*improbable*” (15%) та “*impossible*” (0%). Ця шкала містить словесні та числові відповідники для позначення ймовірності певного висловлення. Зазначається, що словесні вирази ймовірності сприймаються як більш природні, ніж числові, легші для розуміння та спілкування і краще підходять для передачі нечіткості власних думок. Однак, числові вирази є більш визначеними та точними щодо ймовірності.

М. Халлідей (1970, с. 360) запропонував класифікацію ступенів достовірності, яка корелює зі ступенями впевненості адресанта в достовірності висловленої інформації, та визначив їх лінгвістичні маркери: 1) високий ступінь (*certainly*, *I know*, *I am sure/certain*, *must*), 2) середній ступінь

(*probably, likely, I think*), 3) низький ступінь (*possibly, perhaps, may, might*). П. Вестні (1986, с. 315) дослідив вирази епістемічної модальності та розмістив епістемічні модальні слова на трьох рівнях – епістемічні модальні слова з сильним значенням (*I know, I'm sure/certain, it's certain, must, will i should/would*), епістемічні модальні слова з проміжним значенням (*I think, probably, likely, presumably*), епістемічні модальні слова з слабким значенням (*possible that, perhaps, may, might*). Деякі вчені (С. Moore, L. Harris, & M. Patriquin, 1993) групують слова, марковані епістемічною модальністю від можливого до ймовірного і до певного. Сильні (певні) значення можуть бути представлені такими термінами, як *I know, I'm sure, It's certain*. Слабкі (можливі) значення – такими, як *It's possible, perhaps, may, might*. Проміжні (ймовірні) значення можуть бути представлені такими термінами, як *It's probably, likely, I think*.

О. Л. Доценко (2006, с. 189) досліджуючи лінгвістичну епістемічну модальність, враховує суб'єктивний характер визначення достовірності інформації, викладеної у пропозитивній частині експліцитного висловлення, та ступінь об'єктивної достатності такої інформації. Вона виокремлює такі типи епістемічних суб'єктивно-модальних значень: категорична достовірність (впевненість модального суб'єкта в істинності пропозиції, яка може відповідати об'єктивному станові речей, а може й суперечити йому), достовірність (віра в достовірність пропозиції не може бути емпірично доведеною, а отже, часто є об'єктивно хибною), проблематична достовірність (базується або на сумнівах у достовірності, отриманої від певного джерела інформації, або на припущенні щодо можливості існування певного стану речей, що є об'єктивно ймовірним).

Зазвичай, науковці не розрізняють вздовж однієї шкали «впевненість», що стосується насамперед стану розуму, суб'єктивного стану неповного знання, від «ймовірності», що використовується для опису зовнішніх подій, правдоподібності чи достовірності, і розміщують терміни впевненості та ймовірності разом.

На сучасному етапі вивчення лексичних маркерів ЕМ виокремлюються такі лінгвопрагматичні властивості для епістемічних слів та фраз – сила модальності, ступінь модальності, суб'єктивність та об'єктивність модальності. Крім того, психолінгвістичні дослідження розглядають ймовірнісні терміни у зв'язку з 5 семантичними вимірами: рівня ймовірності, валентності очікуваних подій (позитивної чи негативної), походження невпевненості (внутрішньої чи зовнішньої), навмисної нечіткості (рівня відсутності зобов'язань щодо сказаного), напрямку ймовірності.

Сила модальності – «сила зобов'язання до фактичності чи актуалізації ситуації» (Huddleston & Pullum 2002, с. 175). Зважаючи на те, що ЕС передають різний рівень зобов'язання до сказаного, ця властивість використовується для розміщення ЕС на шкалі відповідно до сили, яку вони семантично передають. Епістемічні прислівники та модальні дієслова є найбільш вживаними одиницями для вираження ЕМ, тому вчені вже робили спроби їхньої категоризації за силою модальності на сильні, середні та слабкі.

Р. Хаддлстон і Г. Пуллум (2002, с. 768) категоризують прислівники відповідно до сили модальності на сильні прислівники (*assuredly, certainly, clearly, definitely, incontestably, indubitably, ineluctably, inescapably, manifestly, necessarily, obviously, patently, plainly, surely, truly, unarguably, unavoidably, undeniably, undoubtedly, unquestionably*), квазі-сильні (*apparently, doubtless, evidently, presumably, seemingly*), середні (*arguably, likely, probably*) та слабкі (*conceivably, maybe, perhaps, possibly*). Л. Хойє (1997, с. 184) класифікує модальні прислівники на диз'юнкти змісту, що виражають переконання (*admittedly, certainly, definitely, indeed, surely, undoubtedly, clearly, evidently, obviously, of course, plainly*), та диз'юнкти змісту, що виражають сумнів (*arguably, apparently, conceivably, doubtless, likely, maybe, perhaps, possible, presumably, probably*).

Р. Хаддлстон та Г. Пуллум (2002, с. 768) відносять епістемічні модальні дієслова *must, need, will* та *shall* до сильних модальних дієслів, *should* і *ought*

до середніх, *can* і *may* до слабких. На основі ступеня визначеності епістемічні модальні дієслова диференціюють на визначені, ймовірні та можливі (Suhadi 2013, с. 323). Епістемічна визначеність передає найвищий ступінь впевненості, виходячи з знання мовця про пропозицію. Епістемічна визначеність виражається за допомогою модальних операторів *must* та *will*. Епістемічна ймовірність передає середній ступінь впевненості на основі знання мовцем пропозиції. Модальні оператори *should* і *ought to* передають епістемічну ймовірність. Епістемічна можливість передає найнижчий ступінь впевненості, виходячи зі знання мовця про пропозицію. Епістемічна можливість виражається такими модальними операторами, як *can*, *could*, *may* та *might*. А. В. Гнатюк (2014, с. 231) поділяє епістемічні модальні дієслова на дієслова високої упевненості – *must*, *will* / *will not*, *can* / *can't*, середньої упевненості – *ought to*, *would* / *would not*, низької упевненості – *could* / *could not*, *may* / *may not*, *might* / *might not*.

Ступінь модальності – ще одна лінгвістична властивість епістемічних слів, що визначається як «міра, для якої є чітко визначений та відокремлюваний елемент модального значення» (Huddleston & Pullum 2002, с. 179). Ступінь модальності *will* у фразі *will probably* низький, тому що для *will* немає відокремлюваного елемента модального значення ймовірності, а ступінь модальності *probably* високий, тому що це слово має чітко відокремлюваний елемент модального значення. Ступінь модальності *must* у фразі *must surely* низький, тому що обидва слова передають модальне значення схожого типу та сили.

Суб'єктивність та об'єктивність модальності (Palmer 1990, Huddleston & Pullum 2002, Collins 2009) вказує на внутрішню чи зовнішню спрямованість модальності. Суб'єктивна модальність є внутрішньою та вказує на впевненість / невпевненість мовця (напр. *I believe it's true*). Об'єктивна модальність є зовнішньою та вказує на ймовірність, що не зумовлена думкою мовця (напр. *The tea appears to be hot*). Деякі слова

передають як суб'єктивну, так і об'єктивну модальність (напр. *He will possibly come*).

В основі виокремлення суб'єктивності та об'єктивності модальності лежить поняття невпевненості, що поділяється психолінгвістами на зовнішню і внутрішню (D. Kahneman, A. Tversky). Зовнішня невпевненість стосується ймовірності певних подій, правдоподібності чи достовірності. Внутрішня невпевненість стосується стану розуму і є поєднанням когнітивного стану та емоцій. Оскільки впевненість та невпевненість антонімічні, то аналогічно з внутрішньою та зовнішньою невпевненістю існує внутрішня та зовнішня впевненість. Зовнішня впевненість відповідає 100% ймовірності і стосується вірогідності, а внутрішня впевненість пов'язана з відчуттями та переконаннями.

Д. Канеман та А. Тверський (1982) говорять про внутрішню та зовнішню невизначеність, які відрізняються залежно від того, чи описуються суб'єктивні стани неповного знання чи невизначеність, пов'язана із зовнішніми джерелами. Внутрішня невизначеність виходить з незнання, а зовнішня – з схильностей до певних думок. Ці види невизначеності можуть залежати від часових рамок. Невизначеність щодо подій в минулому буде інтерпретуватися, як незнання, особливо, якщо правда відома ще комусь, в той час, як невизначеність щодо майбутнього виходить зі схильності до певної думки. Зовнішня невизначеність може бути оцінена, як дистрибутивна (коли випадок, що розглядається, є прикладом з класу схожих випадків, для якого відносна частота результатів відома, чи може бути оцінена) та одинична (коли ймовірності оцінюються через оцінку певного аналізованого випадку). Внутрішня невизначеність «може бути оцінена аргументовано чи інтроспективно» (Kahneman 1982, с. 18).

Коли йдеться про фрази, як-от *reasonable hopes, good chances, hazards, luck*, то мається на увазі не тільки ймовірність певних результатів, але й їхня *позитивна та негативна валентність* (Teigen & Brun 1999). Так, *hopes* та *luck* мають позитивну валентність, а *hazards* має негативну валентність.

Certain, probable, possible вказують на присутність ймовірності, тоді як *doubtful, unlikely, impossible* на відсутність ймовірності або її низький прояв. Значення можна назвати позитивними, коли вони просять слухача врахувати описаний результат, наприклад, *likely*, тоді як негативні значення припускають заперечення описаного результату, наприклад, *unlikely*.

Для ймовірності притаманний *напрямок* (Teigen 1988, Teigen & Brun 1999) – спрямування до позитивної чи негативної ймовірності. Словесне вираження рівня впевненості не лише передає впевненість чи невпевненість в переконанні чи інформації, але й може вказувати на спрямованість впевненості. Доведено, що числові вирази впевненості є односторонньо спрямованими, оскільки вони або підтверджують, або заперечують твердження, тоді як словесні вирази можуть бути двосторонньо спрямованими, при цьому деякі вирази вказують на континуум слабке-сильне ствердження, тоді як інші – слабке-сильне заперечення (Teigen & Brun 1999).

Найбільш чіткою та важливою комунікативною функцією невпевненості, на думку К. Тайген (1988, с. 35), «є привернути увагу або до позитивної ймовірності, або до відсутності повної впевненості в результаті». Вибір терміна ймовірності залежить від того результату, до якого ми хочемо привернути увагу. Звідси, ймовірність може мати спрямування до впевненості чи невпевненості.

Рівень ймовірності (Teigen 1988) притаманний для термінів ймовірності і може мати цифровий відповідник від 0 до 100% (e.g. *There is a 50% chance that he took after his father*). В мові такий рівень ймовірності відображається через квантифікатори. В. Рубін (Rubin 2010, с. 536) говорить про скалярну модель континууму впевненості, яка включає п'ять рівнів: абсолютна впевненість, висока впевненість, помірна впевненість, низька впевненість та невпевненість.

Для термінів та виразів ймовірності властива *навмисна нечіткість* (Teigen 1988). Абсолютна впевненість та неможливість не можуть варіюватись і вони мають визначені значення, тоді як ймовірність та

невпевненість можуть, про що свідчить велика кількість слів на їх позначення. Розмитість (fuzziness) – це «тип внутрішньо детермінованої невизначеності у значенні з зовнішнім лінгвістичним відповідником» (Li 2011, с. 811). Одна з важливих особливостей розмитості – відсутність чітко визначеної межі. Д. Кристал (Crystal 1980) вказує, що лексична одиниця є семантичною категорією з інваріантним ядром та змінною межею. «Змінна межа», згадана ним, еквівалентна «граничним випадкам». «Інваріантне ядро» – ідеальний тип-член даної групи. Отже, коли бракує фіксованих меж, виникає розмитість.

Отже, сумнів є епістемічним станом, розміщеним на шкалі впевненості. На шкалі впевненості розміщуються ЕС відповідно до сили модальності, яку вони передають. Для цих слів, окрім сили модальності, притаманні суб'єктивність та об'єктивність, ступінь модальності, рівень ймовірності, напрямок, позитивна та негативна валентність, навмисна нечіткість.

2.3 Комунікативні стратегії та тактики подання сумніву у дискурсі

Розуміння мови, розроблене в рамках теорії мовної діяльності, акцентує той факт, що мова не хаотична, а підпорядкована цілям певної діяльності. Комунікативна стратегія (КС) визначається як «складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу» (Селіванова 2008, с. 607), «оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації» (цит. з Якимчук 2022, с. 128). О. Іссерс (2008) трактує стратегії як когнітивний план спілкування, за допомогою якого здійснюється контроль за оптимальним вирішенням комунікативних завдань мовцем за певних умов. Стратегія базується на інтерпретації, яка лежить в основі мовного впливу. Інтерпретація необхідна для аналізу знань

партнера, його ціннісних категорій, емоцій, волі. Стратегії припускають мотив (частіше мотиви), пов'язаний з бажанням, волею суб'єкта. С. А. Сухих (1986, с. 72) вважає, що мовна стратегія має за основу покладання цілі. Вона обумовлює послідовність дій мовця планом або установкою, при цьому на структуру мовної стратегії впливають системи цінностей, переконань, соціальних норм і конвенцій, що становлять диспозицію особистості мовця. Д. Таннен (1994, с. 47) стверджує, що КС мають властивість автоматичності і не усвідомлюються інтерактантами, проте припускають можливість подальшого декодування продуцентами. Стратегія має когнітивну природу, оскільки її інтерпретація дозволяє виявити значення висловлення, прояснити його ілюктивну силу, прагматичний ефект. Інтерактивний підхід до розуміння стратегії розглядає її як набір комунікативних дій, послідовність кроків, які робляться комунікантами для досягнення цілі, що визначаються соціальними нормами спілкування (Вохрышева 2012, с. 8). Стратегії визначають «вибір мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів і прагматичних маркерів» (Селіванова 2006, с. 607). Найбільш відповідним визначенням стратегії з точки зору дискурсивних досліджень є її пояснення як цілісності мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення прагматичної мети мовця, що дає підстави розглядати стратегію як фундаментальний концепт когнітивно-комунікативного підходу до аналізу літературного дискурсу (Prihodko & others с. 20–21, 2022).

Т. А. ван Дейк (2000, с. 272) характеризує КС як «властивість когнітивних планів», що включають мету або цілі взаємодії. Загальною стратегією дискурсу є макростратегія, яка визначається як «характеристика когнітивного плану спілкування, яка контролює оптимальне рішення системи завдань гнучким і локально керованим способом в умовах нестачі інформації про відповідні (наступні) дії інших учасників комунікації або про локальні контекстуальні обмеження щодо власних (наступних) дій» (Dijk 1997, с. 274). Вчений виокремлює таку ієрархію стратегій в дискурсі: глобальна, локальна, мовна. Глобальна стратегія втілює загальну стратегію учасника мовного

взаємодії (наприклад, бути ввічливим, обережним, добрим, чесним, гранично точним у передачі інформації), яка реалізується за допомогою локальних стратегій, спрямованих на досягнення конкретніших цілей. Глобальна і локальна стратегії виступають складовими загальної макростратегії керування дискурсом. Мовна стратегія постає «функціональною одиницею послідовності дій, яка сприяє вирішенню локального або глобального завдання» (Dijk 1997, с. 274).

Залежно від типу комунікативної взаємодії, виокремлюють кооперативні стратегії, які застосовує адресант для досягнення комунікативної мети шляхом кооперації з адресатом, та некооперативні стратегії, які використовує адресант для досягнення своєї стратегічної мети через конфлікт з адресатом (О. О. Селіванова, М. А. Кочкін). Перші дають змогу мовцеві підвищити ефективність власних мовленнєвих дій, а некооперативні стратегії (стратегія образи) призводять до конфліктних ситуацій. Поділ мовленнєвих стратегій на кооперативні та некооперативні бере до уваги якість спілкування, оцінену по його результату з точки зору того психологічного стану, в якому перебувають обидва учасники після комунікації (Стернин 2001). В основі стратегії кооперації лежить поняття «балансу відносин» Й. А. Стерніна, що полягає у досягненні поставлених адресантом цілей і збереження рівноваги між учасниками спілкування. Стратегія кооперації характеризується симетричною поведінкою комунікантів, узгодженістю їхніх дій, що зумовлено спільною комунікативною ціллю. «Принцип кооперації» Г. Грайса (1974) проголошує виконання основних «максим спілкування», спрямованих на досягнення його ефективності. При звичайній комунікації цей принцип реалізується співрозмовниками неусвідомлено. Конфронтаційні стратегії відображають некооперативний характер комунікативної взаємодії (Иссерс 2008, с. 71). Дії учасників комунікації в такому випадку не спрямовані до досягнення спільного бажаного перлокутивного ефекту, а відображають протилежні позиції, інколи вони спрямовані на дискредитацію співрозмовника. В основі

диверсифікації мовних стратегій лежить параметр мовних контекстів (Фролова 2015). Мовна стратегія визначається глобальним або локальним завданням та являється функціональною одиницею послідовності дій, що сприяють досягненню глобальної / локальної цілі, а можливості прагматичного, семантичного і стилістичного вибору будуть обмежені такою мовною стратегією (Дейк 2000, с. 277).

Діалогічні стратегії розглядаються в ракурсі конверсаційного аналізу (Jefferson 1972; Sacks 1992) як правила ведення розмови. Через ці стратегії люди орієнтуються в розмові і спрямовують один одного на деякий нормативний порядок. Виокремлюють стратегії взяття і утримання ініціативи, комунікативного домінування в розмові, введення в розмову розповіді, поправки, стратегія отримання релевантного або преференційного мовного ходу, стратегія початку і завершення, стратегія ненав'язливості.

Комунікативні тактики (КТ) визначаються як «підпорядковані комунікативній стратегії конкретні засоби здійснення інтенційно-стратегічної програми комунікації» (Селіванова 2011, с. 209), «сукупність практичних ходів у реальному процесі мовної взаємодії, покрокове планування досягнення мети з плануванням ресурсів для кожного кроку стратегії» (Верещагин 1992), «засоби реалізації комунікативної стратегії й передбачають набір конкретних мовних засобів, стилістичних прийомів та фігур» (Шило 2018, с. 154).

У структурі діалогічного дискурсу виокремлюють мовленнєві акти. Мовленнєвий акт є конкретним проявом мовленнєвої діяльності та мінімальною одиницею нормативної для даного суспільства соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації (ВУЕ). Мовленнєвий акт кваліфікують як «цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно із принципами та правилами мовленнєвої поведінки, прийнятої в даному суспільстві» і як «мінімальну одиницю нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації» (Бацевич 2009, с. 170), та як «мовленнєву

взаємодію мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення в ході спілкування» (Селіванова 2008, с. 559). На відмінну від висловлення, мовленнєвий акт є багат шаровим утворенням у процесі комунікативної діяльності, що поєднує свій знаковий статус з намірами та діями мовця щодо адресата та очікуваннями його певної реакції.

Мовленнєвий акт містить локутивну, ілокутивну та перлокутивну складові. За ілокутивною силою Дж. Серль (1986, с. 194) виокремлює такі типи висловлень: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи. Репрезентативи зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання, з метою представити щось як факт. Мета директивів полягає в тому, щоб підвести слухача до якоїсь дії. Комісиви зобов'язують виконати певні дії у майбутньому або дотримуватися певної лінії поведінки. Декларативи встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю, безпосередньо змінюючи світ. Експресиви виражають психологічний стан мовця та характеризують міру його відвертості (Ніжнік 2014 (б), с. 127).

І. П. Сусов, аналізуючи інтенційний (ілокутивний) компонент, виділив такі «типи комунікативних актів за ілокутивною силою: 1) акт констатації (чи ствердження) певного реального стану речей (констатив, асертив); 2) акт спонукання співрозмовника до виконання певних дій (директив); 3) акт запиту у співрозмовника інформації, якої не вистачає (інтеррогатив, квестив, еротетив); 4) акт обіцянки (комісив); 5) акт вираження свого ставлення до співрозмовника й урегулювання взаємин з ним (експресив); 6) акт проголошення змін у статусі співрозмовника чи іншого учасника комунікативної ситуації волею мовця, наділеного відповідними повноваженнями (декларатив)» (Сусов 2008, с. 27). Г. Г. Почепцов називає мовленнєві акти чи ілокутивні типи висловлювань прагматичними типами речень (Іванова 1981). Семантична структура речення складається з прагматичного компоненту і пропозиції. Характер прагматичного

компоненту дозволяє віднести висловлення до того чи іншого прагматичного типу. До класифікації відносяться: констативи (речення-ствердження), промісиви (речення-обіцянки), менасиви (речення-погрози), директиви (речення-спонукання), перформативи (речення, вимовляючи яке, мовець виконує дію), квеситиви (питальні речення) (Иванова 1981, с. 25).

Мовленнєвий акт описується схемою «адресант – інтенція – текст – адресат – декодування – вплив» і належить до прагматичного рівня структури мовної особистості. При аналізі мовленнєвого акту беруть до уваги декілька умов: пропозиційні змістові (хто і про що говорить), попередні (уточнюють що трапилося для того, щоб було сказано висловлювання), щирості (уточнюють певний стан думки чи почуття), сутнісні (уточнюють мету акту), сприйняття слухачем (висловлює що слухач повинен зробити для успішності комунікативного акту). Комунікативні інтенції передаються в закодованому вигляді через мовленнєвий акт від адресанта до адресата, завдання останнього полягає в декодуванні повідомлення, його розумінні (Ніжнік 2014 (б), с. 126).

Теорія мовленнєвих актів (МА) має помітне значення для усвідомлення мети висловлення, оскільки вона описує його в параметрах інтенціональності, конвенційності, пропозиційності, адреса(н)тності та цілеспрямованості (Приходько 2012, с. 191). Про інтенцію говорять як про «різновид бажання, яке сформувалося на основі певної мети і мотивів мовця, і для реалізації якого носій комунікативного наміру робить певні кроки, використовуючи оптимальні мовні засоби» (Иванова 1981, с. 75). У вузькому розумінні інтенція співвідноситься з ілокутивним актом і пов'язується з комунікативною функцією висловлення (напр. *повідомити, дізнатися щось*), його ілокутивною силою. У широкому розумінні інтенція аналізується у контексті комплексного аналізу висловлення – аналізу локутивного, ілокутивного та перлокутивного аспекту висловлення. Висловлення має імпліцитний характер, тобто має приховане значення. Імпліцитна інформація відповідає комунікативним намірам адресанта. Кінцевою метою реалізації

будь-якого мовленнєвого акту є його перлокутивна мета – вплив на адресата, оскільки людина, що знаходиться в соціумі, неминуче прагне впливати на обставини.

Принцип ввічливості, сформульований Д. Лічем (1983), направлений на підтримку соціальної рівноваги та дружніх відносин. До максим Д. Ліча відносяться максима такту, щедрості, схвалення, скромності, згоди, співчуття. Найбільш поширеним у сучасному мовознавстві та релевантним для даного дослідження є підхід, що трактує ввічливість як стратегію, орієнтовану на збереження обличчя комунікантів у процесі міжособистісного спілкування. Обличчя є позитивною соціальною цінністю, яку людина прагне постійно «підтримувати» і враховує у процесі комунікації у своїх соціальних контактах (Goffman 1967). Турбота про власне обличчя та обличчя співрозмовника регулює вибір мовцями МА та інших дискурсивних стратегій в процесі мовленнєвої діяльності.

Функціонування мовлення регулюється одним із основних принципів мовного спілкування – принципом кооперації П. Грайса, що забезпечує максимально ефективну передачу інформації. Згідно з теорією П. Грайса, комунікація є регульованим процесом, що підкоряється низці принципів, що детермінують мовленнєву поведінку співрозмовників, яка є строго узгодженою і відбувається у відповідності до певних свідомих або інтуїтивних правил комунікації – конверсаційних максим. Чотири конверсаційні максими включають максими кількості (висловлення не повинно містити менше або більше інформації, чим потрібно для досягнення цілей діалогу), якості (висловлення повинне бути істинним, правдивим та небезпідставним), релевантності (висловлення не повинно відхилятися від теми) та способу (потрібно висловлюватися чітко та стисло, без незрозумілих виразів, уникати неоднозначності) (Грайс 1985, с. 222–223). Під час висловлення зовнішньої невпевненості нерідко спостерігається порушення однієї або декількох максим з метою створення особливого прагматичного ефекту, який повинен бути відповідно інтерпретований

реципієнтом. Подібні ефекти, а також висновки, які виробляються реципієнтами в процесі їх інтерпретації, складають поняття конверсаційних імплікатур. Дотримання Максим П. Грайса засвідчує факт урахування мовцем комунікативних потреб адресата, а також спрямованість мовця на комунікативну співпрацю з ним (Грайс 1985, с. 41–58).

Отже, в межах дискурсивного підходу до вивчення концепту СУМНІВ, розглядаємо реалізацію концепту у діалогічному мовленні та вплив лексичних маркерів епістемічної модальності на інтенції комунікантів у різноманітних мовленнєвих актах. Також, розглядається їхня реалізація у різноманітних стратегіях і тактиках.

2.4 Етапи дослідження

Перший етап дослідження включає формування теоретико-методологічної бази, що включає аналіз теоретичного матеріалу та виокремлення підходу, методики та методів дослідження концепту. Дослідження концепту СУМНІВ здійснюється за методикою, запропонованою М. В. Піменовою і включає кілька етапів: 1) аналіз лексичного значення та внутрішньої форми (виявлення поняттєвих ознак); 2) виявлення синонімічного ряду; 3) опис засобів категоризації в мовній картині світу; 4) дослідження концептуальних метафор і метонімії (виявлення образних ознак); 5) дослідження сценаріїв (Піменова 2007, с. 15). Застосовуються деякі етапи дослідження концепту, запропонованих В. І. Карасиком та С. Г. Воркачевим, серед яких дослідження етимології імені концепту, аналіз парадигматичних та синтагматичних зв'язків, виявлення значущої складової концепту, що включає комунікативно-значиму інформацію та прагматичну інформацію, що пов'язана з експресивною та ілокутивною функціями (Воркачев 2004).

Другий етап полягає у опрацюванні фактичного матеріалу дослідження. Для дослідження було вибрано 36 творів сучасної англомовної

художньої літератури за останні 30 років. Ці твори є визнаними суспільством, так як нагороджувались престижними преміями (People's Booker, US National Book, Critics Award, British Book Award, Kid's Choice Award), є бестселерами та були екранізованими. Зазначені твори були опрацьовані з метою виокремлення вербалізаторів концепту СУМНІВ та встановлення комунікативних ситуацій сумніву для аналізу відповідних мовленнєвих актів та комунікативних стратегій і тактик.

Третій етап полягає у 1) виявленні поняттєво-ціннісних ознак концепту СУМНІВ за сумою енциклопедичних знань у галузі філософії, соціології, психології, логіки, психолінгвістики; 2) виявленні передконцептуальних ознак, а саме етимології та архетипного образу концепту СУМНІВ, а також особливостей невпевненого мовлення для англійської лінгвокультури; 3) вивченні семантики лексичних одиниць, що об'єктивують концепт СУМНІВ; 4) побудові номінативного поля концепту СУМНІВ, що включає ЛСП, лексико-семантичні мікрополя, периферійні лексико-семантичні поля, що розширюють його; 5) розгляді епістемічних слів для вербалізації концепту СУМНІВ.

Інтерпретаційне поле концепту представляє його як комунікативний конструкт, що включає історично й культурно сформовані уявлення, сучасну непрототипну оцінку концепта продуцентом та реципієнтом мовлення. Семантико-когнітивний аналіз номінацій і дефініцій концепту СУМНІВ допомагає встановити зміст й смисловий обсяг досліджуваного концепту та побудувати номінативне поле лексичних репрезентантів концепту. Метод концептуального аналізу включає дефініційний, семантичний аналіз, побудову ЛСП, контекстуальний аналіз, аналіз значень фразеологізмів, синонімів, з переходом від семантичних до концептуальних ознак.

Визначаємо лексеми *doubt*, *to doubt*, *doubtful* ядреними для номінації концепту СУМНІВ, та розглядаємо їхні тлумачення у восьми англійських тлумачних словниках – American Heritage Dictionary (AHD), Cambridge Dictionary (CD), Chamber's Dictionary (ChD), Collins English Dictionary (CED),

Longman Dictionary of Contemporary English Online (LDCE), Marriam-Webster Online Dictionary (MWOD), Oxford Dictionaries: English Dictionary, Thesaurus, Grammar help (OD), The Free Dictionary (TFD).

Емпірично дані про семний склад лексем *doubt, to doubt, doubtful* відображаємо за допомогою комп'ютерної програми *Voyant Tools*, яка відображає у вигляді хмари найуживаніші слова з тлумачень восьми словників. Кожна хмара слів створена на основі аналізу тексту визначень із тлумачних словників і виокремлює 55 лексичних одиниць. Слова, що написані більшим шрифтом – більш частотні, а слова, написані меншим шрифтом – менш частотні. Аналіз найчастотніших одиниць є важливими для розуміння концепту, оскільки вони сприяють родо-видовому розподілу сем лексем-номінацій концепту СУМНІВ.

Використовуємо компонентний аналіз для виокремлення значущих сем значення та формулу Л. В. Бистрової, М. Д. Капатрука та В. В. Левицького (Быстрова 1980, с. 76) для визначення ваги компонентів значення для виокремлення гіперсем і розширень та побудови лексико-семантичних полів. Ця формула уможлиблює обчислення ваги кожного з компонентів у семантичній структурі слова і її показник коливається від 0 до 1:

$$(1) W=(n+1)-r/n,$$

де W – вага окремого компонента, n – загальна кількість компонентів значення, r – порядковий номер семантичного компонента у словнику. Після встановлення ваги компонентів лексичного значення обраховуємо середню вагу кожного з них за словниками таким чином:

$$(2) W_c=W_1+W_2+W_n/n,$$

де W_c – середня вага окремого компонента, а $W_{1, 2, n}$ – вага цього компонента в 1, 2 і n -му словнику, n – загальна кількість словників.

Лексико-семантичні мікрополя побудовані за допомогою виокремлення синонімів навколо гіперсем визначених ядерних номінантів концепту СУМНІВ. Для виокремлення синонімів мікрополів використовуємо словники Roget's International Thesaurus (RIT) та Oxford Paperback Thesaurus

(OT). Мікрополе, сформоване за принципом лексико-семантичних груп, і номінативне поле, мають родо-видові відношення та є релевантними для характеристики засобів об'єктивізації концепту. Ядро номінативного поля концепту – чуттєво-мисленнєвий конструкт, наділений прототипними та категоріальними ознаками, що включає стереотипні знання про ситуації виникнення емоції та прототипну реакцію. У периферії розміщені базові пласти, які містять у собі змістові ознаки концепту СУМНІВ, розпізнавані в межах англomовної спільноти. Лексеми, що складають номінативне поле концептів, репрезентують концептуалізовані знання й досвід про типові та нетипові ситуації сумніву в сучасному художньому дискурсі.

Епістемічні слова досліджуємо з прив'язкою до шкали впевненості. Семантичний аналіз повнозначних епістемічних слів та прагматичний аналіз епістемічних модальних дієслів допомагає виокремити групи слів різної сили модальності та розмістити їх на шкалі впевненості. Серед епістемічних слів ідентифіковані ті, які вербалізують концепт СУМНІВ. Використано метод градуального шкалювання, що полягає в розташуванні слів однієї семантичної групи відповідно до зменшення або збільшення ознаки впевненості.

Четвертий етап дослідження встановлює образно-ціннісні характеристики концепту за допомогою концептуальної метафори та метонімії. Концептуальна метафора забезпечує обробку інформації про абстрактні емоції у термінах конкретних явищ, що можливо осягнути органами сприйняття. Концептуальна метонімія забезпечує доступ одного концептуального домену до іншого в межах однієї концептуальної сфери. Когнітивно-семантичний аналіз конвенційних та художніх метафор реконструює метафоричні проєкції (мапування) концепту СУМНІВ, коли концептуальна сфера-джерело мапується на концептуальну сферу-ціль. Це допомагає встановити діапазон метафори та виокремити орієнтаційні, онтологічні, структурні, конвенційні та художні концептуальні метафори. Розглянуто когнітивні механізми поетичного переосмислення

концептуальних метафор, серед яких розширення (*extension*), нарощування (*elaboration*) та поєднання (*combining*). В основі когнітивної метонімії лежить мапування ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ, що специфікується фізіологічною та експресивною реакцією на емоцію.

На *п'ятому етапі* виокремлюємо слоти для побудови фреймової моделі концепту СУМНІВ з відповідними фреймовими елементами, що включають учасників, ознаки стану ситуації та вплив на учасників ситуації. Цей етап включає лінгвістичну інтроспекцію та застосування фреймової семантики Ч. Філлмора (1982). У структурі фрейму вершинні вузли – постійні компоненти ситуації, а перемінні слоти заповнені пропозиціями. Такий підхід дозволяє реконструювати знання про типові ситуації, у яких виникає сумнів і диференціювати набір специфічних ознак для концепту СУМНІВ. Критичне узагальнення сем слугує для наповнення слотів фреймових моделей та моделювання фреймової структури концепту СУМНІВ.

На *шостому етапі* розглянуто ціннісно-прагматичний аспект концепту СУМНІВ, що включає 1) аналіз мовленнєвих актів для вербалізації концепту СУМНІВ; 2) аналіз комунікативних ситуацій сумніву; 3) дослідження стратегій і тактик мовленнєвої поведінки для реалізації концепту СУМНІВ.

Для дослідження мовленнєвих актів використано інструментарій теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Сьорля. Концепт СУМНІВ реалізується у мовленні через мовленнєві акти констативів, комісивів, квестивів, директивів та експресивів. Констативи та комісиви можуть містити номінанти концепту СУМНІВ або епістемічні слова середньої та низької сили модальності. Розглянуті різні види запитань для вербалізації концепту СУМНІВ.

Лінгвістичні характеристики соціальних і культурних процесів англomовного дискурсу досліджуються в рамках комунікативної ситуації сумніву. Виокремлено фрейми-сценарії для ситуацій сумніву.

Для аналізу комунікативних стратегій та тактик розглянута категоризація стратегій на глобальні, локальні та мовні (Т. А. ван Дейк) та поділ стратегій на стратегії кооперації та конфронтації (О. С. Иссерс). Таким чином було простежено зв'язок між висловленнями, які реалізують концепт СУМНІВ, та комунікативними стратегіями та тактиками.

Висновки до розділу 2

Трикомпонетна структура концепту зумовлює дослідження його образного, поняттєвого і ціннісного вимірів. Поняттєва сторона концепту включає його дефініцію, мовну фіксацію, ознакову структуру (причини, час протікання, контроль), зіставні характеристики з іншими концептами. Поняттєва сторона дослідження концепту СУМНІВ в першу чергу передбачає семантичний аналіз слів, що називають сумнів. Видові семи диференціюють значення слів, а родові семи об'єднують їх. На основі виокремлення родових сем будуються лексико-семантичні поля, тоді як мікрополя будуються навколо видових сем. Номінативне поле вивчає сукупність мовних засобів, що вербалізують концепт всередині поля. Структурування знань про концепт відбувається за допомогою фреймів, що об'єднують родову інформацію та конкретизуючі підфрейми. Пропозиції виступають основною одиницею збереження інформації та заповнюють слоти фреймів.

Образна сторона концепту виникає як наслідок «обростання» концепту в мовній свідомості образними асоціаціями. Образно-ціннісна характеристика концепту встановлена завдяки теорії концептуальної метафори та метонімії, які трактують одиницю концепт або концептуальний домен в термінах іншого.

Епістемічна модальність (ЕМ) є важливою для розуміння впевненості / невпевненості, тому що вона виражає певний вид і тип знання, повноту або неповноту знання та рівні знання в мові. Для дослідження епістемічних слів використано шкалу впевненості, що включає епістемічні стани впевненості,

здогадки та невпевненості. На цій шкалі розміщуються епістемічні слова різної сили модальності, тобто сили зобов'язання до фактичності чи актуалізації ситуації. Ступінь модальності вказує на міру чітко визначеного та відокремлюваного елемента модального значення. Епістемічні слова можуть мати позитивне та негативне значення і вони передають як суб'єктивну, так й об'єктивну модальність. Суб'єктивність та об'єктивність епістемічної модальності вказує на внутрішню чи зовнішню спрямованість модальності. Між епістемічними станами на шкалі впевненості немає чітких переходів, межі між ними розмиті. Впевненість на шкалі може мати числовий відповідник – рівень ймовірності, що коливається від 0 до 100%. Епістемічні слова можуть змінювати своє розміщення на шкалі впевненості і набувати певного напрямку до більшої впевненості чи невпевненості.

Ціннісна сторона концепту емоційно переживається, фіксує цінності соціуму і розкриває важливість цього психічного утворення як для окремої особи, так і для всього мовного колективу. Ціннісна сторона концепту включає його реалізацію в дискурсі. Концепт СУМНІВ реалізується в мовленні, а висловлення невпевненості можуть передавати певні стратегії і тактики. Невпевнене мовлення вивчається в межах епістемічної модальності, що передає суб'єктивну оцінку інформації.

Лінгвістичне дослідження процесів концептуалізації психоемоційного стану сумніву у його мовному вираженні потребує комбінування різних теорій: семантичних полів (J. Trier, L. Weisgerber, А. А. Уфимцева), фреймової семантики (Ch. Fillmore, М. Мінський), концептуальної метафори (R. Langacker, W. Croft, G. Lakoff & M. Johnson), концептуальної метонімії (Z. Kovesces), мовленнєвих актів (Дж. Серль, І. П. Сусов) та напрацювань лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики.

Основні положення другого розділу викладено в публікації дисертантки [Ніжнік 2014 (б)].

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ СУМНІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

3.1 Поняттєвий компонент концепту СУМНІВ

Поняттєвий компонент концепту СУМНІВ включає етимологічний та архетипний шар концепту, що є основою поняття сумніву; аналіз значень ядерних вербалізаторів концепту СУМНІВ та побудову ЛСП, дослідження лінгвокогнітивних властивостей вербалізаторів концепту СУМНІВ.

3.1.1 Етимологічний шар й архетипний образ концепту СУМНІВ в англійській лінгвокультурі. Структура лексичного значення виступає складним утворенням, яке залучене в когнітивні системи свідомості та становить сукупність пов'язаних залежностями семантичних ознак. Слово має номінативний потенціал, семантичну структуру, репрезентує й замінює у свідомості людини певний осмислений нею фрагмент дійсності, вказує на нього, відсилає до нього, будує в мозку всі пов'язані з ним знання, оперує цим фрагментом у процесі мисленнєвої та мовно-мисленнєвої діяльності (Кубрякова 2004, с. 68).

Передконцептуальну основу концепту становлять етимологічний шар й архетипний образ (Белехова 2004, с. 10). Первісне (етимологічне) значення дає змогу дослідити внутрішню форму слова, яка зазвичай є неусвідомленою, збереженою в зовнішній словесній формі. Згідно з Онлайн Етимологічним Словником англійської мови (OED), лексема *doubt* походить від давньофранцузького слова *dote*, що означало «страх; сумнів» (*fear, dread; doubt*) (11 ст.). З 12 ст. це слово позначало «невпевненість стосовно правди в чомусь» (*uncertainty with regard to the truth of something*), а з кінця 14 ст. це

слово набуло значення «справа невизначеності» (*a matter of uncertainty*) (OED).

Стосовно дієслівної форми *to doubt*, то в 12 ст. в давньоанглійській мові воно означало «боятися» (*to dread, fear, be afraid*) і було запозичене з давньофранцузької *doter* зі значенням «сумніватися, боятися» (*doubt; be afraid*), що в свою чергу виникло від латинського слова *dubitare* «сумніватися, ставити під запитання, коливатися» (*to doubt, question, hesitate, waver in opinion*) та слова *duo* «два» з значенням «дві думки, невизначеність між двома думками» (*of two minds, undecided between two things*). Значення «страх» розвинулося у давньофранцузькій і було передано англійській. Значення «бути невпевненим, коливатися в думках» (*to be uncertain, hesitate or waver in opinion*), «бути невпевненим у правдивості факту» (*be uncertain as to the truth or fact of*), «недовіряти» (*distrust, be uncertain with regard to*) виникло в англійській мові з 13 ст. *To doubt* замінило давньоанглійське слово *tweogan*, від *tweon* «два» у понятті «двох думок» (*of two minds*) (OED).

Для англійської лінгвокультури характерною є некатегоричність суджень, частка сумніву у мовленні. Така особливість була зумовлена працею Дж. Локка «Розвідка про людське розуміння», згідно якої людське знання обмежене і говорячи про щось, людина покладається не на знання, а судження, що мають різні рівні впевненості. Дж. Локк наголошує, що необхідно бути некатегоричними у твердженнях і не нав'язувати власні думки іншим (Локк 2002). Ідеї філософа про рівні ймовірності та впевненості та необхідність розрізняти знання та судження, тобто знання та думку, значно вплинули на сучасну англійську мову.

Передконцептуальною підвалиною є архетип – психічна структура, зосереджена в глибинах «колективного несвідомого», що закладає основи національної символіки (Jung 2014). Архетипний образ – початковий образ емоції, відображений у розумі; досвід, переданий із минулих поколінь через міфологію (Вербицька 2018, с. 80). Під архетипом розуміють літературний символ чи навіть кілька символів, які в результаті частого повтору в

літературі стають традиційними (Frue 1997). Архаїчна концептуалізація світу відображена у фразеології, елементах мовної картини світу, що зберегли уявлення людини про світ із найдавніших часів.

Прототипним образом може слугувати ідіома *doubting Thomas* виявляє прототипну ситуацію сумніву з її учасниками. Архетипний / первинний образ суб'єкта сумніву є скептик, який відмовляється вірити без прямого особистого досвіду. Ця ідіома здійснює посилання на апостола Хому в Євангелії від Івана, який відмовився вірити, що воскреслий Ісус з'явився десяти іншим апостолам, не побачивши і не торкнувшись до ран Ісуса від розп'яття. Хомі важко повірити, що Ісус живий, оскільки він став свідком того, як його побили та розп'яли на римському хресті. Хома відповідає іншим скептицизмом, породженим глибоким горем, кажучи: «Коли на руках Його знаку відцвяшного я не побачу, і пальця свого не вкладаю до відцвяшної рани, і своєї руки не вкладаю до боку Його, не вірую!» (Іван 20:25). Через тиждень Ісус прямо відповідає на сумнів Хоми. Він з'являється перед ним зі словами: «Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вкладаю до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!». У мистецтві цей сюжет, офіційно названий «Недовірливість святого Хоми», був поширений на початку 6 століття. У цих зображеннях, як і пізніше в епоху барокко, Хома торкається боку Ісуса. Такий жест використовувався для того, щоб підкреслити важливість фізичного досвіду і доказів для віруючого (Vikan 1982). Сьогодні ідіома *doubting Thomas* позначає недовірливу людину, яка зазвичай сумнівається (MWD). Вживання цієї ідіоми простежується в сучасному англomовному художньому дискурсі: “*Running my fingertip incredulously around the edges of the board, like **Doubting Thomas** across the palm of Christ*” (Tartt 2016, с. 365).

Отже, лексема *doubt* (n) походить від давньофранцузького слова *dote* (n), а *to doubt* (v) від французького *doter*, що в свою чергу виникло від латинського слова *dubitare*. Спочатку слово *doubt* означало «страх; сумнів», проте сьогодні значення «страх» є застарілим. Спершу для лексеми *doubt* (n)

розвинулися значення «невпевненість стосовно правди в чомусь» (12 ст.), «справа невизначеності» (14 ст.), а для *to doubt* (v) – «бути непевненим, коливатися в думках», «бути непевненим у правдивості факту», «недовіряти» (13 ст.). Архетипним образом СУБ'ЄКТа сумніву може бути *doubting Thomas* – людина, яка скептично ставиться до тверджень і шукає їм емпіричних підтверджень, ПРИЧИНОЮ сумніву є невіра та незнання.

3.1.2 Лексико-семантичне поле номінації концепту СУМНІВ.

Процес позначення психічних станів, емоцій, суб'єктивних переживань мовця в момент мови відноситься до номінації. Для опису семантики частин мови, які здійснюють номінацію, використовують категорії предметності, ознаковості і процесуальності. Під терміном «номінативне поле концепту» розуміють «сукупність мовних засобів, які об'єктивують (вербалізують, репрезентують) концепт у певний період розвитку суспільства» (Рудакова 2001, с. 126). До мовних засобів, які формують номінативне поле концепту та уможливають його опис у процесі лінгвокогнітивного дослідження, відносять прямі номінації концепту, похідні (переносні) номінації концепту, спільнокореневі слова, контекстуальні синоніми, фразеологізми, що містять ім'я концепту, паремії, метафоричні номінації, усталені порівняння із ключовим словом, вільні словосполучення, що номінують одні чи інші ознаки, які характеризують концепт, асоціативне поле (сукупність асоціатів), суб'єктивні словесні дефініції, словникові тлумачення мовних одиниць, словникові статті в енциклопедіях і довідниках, тематичні (наукові), публіцистичні або художні тексти, сукупність текстів (за умови експлікації чи обговорення складних, абстрактних або індивідуально-авторських концептів) (Попова 2007, с. 69–71).

В основі опису структури концепту СУМНІВ – визначення ядра номінативного поля концепту за допомогою аналізу словникових дефініцій лексем *doubt* (n), *to doubt* (v), *doubtful* (adj) та синонімів і встановлення периферії номінативного поля.

Ім'я концепту відображає реальність у свідомості через мову і становить доміную / ядро, навколо якого побудовано номінативний простір одно- та різнорівневих вербальних засобів реалізації концепту. Ім'ям концепту вважаємо лексему *doubt* (n), що найбільш повно передає лінгвокультурну сутність концепту СУМНІВ.

Ядерними номінантами концепту СУМНІВ є окрім іменника *doubt*, дієслово *to doubt* та прикметник *doubtful*. Найчастотнішими словами для опису ядерних номінантів є слова, представлені у хмарі слів, згенерованій комп'ютерною програмою *Voyant Tools* (Додаток А). Дані цієї програми використано для виокремлення сем ядерних номінантів концепту СУМНІВ.

Для визначення місця елементів семантики ядерних номінантів концепту, обчислюємо вагу кожного компонента, застосовуючи формулу Л. В. Бистрової, М. Д. Капатрука та В. В. Левицького (1). Величина ваги компонентів коливається від 0 до 1. Найбільшою величиною ваги володіють компоненти, які розташовані найближче до слова, що тлумачиться. Оскільки в дослідженні було використано 8 словників, то необхідно визначити середню вагу компонентів значення $(W_c) = (W_1 + W_2 + W_n) / n$ (Додаток Б). Було розглянуто 77 сем значення і визначено, що найбільшу вагу компонентів значення для *doubt* (n) мають *feeling* (0,87), *uncertain* (0,82), *uncertainty about something* (0,75), *uncertainty about truth* (0,6), *uncertainty* (0,57), для *doubt* (v) – семи *uncertain* (0,87), *to feel* (0,5), *uncertainty about something* (0,5), для *doubtful* (adj) – сема *uncertain* (0,57). Середню вагу компонентів значення для *doubt* (n) проявляють *to disbelieve* (0,37), *distrust* (0,35), *state* (0,28), *condition* (0,29), *point* (0,28), *inclination* (0,25), *uncertainty about reliability* (0,25), *uncertainty about existence* (0,25), *uncertainty about fact* (0,25), *unresolved* (0,22), *lack of belief* (0,2), *lack of conviction* (0,2), для *doubt* (v) – семи *distrust* (0,38), *to distrust* (0,38), *unlikely* (0,37), *to disbelieve* (0,37), *suspicious* (0,32), *undecided* (0,29), *uncertainty about truth* (0,25), *uncertainty about possibility, probability* (0,25), для *doubtful* (adj) – *uncertain in outcome* (0,4), *causing/ giving rise to doubt* (0,39), *experiencing/ feeling doubt* (0,34), *subject to doubt* (0,25),

improbable (0,22), unlikely (0,2). Найменшу вагу компонентів значення для *doubt (n)* мають семи *difficulty (0,15), not knowing (0,12), lack of trust (0,12), lack of confidence (0,12), suspicion (0,12), uncertainty about reality (0,12), uncertainty that smth. is right (0,12), uncertainty about possibility, probability (0,12), uncertainty about nature (0,12), uncertainty how good smth. is (0,12), wavering (0,12), matter (0,1), methodical device (0,1), uncertainty of opinion (0,07), uncertainty of belief (0,07), suspension (0,07), unsettled (0,07), skeptical (0,07), reservation (0,06), fear (0,05), hesitation (0,04)*, для *doubtful (adj)* – *improbable (0,22), undecided (0,18), uncertainty about honesty (0,13), ambiguous (0,12), lacking a definite opinion, conviction or determination (0,12), not clear (0,12), not definite(0,12), uncertainty about something (0,12), uncertainty about truth (0,1), low value (0,09), not good (0,09), not predictable (0,09), unsettled (0,08), uncertainty about worth (0,07), uncertainty about validity (0,07), not successful (0,06), uncertainty about legitimacy (0,06), uncertainty about respectability (0,06), uncertainty about reputation (0,06), uncertainty about morality (0,06), likely to get worse (0,06), low quality (0,06), suspicious (0,06), not fit (0,02)*, для *doubt (v)* – *lack of confidence (0,16), to be questionable (0,12), to consider (0,12), to hesitate (0,12), to fear (0,12), uncertainty of opinion (0,12), uncertainty of belief (0,12), uncertain about someone (0,12), not confident (0,12), to think (0,12), skeptical (0,12), improbable (0,12), disbelief (0,1), suspect (0,1), not genuine (0,07), to question (0,06)*.

У всіх визначеннях лексеми *doubt* визначено такі елементарні компоненти смислу: *feeling / to feel (0,87), condition (0,29), point (0,28), state (0,28), not knowing (0,12), to think (0,12), to consider (0,12), matter (0,1)*, що підтверджує трактування сумніву як раціонального та емотивного стану. Семи з найбільшою вагою компонентів значення становлять ядро концепту, семи з середньою вагою – ближню периферію, а з найменшою вагою компонентів значення – дальню периферію.

М. В. Нікітін стверджує, що за своєю будовою концепт стабільний, однак може приймати різні форми залежно від своєї реалізації в дискурсі, що

пояснюється активацією певного набору інтенціональних та імплікаціональних ознак (Никитин 2007, с. 135–175). Логічний модус як підвид концепту можна отримати аналізом словникових дефініцій імені концепту, у той час як розпізнавальний та структураційний модуси виокремлюються лише шляхом вивчення дискурсивних реалізацій концепту (Мартынюк 2010, с. 95–96). Логічний модус спрацьовує за функцією систематизації конститутивних ознак, що описують сутність імені концепту (логічне поняття). Семантичні ознаки пов'язані родо-видовими залежностями. В інтенціоналі лексичного значення міститься архісема (інтегруюче родове значення), що відповідає гіперсемі (термін за М. В. Нікітіним), а в імплікаціоналі – диференційна сема (диференційне видове значення) та потенційні семи (відображають побічні властивості предмета) (Никитин 1988, с. 120), що називаються гіпосемами.

Значення полісеманта об'єднані за радіально-ланцюжковим типом, що означає наявність спільного семантичного компонента (*central subcategory*) та розширень його значень (*noncentral extensions*) (Lakoff 1990, с. 91). Центральна модель (напр. *uncertainty*) визначає можливості розширення (напр. *uncertainty about the truth*, *uncertainty about possibility*) разом із можливими зв'язками між центральною моделлю та моделями розширення.

Найбільш повно зміст концепту СУМНІВ представлено гіперсемами ядерних номінантів із семантичними розширеннями й уточнювальними семами. Дефініції лексичних одиниць, що називають концепт СУМНІВ, слугують для виявлення концептуальних ознак досліджуваного концепту. Виокремлюємо елементи значення цих лексичних одиниць, використовуючи аналіз їхніх дефініцій (Додаток В):

1) Гіперсема «невпевненість», репрезентантами якої є *uncertainty*, *uncertain*, *lack of confidence*:

а) розширення «невпевненість щодо правди, факту, реальності, правдивості, природи чи існування чогось» (*uncertainty about truth*, *uncertainty about fact*, *uncertainty about reality*, *uncertainty that smth. is right*,

uncertainty about nature, uncertainty about existence): *doubt* – *uncertainty about the truth, fact, or existence of something* (CED); *a feeling uncertainty of about the truth, reality, or nature of something* (LDCE); *unsettled state of opinion concerning the reality of an event, or the truth of an assertion, etc.* (OD);

б) розширення «невпевненість щодо ймовірності» (*uncertainty about possibility, probability*): *doubt* – *if you have doubt or doubts about something, you feel uncertain about it and do not know whether it is true or possible* (CED);

в) розширення «невпевненість щодо думки чи переконання» (*uncertainty of opinion, uncertainty of belief*): *to doubt* – *to be uncertain in opinion or belief* (CED);

г) розширення «невпевненість щодо цінності чи придатності» (*uncertainty about worth, uncertainty about validity*): *doubtful* – *marked by qualities that raise doubts about worth or validity* (LDCE);

д) «невпевненість щодо чесності, надійності, законності» (*uncertainty about honesty, uncertainty about reliability, uncertainty about legitimacy*): *doubtful* – *raising doubts as to legitimacy, honesty or respectability* (AHD);

е) «невпевненість щодо репутації, моральності, порядності» (*uncertainty about reputation, uncertainty about morality, uncertainty about respectability*): *doubtful* – *of questionable reputation or morality* (CED);

и) «невпевненість у результаті» (*uncertainty in outcome*): *doubtful* – *of uncertain outcome or result* (CED).

2) Гіперсема «труднощі», що реалізується через *difficulty* у дефініції *doubt* – *an unsettled point or matter; difficulty* (CED);

а) розширення «невирішений» (*unsettled, unresolved, undecided*): *doubt* – *the condition of being unsettled or unresolved* (AHD); *doubtful* – *unsettled; unresolved* (CED);

б) розширення «невизначений» (*not clear, not definite, ambiguous*): *doubtful* – *not clear or definite; ambiguous* (CED);

в) розширення «спірний» (*of questionable character, to question*): *to doubt* – *to be uncertain about; question; feel distrust of* (DMW).

3) Гіперсема «вагання», репрезентантами якої є *hesitation, to hesitate, wavering* у дефініціях *doubt – a hesitation (OD), a wavering of opinion or belief (MWD); to doubt – to hesitate (OD)*;

4) Гіперсема «нестача віри», що реалізується через *lack of belief, lack of trust, lack of conviction, disbelief, to disbelieve, distrust, to distrust, to suspect, suspicious*:

а) розширення «невіра» – «нестача віри щодо правди»: *doubt – lack of belief in or conviction about something (CED); to doubt – to be inclined to disbelieve (CED), to disbelieve or lack faith in (someone) (OD)*.

б) розширення «недовіра» – «нестача віри щодо чесності»: *doubt – a lack of trust (AHD), lack of trust or confidence (CED); to doubt – to lack confidence in: DISTRUST (DMW), to distrust or be suspicious of (CED), to suspect (DMW); doubtful – suspicious (AHD)*.

5) Гіперсема «ймовірність», що реалізується через *unlikely, improbable*:

а) розширення «відсутність ймовірності щодо р»: *to doubt – to regard as unlikely (AHD); doubtful – unlikely; improbable (CED)*;

б) розширення «наявність ймовірності щодо не р»: *doubtful – probably not true or not likely to happen (MWD)*.

6) Гіперсема «низька оцінка», що реалізується через *not good, not genuine, not fit, low quality, low value*:

а) розширення «низька оцінка якості»: *probably not good (LDCE)*;

б) розширення «низька оцінка успішності»: *doubtful – unlikely to be successful (LDCE), (of a sportsperson) not likely to be fit enough to play or take part (CED)*.

ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ (**a feeling** uncertainty of about the truth, reality, or nature of something (LDCE); **unsettled state** of opinion concerning the reality of an event, or the truth of an assertion, etc. (OD) викликана/ -ий СИТУАЦІЄЮ НЕДОСТАЧІ знань чи доказів, впевненості чи віри (**fluctuation of mind arising from defect of knowledge or evidence (OD); a lack of certainty** that often leads to irresolution (AHD); **lack of trust or confidence (CED)**).

Розцінюється суб'єктом-АКТАНТОМ, як ТРУДНОЩІ, що слід вирішити (**difficulty expressed or urged for solution** (OD) чи спірне ПИТАННЯ (giving rise to doubt or uncertainty: **open to question** (DMW). ПРИЧИНОЮ або ДЖЕРЕЛОМ сумнівів можуть бути правда, реальність, переконання, фізичні властивості предметів, моральність та досягнення людей, чи самі люди (a feeling uncertainty of about **the truth, reality, or nature** of something (LDCE); marked by qualities that raise doubts about **worth, honesty, or validity** (LDCE); raising doubts as to **legitimacy, honesty or respectability** (AHD); to lack confidence in: DISTRUST (DMW). АКТАНТ дає низьку ОЦІНКУ ОБ'ЄКТУ сумніву (probably **not good** (LDCE).

У лексичній семантиці, як зазначає О. Л. Безсонова, «фрейму відповідає лексична дефініція», а лексико-семантичні варіанти значення «можуть бути репрезентовані у вигляді слотів» (Бессонова 1995, с. 42). Слотам концепту у мові відповідають «лексичні ряди, які досягаються як цілісні сутності, елементи яких називають окремі частини понятійних структур, що рефлексують певні відрізки навколишньої дійсності» (Болдырев 2001, с. 25). Слот має «ім'я, що задає сам параметр та заповнюється інформацією про значення» (Кобозева 2004, с. 65).

ЛСП сумніву будуємо навколо гіперсем, виокремлених для імені концепту. Складні парадигматичні зв'язки усередині ЛСП сумніву пояснюються значною кількістю синонімічних рядів з різних частин мови. Проілюструвати порівняльний аналіз семантики досліджуваних лексем можливо за допомогою методу компонентного аналізу, що базується на логічній операції визначення понять. Етапи такого визначення, згідно з В. І. Арнольд, включають виокремлення найближчого класу, до якого відноситься предмет, та виявлення класових відмінностей, що відрізняють даний предмет від інших предметів цього ж класу (Арнольд 1991, с. 51). Значення слова розбивається на елементарні складові – семи.

Узагальнені дані лінгвістичних словників (дефініції) ініціювали виокремлення у межах ЛСП сумніву, мікрополя (МП) невпевненості, невіри,

вагання, труднощів та периферійні мікрополя (ПМП) запитання, заперечення, ймовірності, обережності, стриманості, дефекти мовлення, споріднені почуття, невизначеності (див. *Додаток Г*). Аналіз синонімічних рядів дає змогу дослідити інтенціонал та імплікаціонал номінацій концепту СУМНІВ, що відображають його понятійну складову, та дослідити вербальні засоби його номінації.

Лексема *doubt*, найкраще актуалізує родову сему «невпевненість» (*uncertainty*), що є найбільш узагальненою для позначення сумніву, і формує МП *невпевненості*. Семантичні синоніми цієї лексеми, характеризуються максимальним ступенем усталеності родової семи, тому ці слова поряд із *doubt* знаходяться в МП *невпевненості*:

Іменники: *doubtfulness, dubiety, uncertainty, unsureness, lack of confidence*;

Дієслова: *to doubt*;

Прикметники: *dubious, uncertain, unsure, skeptical, iffy*.

ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву по-різному може ставитися до інформації, в якій він сумнівається, тобто до ОБ'ЄКТУ СУМНІВУ. Сумнівна інформація може викликати запитання або заперечення. Сумнів – інтелектуальна емоція, тому коли людина сумнівається, вона роздумує та ставить запитання. Сумніватися – «задавати запитання» до ОБ'ЄКТУ сумніву (*doubtful – open to question* (DMW), *to doubt – to call into question the truth of* (DMW)). У межах МП *невпевненості* виокремлюємо МП *запитання*, яке є периферійним для ЛСП *сумніву*, тобто ПМП *запитання* для ЛСП *сумніву*. ПМП *запитання* представлено наступними лексичними репрезентантами:

Іменниками: *question, queries, dispute, debate, controversy, contention*;

Дієслова: *to dispute, to question, to query, to dispute, to challenge, to oppose, to call into question, to impugn, to controvert*;

Прикметники: *questionable, arguable, disputable, debatable, controversial, contentious, controvertible, unproven, unreliable*.

Ще одним ПМП в межах МП *невпевненості* є ПМП *заперечення*. АКТАНТ, сумніваючись у сказаному, заперечує пропозицію чи вказує на своє несхвалення (*objection* – an expression or feeling of **disapproval** or **opposition** (OD)). Лексичними номінантами цього мікрополя є:

Іменники: *demur, objection, opposition, mental rejection*;

Дієслова: *to demur, to object, to cavil, to disapprove, to reject, to except, to mind, to remonstrate*.

ПМП *ймовірності* містить такі ад'єктивні лексичні репрезентанти, як *unlikely, improbable, not likely, unthinkable, implausible, impossible, far-fetched, inconceivable, unimaginable, remote*. Для цих слів притаманна сема «ймовірно не правдивий» (*unlikely* – probably not true (CD)).

До мікрополя *нестача віри* відносяться номінації з видовими семами «недостача віри, недостача довіри» (*lack of belief, lack of trust*). *Doubt* є синонімом з *disbelief* (невіра) та *distrust* (недовіра), які є домінантами синонімів, що входять до цього мікрополя. Хоча обидві лексеми стосуються віри, між ними є різниця у значенні – невіра включає «відкидання чогось, як неправдивого» (*disbelief* – mental rejection of something as untrue (MWD)), тоді як недовіра включає «відсутність довіри» (*distrust* – lack of confidence (MWD)) і нерідко скерована на певну особу, так як стосується чесності чи надійності цієї особи (*distrust* – if you distrust someone or something, you think they are **not honest, reliable, or safe** (CD)). Таким чином, АКТАНТ відкидає певну думку в результаті сумніву або проявляє недовіру до ПАЦІЄНСА:

Іменники: *disbelief, incredulity, discredit, lack of faith, skepticism, cynicism, agnosticism, distrust, mistrust, suspicion*.

Дієслова: *to disbelieve, to discredit, to half-believe, to distrust, to mistrust, to suspect*;

Прикметники: *distrustful, mistrustful, suspicious, lacking trust, lacking confidence, lacking faith, sceptical, ambivalent, cynical, disbelieving, unbelieving, incredulous*.

Деякі номінанти потребують окремого пояснення, оскільки вони мають обмежену сферу вживання, що тяжіє до філософії. Скептицизм (*skepticism*) визначається як сумнів щодо певного явища, існування чи властивостей певного об'єкту і означає отримання інформації про дійсність через сумніви та постійні перевірки, експерименти. Цинізм (*cynicism*) – сумнів щодо щирості когось, тому що згідно з думкою відповідної філософської школи кожна людина керується власними корисливими інтересами. Агностицизм (*agnosticism*) – доктрина, що людина не може знати про існування нічого поза явищами свого досвіду, звідси сумніви щодо віри та Бога (ФЭС).

Мікрополе вагання має семантичну складову «труднощі у виборі та прийнятті рішення»:

Іменники: *hesitancy, indecision, indecisiveness, irresolution, fluctuation, vacillation, wavering, shilly-shallying*;

Дієслова: *to vacillate, to hesitate, to waver, to boggle, to dilly-dally, to balk, to shrink from, to scruple, to haver, to jib at, to stall, to equivocate, to fluctuate, to alternate, to dither, to shilly-shally, to splutter, to lag, to tarry, to flounder, to debate, to ponder, to waffle, to dawdle*.

Прикметники: *irresolute, hesitant, tentative, vacillating, dithering, wavering, teetering, fluctuating, faltering, divided, shilly-shallying, undecided, indefinite, unresolved, undetermined*.

Словосполучення, ідіоми: *sit on the fence* / *сидіти на паркані* – avoid making a decision or choice (MWD) / уникати рішень або вибору; *the jury's (still) out* / *журі ще не визначилось* – people do not yet know the answer or have not yet decided if it is good or bad (CD) / люди ще не знають відповіді або ж ще не визначились чи вона хороша чи погана; *betwixt and between* / *ні те ні се* – in a midway position: neither one thing nor the other (MWD) / в середньому положенні; *between sixes and sevens* / *між шістками та сімками* – in a state of total confusion or disarray (CD) / бути спантеличеним; *between a rock and a hard place, between the devil and the deep sea* / *між молотом та кувадлом, між дияволом і глибоким морем* – to be in a difficult situation where you have

to choose between two equally unpleasant courses of action (CD) / бути у складній ситуації, коли доводиться вибирати між двома однаково неприємними варіантами дій; *cold feet* / *боятися* – apprehension or doubt strong enough to prevent a planned course of action (MWD) / побоювання чи сумнів, достатньо сильні, щоб запобігти запланованим подіям; *hold back* / *стримуватися* – hesitate before you do something because you are not sure whether it is the right thing to do (MWD) / вагатися, перш ніж щось зробити, тому що ви не впевнені, чи це правильно, *hang back* / *відставати* – to refrain from taking action; hesitate (MWD) / утримуватися від здійснення дій; вагатися; *hem and haw* / *вагатися* – hesitate; be indecisive (CD) / бути нерішучим; *drag one's feet, drag one's heels* / *неохоче робити* – be deliberately slow or reluctant to act (MWD) / повільно та неохоче щось робити; *think twice, to give some thought to smth* / *думати двічі* – to consider something more carefully (CD) / розглядати щось уважно; *not know where one stands* / *не знати на чому стояти* – not to know what someone thinks about you (MWD) / не знати що інші думають про тебе; *not know which way to turn* / *не знати, куди повернути* – not know what to do (CD) / не знати, що робити; *fall between two stools* / *впасти між двома табуретами* – fail to be or take one of two satisfactory alternatives (MWD) / не приймати одну з двох задовільних альтернатив; *in two minds* / *двох думок* – to be unable to decide about something (CD) / не могли прийняти рішення.

АКТАНТ при прийнятті рішення коливається між двома чи декількома варіантами можливих дій (indecision – a wavering **between two or more; possible courses of action** (MWD), що спричинює уповільнення дій (hesitancy – **slowness in acting or deciding due to doubt or uncertainty** (MWD)).

У межах цього мікрополя виокремлюємо ПМП *обережності*, ПМП *стриманості* та ПМП *дефекти мовлення*. ПМП *обережності* включає ад'єктивні номінації *cautious, cagey, careful, chary, circumspect, guarded, alert, wary, discreet, tentative, prudent, vigilant, watchful, judicious, on your toes, belt-and-braces, keeping a weather eye on, wary*. Коли АГЕНС обережний, він діє

повільно чи невпевнено (*cautious* – a cautious action is careful, well considered and sometimes **slow or uncertain** (CD).

ПМП стриманості включає наступні лексеми:

Іменники: *reserve, reservation, second thought, scruples, delay, holdup, disruption, interruption, gap, break, inactivity, deferment, deferral, postponement, slowdown, lingering, tarriance;*

Дієслова: *to pause, to hold back, to delay, to wait, to temporize, to hold off, to postpone, to prorogue, to put off, to defer, to set back, to shelve, to put over, to remit, to hold over.*

АКТАНТ при прийнятті рішення може стримувати активні дії (*to hesitate* – to **hold back** in doubt or indecision (MWD) на певний час (a pause – **temporary** inaction especially as caused by uncertainty (MWD), тобто СУМНІВ має категоріальну ознаку тимчасової тривалості.

ПМП дефекти мовлення пов'язано з ваганнями, так як вагання супроводжуються затинанням (*hesitation* – a halting or **faltering** in speech (CED):

Іменники: *faltering, stammering.*

Дієслова: *to stammer, to stutter, to stumble, to fumble, to hem and haw.*

Прикметники: *stammering, stuttering, stumbling, fumbling.*

ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву проявляє вагання через особливий тембр голосу, що є проявом сумніву.

МП труднощі включає такі іменникові номінації: *difficulty, problem, quandary, uneasiness, insecurity, instability, obstacle, hurdle, dilemma, hazard, complication, hassle, snag, predicament, pitfall, impediment, hindrance, tribulation;*

ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву відчуває труднощі, з якими «важко справитися» (*difficulty* – a task, problem, etc, that is **hard to deal with** (CD), отже, з сумнівом важко справитись.

У межах цього мікрополя виокремлюємо *ПМП споріднені почуття*: *misgiving, apprehension, qualm, fear, suspense, disquiet, nervousness, perplexity,*

bewilderment, confusion, to be shy at. Спектр почуттів людини в стані сумніву вказує на комплексність емоції, а саме *misgiving, apprehension, qualm, fear* означають почуття «побоювання, страху», *suspense, disquiet, nervousness* означають «хвилювання та знервованість», *perplexity, bewilderment, confusion* вказують на «розгубленість», з сумнівом також пов'язаний «сором» – *to be shy at*. Ці почуття вважаються неприємними та вони викликають хвилювання (*misgiving* – a feeling of doubt or **worry** about future event (CD); *nervousness* – the state or condition of being highly, acutely, or unnaturally **uneasy** or excitable (CD).

ПМП *невирішеності* включає слова з семами «невизначеність», «нечіткість» (*indetermination*– lacking clarity or precision, as in meaning; *vague*):

Іменники: *indetermination, vagueness, indefiniteness, indefinity, indeterminacy, precariousness*;

Прикметники: *ambiguous, borderline, bleary, blurred, cloudy, confused, cursory, debatable, dim, dodgy, equivocal, faint, fuzzy, generalized, hazy, ill-defined, imprecise, incomplete, indefinite, indeterminate, indiscernible, indistinct, inexact, inexplicit, loose, misty, moot, not definite, non-specific, obscure, pending, rough, shadowy, sketchy, speculative, superficial, unclear, unspecified, unconfirmed, unknown, unsettled, undecided, undistinct, unresolved, unestablished, vague, woolly*.

Словосполучення, ідіоми: *in the balance* / на волосинці, під питанням – in an uncertain or critical state (MWD) / у невпевненому чи критичному стані, *in limbo* / у підвішеному стані – in an uncertain or undecided state or condition (CD) / у невпевненому чи невирішеному стані, *in no man's land* / на нічійй землі – an indeterminate or undefined place or state (MWD) / у невизначеному місці, *up in the air* / в повітрі – uncertain, often because other matters have to be decided first (CD) / невизначений, часто тому, що спочатку потрібно вирішити інші питання.

В цьому підрозділі було проаналізовано 77 сем ядерних вербалізаторів СУМНІВу і виокремлені гіперсеми значення та їх розширення. Далі, навколо

інваріантних родових значень побудовані мікрополя та периферійні мікрополя, які охоплюють 306 лексем-номінантів сумніву. На основі лексичних дефініцій виокремлено деякі концептуальні ознаки концепту СУМНІВ.

3.1.3 Епістемічні слова на позначення концепту СУМНІВ. Як зазначається в підрозділі 2.2, сумнів може бути розміщений на шкалі впевненості, що визначається як ментальний континуум, що включає ключові епістемічні стани впевненості, здогадки та невпевненості (Рис. 3.1). На цій шкалі невпевненість ототожнюємо з сильним сумнівом, що означає повне неприйняття твердження, здогадка відповідає слабкому сумніву, при якому пропозиція не приймається і не відкидається, а утриманням від твердження є заперечення впевненості. Між невпевненістю та здогадкою, здогадкою та впевненістю немає чітких переходів, межі між ними розмиті. Впевненість на шкалі може мати числовий відповідник – рівень ймовірності, що коливається від 0 до 100%.

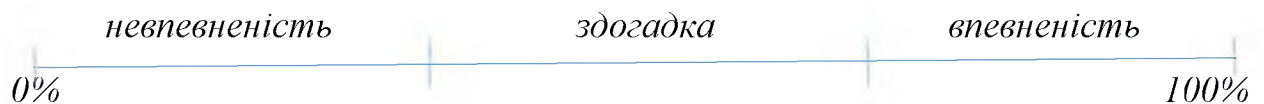

Рис. 3.1 Шкала впевненості

На шкалі впевненості розміщуємо епістемічні слова (ЕС) згідно з силою модальності, яку вони передають. Ці слова можуть мати позитивне та негативне значення (валентність) і вони передають як суб'єктивну, так й об'єктивну модальність. Епістемічні слова можуть змінювати своє розміщення на шкалі впевненості і набувати певного напрямку до більшої впевненості чи невпевненості, що відбувається за рахунок модифікації ЕС прилеглими модифікаторами.

Концепт СУМНІВ вербалізується в мовленні за допомогою ЕС. В основі розуміння семантики ЕС лежать смислові компоненти «я думаю» і «я не кажу, що я знаю» (Wierzbicka 2006, с. 204). ЕС передають відношення мовця до пропозиції у висловленні. ЕС діляться за місцем у висловленні на такі, що

мають визначену позицію і вживаються перед його пропозицією (епістемічні дієслова, іменники та прикметники) та ті, які визначеного місця не мають (епістемічні прислівники, вставні слова чи фрази). Зазвичай, ЕС вживаються в головній частині висловлення перед підрядною його частиною та з'єднуються з нею сполучниками *that, to* чи безсполучниково, а в структурі висловлення відносяться до займенника в першій особі однини чи множини. Епістемічні модальні дієслова стоять перед головними дієсловами у висловленні. А. Вежбицька (2006, с. 204) вивчає епістемічні дієслова у їх фразах з особовим займенником *I*. Також, існує думка, що ЕС відносяться до займенників в будь-якій особі, якщо вони передають відношення до сказаного (Viber 2006, с. 99). Чільне місце серед сполучників підрядності в об'єктно-з'ясувальних висловленнях посідають сполучники *if, whether*. Вони зустрічаються у висловленнях з непрямо-питальним значенням, що виникають у ході внутрішніх роздумів та в питаннях, які є зверненими до себе: "*I doubt if any group performed the actual killings*" (Grisham 1999, с. 32).

Відношення до сказаного може бути експліцитним і відноситися до мовця в коментарях (напр. *I got lots of them, I think*), відображається у висловленнях типу *I / we + епістемічне дієслово + речення додатку* (напр. *I know you've just started*), *I / we + be + епістемічний прикметник + речення додатку* (напр. *I am sure this is completely untrue*), *It+епістемічне дієслово / прикметник + me / us + речення додатку* (напр. *But it seemed odd to me that Ted should*), *My/our+епістемічний іменник+речення додатку* (напр. *My impression that I had been hurled into a coarser world was heightened*).

Імпліцитне відношення до сказаного не є очевидним. Імпліцитними засобами передачі відношення щодо сказаного є модальні дієслова (напр. *It might be that it only affected the absorption and emission processes of black bodies*), прислівники (напр. *That's probably what they're going to think anyway*), дієслово ймовірності + речення додатку (напр. *The existence of such conflict tends to generate complementary specialization*), *it + епістемічне дієслово/прикметник + речення додатку* (напр. *It seems probable that the*

damage to the paddy is mainly due to free iron and aluminum ions) (Biber et al. 2007, с. 976).

Результати дослідження показують, що у сучасному англomовному художньому дискурсі епістемічні прислівники складають близько 32% всіх епістемічних слів, 31% складають епістемічні модальні дієслова, 25% епістемічні дієслова, 9% епістемічні прикметники і 3% епістемічні іменники (Рис. 3.2). Епістемічні прислівники зустрічаються у будь-якій частині висловлення і є вставними словами: *Perhaps he would hesitate to prolong the moment, that ideal moment of anticipation, sometimes better than the kiss itself* (Meyer 2006, р. 145). Епістемічні прислівники відрізняються від дискурсивних маркерів (“*Do you have an ID or something?*” “*Certainly*” (Grisham 1999, р. 201) та прислівників способу дії (*Tyrone looked at him for a moment, blinking his eyes, trying to see him clearly* (Selby 2000, р. 154). Епістемічні дієслова виражають персональну позицію мовця, зустрічаються перед підрядною частиною висловлення або ж є вставною конструкцією у висловленні: “*Sometimes I think you're sick*” (Selby 2000, р. 36); “*She's one of your Blond Bobs, I think, with a long droopy face*” (Moriarty 2014, р. 76). В деяких випадках епістемічні дієслова не мають епістемічного значення – вони не позначають персональну позицію, а радше процес мислення: *I hate to think of her being secretly bullied, but a petition?* (Moriarty 2014, р. 212). Епістемічні прикметники вживаються в об’єктно-з’ясувальних висловленнях перед підрядною частиною висловлення. Якщо прикметники виконують функцію означення прилеглого іменника чи є частиною складеного присудка, то такі прикметники епістемічними не рахуємо: *First, the probable gunman is dead* (Grisham 1999, р. 218). Епістемічні іменники проявляють свої епістемічні властивості в об’єктно-з’ясувальних висловленнях, які часто безособові: *There's still a chance that we'll get back together?* (Hornby 1995, р. 76). Епістемічні модальні дієслова (напр. *Our lives may spoil it*” (Orringer, 2010, р.155) відрізняються від модальних дієслів з деонтичним значенням (напр. *You may leave*) чи динамічним (напр. *He can walk*).

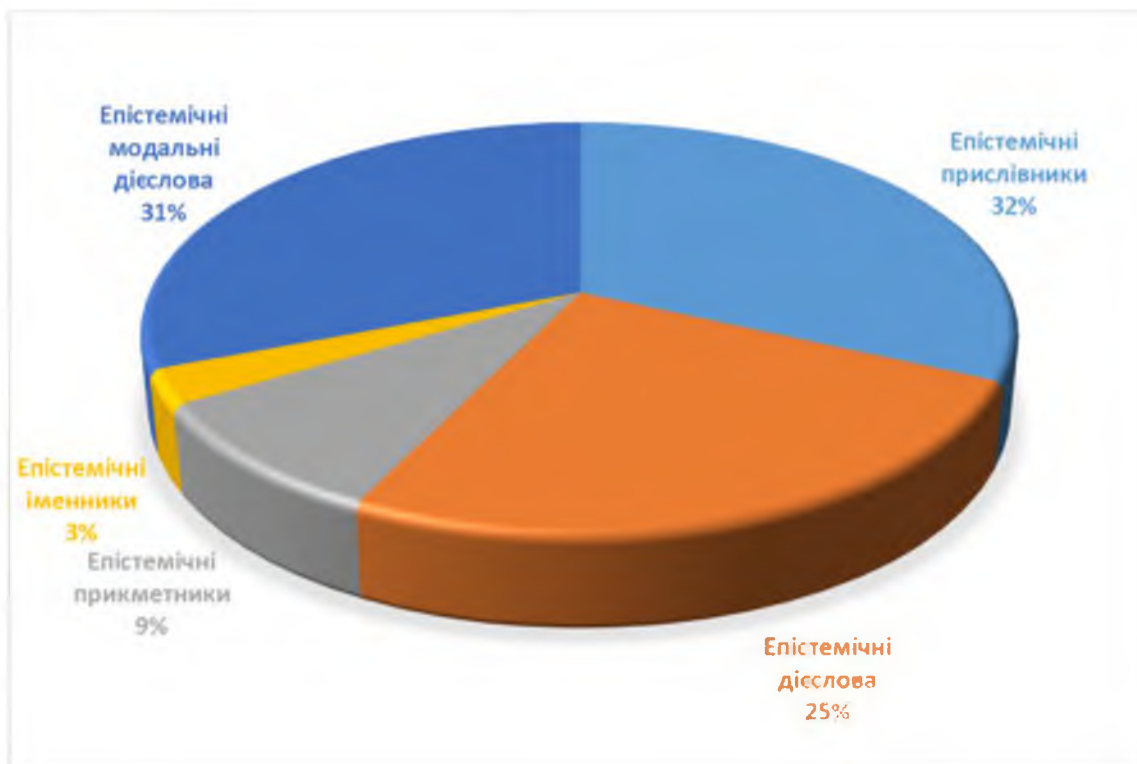

Рис. 3.2 Епістемічні слова у сучасному АХД

ЕС вивчаються лінгвопрагматикою, в той час як комунікативно-функціональний підхід розглядає ті ж самі лексеми як хеджі, що «експліцитно позначають відсутність знання автора щодо правдивості пропозиції, яку він промовляє» (Crompton 1997, с. 273). Хеджі використовуються в спілкуванні для того, щоб сприяти зміні комунікативних ролей, задля ввічливості та збереження обличчя.

Слова на позначення розумової діяльності є полісемантичними, тому важливо відокремити їхні епістемічні вживання від неепістемічних. Для проведення дефініційного аналізу послуговуємося визначеннями 8 тлумачних словників (AHD, CD, ChD, CED, LDCE, MWOD, OD, TFD). Таблиця 3.1. демонструє дефініційний аналіз дієслова *assume* для визначення його епістемічних значень. Із зазначених визначень дієслова *assume* тільки три перших є епістемічними, тобто такими, що описують розумові процеси, тому вони релевантні для дослідження і подальшого компонентного аналізу.

Таблиця 3.1.

Дефініційний аналіз дієслова *assume*

assume	<ol style="list-style-type: none"> 1) to think or accept that something is true but without having proof of it (CD); 2) to take for granted, to suppose (AHD); 3) if you assume that something is true, you imagine that it is true, sometimes wrongly (CED); 4) (formal) to take or begin to have power or responsibility (MWD); 5) (formal) to begin to have a particular quality or appearance (LDCE); 6) (formal) to pretend to have a particular feeling or quality (CED); 7) to take over without justification; seize (CED); 8) to clothe oneself in (AHD); 9) to take up or receive into heaven (CED); 10) to take to or upon oneself : UNDERTAKE (CED); 11) to pretend, to feign (CED); 12) to take over (the debts of another) as one's own (CED); 13) to take up or in : RECEIVE (MWD); 14) to take into partnership, employment, or use (CED).
--------	--

Слова на позначення впевненості / невпевненості можуть проявляти епістемічні властивості в дискурсі або ж не проявляти їх – коли вони не виражають особистісної позиції мовця, виступають означеннями, обставинами способу дії, не трапляються у висловленнях притаманних для епістемічних вживань чи є дискурсивними маркерами. Слова із компонентами значення “*I think, but don't know*” по-різному проявляють епістемічність, що визначається як властивість слів, які передають розумову діяльність, проявляти епістемічні властивості та обчислюється як співвідношення кількості ЕС до загальної кількості слів на позначення

впевненості / невпевненості у вибірці за формулою $E_{еп} \div E_з * 100\%$, де $E_{еп}$ – кількість епістемічних вживань слова, $E_з$ – загальна кількість вживань цього слова у вибірці. Прислівники проявляють найвищий рівень епістемічності (50–100%), для дієслів рівень епістемічності коливається в межах 0–95%, для прикметників – в межах 0–75%, для іменників – в межах 0–50% (Ніжнік 2022 (б), с. 29).

Було проведено семний аналіз 107 епістемічних слів (див. *Додаток Є*), щоб встановити компоненти їх значення для виокремлення груп епістемічних слів високої, середньої та низької сили модальності (Byalyk & Nizhnik 2022, с. 107). Сила модальності повнозначних епістемічних слів корелює з рівнем впевненості / невпевненості. ЕСВСМ мають високий рівень впевненості / невпевненості, ЕСССМ – середній, а ЕСНСМ – низький. Так, *sure* в висловленнях типу “*I’m sure he didn’t do it*” має високий рівень впевненості та передає високу силу модальності; *think* в “*I think you ought to phone the constable*” має середній рівень впевненості та передає середню силу модальності; *doubtful* в “*It is doubtful that she has transformed the role of a woman in her family*” має низький рівень впевненості та передає низьку силу модальності.

Компонентний аналіз ЕС показав, що інтегральними семами для ЕС є ті, що позначають розумові процеси та пов’язані з думкою, вірою, розумінням “to think, to believe”, “belief, opinion, feeling”, “understanding”, “smth. is believed”. Також, у значеннях ЕС простежуються семи, що позначають правдивість та ймовірність “smth. is true, right”, “smth. is likely”.

Семний аналіз 30 епістемічних дієслів, 25 епістемічних прикметників, 20 епістемічних іменників та 32 епістемічних прислівників дозволив їхній поділ на групи слів високої, середньої та низької сили модальності. Диференційними семами для ЕСВСМ є “smth. is a fact”, “smth. is accurate”, “smth. will happen”, “certain, sure”, “be serious”, “for granted”, “easy to see or understand”, “generally known”, “based on facts”, “not to be avoided”. До них належать:

Іменники: *assertion, belief, conviction, fact, knowledge*;

Дієслова: *bet, expect, hope, know, mean, predict, see, trust*;

Прикметники: *apparent, certain, clear, confident, convinced, correct, evident, inevitable, obvious, positive, right, sure, true, well-known*;

Прислівники: *actually, assuredly, certainly, clearly, definitely, indubitably, ineluctably, inescapably, manifestly, obviously, really, surely, truly, unarguably, unavoidably, undeniably, undoubtedly, unquestionably*.

Для ЕСССМ диференційними семами є “not completely certain”, “not exactly”, “with / without proof”, “according to what is heard or seen”, “according to the way smth. appears”. До них належать:

Іменники: *assumption, chance, claim, hypothesis, idea, impression, feeling, opinion, possibility, suggestion*;

Дієслова: *assume, believe, feel, find, guess, imagine, presuppose, presume, reckon, suppose, think, seem, appear, gather, hypothesize, take, understand*;

Прикметники: *likely, probable*;

Прислівники: *apparently, kind of, predictably, probably, sort of, supposedly, allegedly, reportedly, evidently*.

Для ЕСНСМ диференційними семами є “feel doubt, not certain”, “not having a chance to happen”, “smth. is not true, right”, “difficult to understand”, “smth. might not be true or genuine”. До них належать:

Іменники: *doubt*;

Дієслова: *doubt, suspect, wonder*;

Прикметники: *doubtful, possible, uncertain, unclear, unconvinced, unsure, unlikely, improbable*;

Прислівники: *perhaps, maybe, possibly, conceivably*.

Виокремлення цих сем дає змогу розміщувати епістемічні слова на шкалі впевненості відповідно до рівня впевненості, який вони передають.

Епістемічні модальні дієслова є лексико-граматичними засобами вираження впевненості / невпевненості. Вони виражають ставлення мовця до фактичності певної ситуації. З їх допомогою робиться судження про

ймовірність того, що пропозиція в основі висловлення є правдивою (Collins 2009, с. 21). До групи епістемічних модальних дієслів входять *can, may, might, could, will, would, must, ought to, should, would, have (got) to. Must, have to, have got to*, епістемічні *will* і *would* та їхні заперечні форми відносяться до ЕСВСМ, тому що вони передають впевненість у сказаному. *Should, ought to*, та їхні заперечні форми відносяться до ЕСССМ і виражають обережне припущення. Епістемічні *may, might, could* та їхні заперечні форми належать до ЕНСМ і вказують на коливання у висловленому, відсутність впевненості мовця у висловленій пропозиції, слабке зобов'язання до змісту того, про що він говорить, відсутність відповідальності щодо змісту висловлення (Nizhnik & Galaidin 2020, с. 58)

Will вказує на часову приналежність та футуральність, а висловлення з *will* є фактичними твердженнями, а не судженнями. Однак, *will* в умовних реченнях (гіпотетичне *will*) вказує на високу ймовірність того, що щось відбудеться, тому таке *will* буде мати компонент епістемічного значення і воно є рівносильним з *must*. Крім того, *will* набуває епістемічного значення в оточенні епістемічно маркованих одиниць. Властивим для *could, might* та *would* є їх гіпотетичне та слабке використання. Гіпотетичне використання вказує на певну ймовірність за якоїсь умови. *Would* проявляє найбільшу силу модальності з трьох згаданих слів. *Could* та *might* відносяться до маркерів “неактуалізованої ймовірності”, тому вони мають меншу силу модальності. Некатегоричне використання *could, might* та *would* включає компонент невизначеності та боязкості в значення висловлення (Nizhnik & Galaidin 2020, с. 59).

До ядерних вербалізаторів концепту СУМНІВ відносимо ЕНСМ з семою «невпевнений» / “uncertain”: *may, might, can, could*: “Because I think you **may** be able to shed light on a ... pattern of behavior of Amy's” (Flynn 2012, с. 281); “Now – I think he **might** be dead” (Hawkins 2015, с. 172); “I guess I **could** have a sip,” said Jane. (Moriarty 2014, с. 38); “**Can** this call be traced?” “Possibly, I guess” (Grisham 1992, с. 55); *conceivably, maybe, perhaps, possibly*:

Maybe he wouldn't want to wait till the end of the school year, maybe it would have to be now (Meyer 2006, c. 32); *Perhaps* she should have made him apologize that day, and apologized herself (Moriarty 2014, c. 108); He said he **possibly** knew something about the assassinations of Justices Rosenberg and Jensen, and he wanted to tell me what he knew (Grisham 1992, c. 233); It **might** conceivably be efficacious (Grisham 1992, c. 235); to doubt: I **doubt** my sister will ever marry: If she's sad or upset or angry, she needs to be alone – she fears a man dismissing her womanly tears (Flynn 2012, c. 62); doubtful, uncertain, unclear, unconvinced, unsure, unlikely: It is **doubtful** that she has transformed the role of a woman in her family (Grisham 1992, c. 40); He was **not certain (uncertain)** [that] she knew her destination (Grisham 1992, c. 215); I thought of jumping out in front of it, but I hesitated, inhibited, **unsure** that I was really being pursued, and then it was too late (Meyer 2006, c. 80); It's **unclear** if he means me or Maureen, but then he looks at me and tightens his lips (Moriarty 2014, c. 213); possibility, doubt: There was **doubt** in his mind it was the work of Mattiece and his associates (Grisham 1992, c. 242); Also, just to give you the whole picture, there is the **possibility** that Ziggy is actually my dead grandfather, reincarnated (Moriarty 2014, c. 191).

До вербалізаторів СУМНІВУ відносимо ЕСССМ, оскільки сумнів може включати зміну віри та невіри, хезитацію (Б. Рассел (1987), П. Тагард (2008), Л. Юровицька (2005), а в основі ЕСССМ лежить сема «не повністю впевнений» / “not completely certain”. До таких вербалізаторів належать: should, ought to: I didn't give you the benefit of the doubt: that no matter how much you and I blunder, you always love me and want me to be happy. And that **should** be enough for any girl, right? (Flynn 2012, c. 137); assume, believe, feel, find, guess, imagine, presuppose, presume, reckon, suppose, think, seem, appear, gather, hypothesize, take, understand: “And not a moment too soon. **I think** those were the words you used yesterday on the phone to your mother” (Moriarty 2014, c. 100); likely, probable: I'm not saying there's anything wrong with public high schools per se, I just think your children are more **likely** to interact with, you know, a better class of person (Moriarty 2014, c. 274); assumption, chance, claim,

*hypothesis, idea, impression, feeling, opinion, possibility, suggestion: She liked the **idea** that he only married me for my money (Flynn 2012, с. 260); apparently, kind of, predictably, probably, sort of, supposedly, allegedly, reportedly, evidently: Everyone was **kind of** mad at me, but they're the ones who never let me pay for movers (Moriarty 2014, с. 79).*

До вербалізаторів концепту СУМНІВ відносяться заперечні форми ЕСВСМ та ЕСССМ. Заперечення визначається як «семантичне поняття», «операція, що бере до уваги двовалентну логіку та змінює значення істинності на протилежне» (Rob van der Sandt 1991, с. 331). Заперечення ЕС вказує на відсутність детермінованої позиції щодо сказаного, ЕСВСМ та ЕСССМ у заперечних конструкціях передають значення низької сили модальності. У цих випадках заперечні форми таких дієслів взаємозамінні з *I doubt* чи *It's unlikely: I talked to him on the phone, and I **don't believe** his death was a random killing by street punks* (Grisham 1999, с. 185).

Епістемічні прикметники можуть передавати заперечення експліцитно за допомогою заперечної частки *not* та імпліцитно за допомогою заперечних префіксів *un-* та *im-*. Епістемічні прикметники впевненості у заперечних конструкціях (*not apparent, not certain, not clear, not confident, not convinced, not evident, not obvious, not sure, not well-known*) передають сумнів і змінюють полярність свого розташування на шкалі впевненості на протилежну: *Yet it is **not obvious** that this was the case* (Grisham 1999, с. 150). Прикметники, в структурі яких є заперечні префікси *un-* та *im-* вказують на заперечення впевненості, ймовірності та можливості *uncertain, unclear, unconvinced, unsure, unlikely, improbable*. Всі ці епістемічні прикметники мають «негативне значення»: *There was silence on the other end of the line and I was suddenly **unsure** if I'd ever met the man to whom I was speaking. I'd assumed he was the same Steve we'd had over for dinner a few years earlier* (Bazzett 2019, с. 55).

Епістемічні іменники вживаються з заперечною часткою *no*. *No doubt* виступає ідіомою серед виразів з заперечним *no*, що свідчить про його часте

усталене вживання. *No doubt* вживається, щоб виразити впевненість у висловленій пропозиції: *No doubt I would also run into Carlisle with regularity—in the emergency room* (Meyer 2006, с. 30). Ідіоматичними також вважаються вирази *doubt* з *without / beyond*, що заперечують сумнів: *And the serenity on the face of the other twin belonged, beyond doubt, to Kiri* (Mainieri 2017, с. 291). *No certainty* вживається для вираження невпевненості у висловленій пропозиції: “*No certainty they’re even there*” (Mainieri 2017, с. 296). *No possibility* вказує на відсутність ймовірності та неможливості: *By the way, there is no possibility that any shots were fired from the grassy knoll* (MacIntyre 1999, с. 86).

Вербалізатори концепту СУМНІВ можуть модифікуватись прилеглими словами – інтенсифікаторами, до яких відносяться прикметники, прислівники та кількісні модифікатори. Інтенсифікатори – це такі елементи мови, «семантика яких призначена для того, щоб бути модифікаторами іменних елементів» (Блох 1973, с. 27), це «функціональні слова без конкретного предметно-логічного значення, семантика яких носить абстрактний характер і полягає у вираженні більшого у порівнянні з нормою ступеня ознаки» (Суворина 1976, с. 7).

Згідно з класифікацією слів-інтенсифікаторів, запропонованою Р. Квірком (Quirk 1985), ампліфаєри “amplifiers” (*completely, downright, totally, entirely, extremely, sharply* та ін.) підсилюють значення прилеглого слова у порівнянні з нормою, даунтоунери “downtoners” (*almost, nearly, hardly, barely, scarcely* та ін.) послаблюють його, а емфесайзери “emphasizers” (*actually, certainly, clearly, definitely, indeed, obviously, plainly, really* та ін.) наголошують на значенні. Ампліфаєри та емфесайзери роблять словосполучення з ЕСНСМ менш впевненими (*doubt very much, doubt seriously, considerable doubt*): “*The situation was desperate. We were under attack, and there was considerable doubt as to whether we would make it through*” (Feather 2009, с. 387). Даунтоунери змінюють спрямованість впевненості словосполучень, до яких вони входять, на протилежну. Так,

словосполучення цих інтенсифікаторів у поєднанні з ECBCM та ECCCM передають меншу впевненість (*hardly know, half convinced, vague idea*), а даунтоунери з ECHCM передають більшу впевненість (*slight doubt*), ніж EC самотійно: *The plane hit a patch of turbulence worse than anything before. She was **half convinced** that they were no longer flying but sledding across corrugated steel* (Koontz 1991, с. 116); *It was **quite likely**, he said, that I had gotten knocked up and run away to New York City and been chopped into small pieces by a defrocked-defrocked? -back-alley surgeon who regularly botched his unholy manipulations* (Cherry 2000, с. 707); *I have the **vague idea** that something is terribly wrong* (Mailer 2019, с. 86). *Then Jellie laughed, and Jaya laughed, too, though she seemed **a little unsure** of why she was laughing* (Waller 1993, p. 91).

Квантифікатори вказують на кількість предметів у межах поля зору та є засобами відображення відношень «множина-елемент» і «частина-ціле», яке покладене в основу формування абстрактного поняття кількості (Berry 1960, с. 32). За ступенем узагальнення кількісних значень, квантифікатори передають поняття як дискретної, так й недискретної кількості (Мосієнко 2019, с. 43). Квантифікатори вживаються перед іменниками, тому що позначають їхні певні кількісні характеристики. Іменники утворюють словосполучення з квантифікаторами *a lot of / much, a great / good deal of, little, some, no, any, more, most, enough*. Рівень впевненості у висловленому передається словосполученнями з наведенням відсотків. Це свідчить про те, що впевненість та невпевненість конвенційно можуть бути виміряні. У наступному прикладі героїня говорить, що вона на 99% впевнена в тому, що її син не причинив нікому шкоди, однак вона переживає незначний сумнів, що прирівнюється до 1%. Цей сумнів мучить її і не дає спокійно жити: *“I’m **one hundred percent positive**,” said Jane. “Well, I’m **ninety-nine percent positive**. I’m . . .” She stopped and swallowed because she was suddenly feeling an overwhelming desire to explain her doubts to Madeline. To tell her exactly what that **1 percent of doubt** represented. To just . . . say it* (Moriarty 2014, с. 80).

Отже, сумнів є скалярною величиною, розміщеною на шкалі впевненості. Шкала впевненості охоплює ключові епістемічні стани впевненості, невпевненості та здогадки. Репрезентантами цієї шкали є ЕС, що мають різну силу модальності, та поділяються на ЕСВСМ, ЕСССМ та ЕСНСМ. Сумнів вербалізується ЕСНСМ з семою “to be uncertain”, ЕСССМ з семою “not completely certain”. Заперечні частки, квантифікатори та інтенсифікатори можуть змінювати положення ЕС на шкалі, надаючи їм певного напрямку до впевненості чи невпевненості, і передавати різну інтенсивність сумніву чи його відсутність.

3.2 Образно-ціннісний компонент концепту СУМНІВ

Мова емоцій передбачає високий ступінь образності, яку, зокрема, передають за допомогою метафори та метонімії. Конвенційні фрази створюють проекцію знання про явища зовнішнього та внутрішнього світу, як фізичні об'єкти, досвід, емоції. Конвенційні фрази представляють «усталені семантичні інтерпретації слів», які використовують мовці для створення нового значення, щоб полегшити осмислення абстрактного цільового концепту / сфери-цілі, який важко пояснити (Hampe 2005, с. 25).

У межах когнітивної лінгвістики в семантичний простір входить сукупність досвіду й знань про світ, структурований в доменах (Dirven 2003, с. 13). Для обробки лінгвальних даних концепту СУМНІВ було застосовано дводоменний підхід та поняття образів-схем. Образи-схеми «існують у всіх модальностях сприйняття та виконуються для сенсомоторної координації. Образи-схеми одночасно є візуальними, аудіальними, кінестетичними та тактильними» (Gibbs 2006, с. 241). Образи-схеми функціонують як структури, що впорядковують факти емпіричних властивостей на рівні фізичного сприйняття та руху. Образи-схеми структурують наш досвід на доконцептуальному рівні, метафори не є довільними, вони мотивовані тими структурами, які становлять невід'ємну частину нашого досвіду, що щодня

поповнюється і заснований на фізичних відчуттях (Lakoff 1990, с. 275). Згідно з Б. Хампе (2002, с. 167), образи-схеми не є примітивними ментальними репрезентаціями через наявність у них чітко окресленої внутрішньої структури, відповідно до особливостей якої вони й актуалізуються у свідомості мовної особистості.

3.2.1 Концептуальна метафора для опису концепту СУМНІВ. Метод концептуальної метафори дозволяє встановити базові кореляції свідомості, якими оперує носій при створенні лексичних засобів реалізації концепту. Метафоричні моделі «X – це Y» відображають існуючий у свідомості носіїв мови взаємозв'язок між поняттєвими сферами за рахунок висвітлення одних властивостей референта і приховування інших. Метафоричним є не лише мовлення, але й мислення людини, тож, вивчаючи метафори в мові, слід розглянути сутність побудови думок людини (Павлюк 2018, с. 80).

Інформацію про конвенційні метафори черпаємо зі спеціальних словників (*Oxford Collocations Dictionary* та *The Free Dictionary*), де зафіксовані усталені словосполучення та ідіоми з номінаціями сумніву, що базуються на систематичних кореляціях між явищами у нашому досвіді. Художні метафори простежуються у художніх творах, тому що вони є результатом творчої уяви автора. Конвенційні метафори зустрічаються в художньо-нейтральному дискурсі, тоді як образні метафори – в художньому. Об'єктом дослідження для дослідження художніх метафор є сучасний англomовний художній дискурс. В *Додатку Д* проілюстровано набір концептуальних метафор, що поділяються на орієнтаційні, онтологічні та структурні, а також на конвенційні та художні (Ніжнік 2022 (а)). Художні метафори утворюються через переосмислення конвенційних в результаті процесів поетичного переосмислення концептуальних метафор, серед яких розширення (*extension*), нарощування (*elaboration*), поєднання (*combining*), перегляд (*questioning*) (Kövecses 2010, с. 47).

Орієнтаційними метафорами для концепту СУМНІВ є **DOUBT IS DOWN / СУМНІВ Є ВНИЗУ:**

(1) *deep skepticism* / «глибокий скептицизм», *deep reservation* / «глибокий сумнів» (OCD 2008, с. 682, 651) – сумнів може розміщуватись внизу на глибині.

(2) *raise doubts* / «викликати сумніву», *give rise to suspicion* / «викликати підозри», *increase uncertainty* / «збільшити невпевненість» (OCD, с. 237, 777, 835) – сумнів можливо збільшити, підняти, він виникає.

DOUBT IS UP / СУМНІВ Є ЗВЕРХУ:

(3) “*all her misgivings had fallen away gently*” (Meyer 2005, р. 117) – сумнів може обпадати, зникати.

DOUBT EXPERIENCER IS IN THE CENTER / СУБ'ЄКТ СУМНІВУ В ЦЕНТРІ:

(4) “*In the midst of the vast uncertainty that surrounded him, he knew that much*” (Orringer 2010, с. 578) – в цьому прикладі сумнів оточує людину, тому що вона знаходиться посеред неосяжної невизначеності.

Онтологічними метафорами для концепту СУМНІВ є:

DOUBT IS A CONTAINER / СУМНІВ Є КОНТЕЙНЕРОМ:

(1) “*When in doubt, say Shakespeare. And when it's sport, say Michael Jordan*” (Smith 2006, с. 102) – ідіома *in doubt* свідчить про те, що в сумнівах можна перебувати, тому сумнів корелює з контейнером.

DOUBT IS AN OBJECT / СУМНІВ Є ОБ'ЄКТОМ:

(1) *to cast doubt* / «кидати сумнів», *to throw doubt* / «кидати сумнів», *to bring up suspicions* / «піднімати підозри», *to keep suspicions to oneself* / «тримати сумніви при собі» (OCD 2008, с. 237, с. 777) – сумнів можливо кидати чи піднімати, як річ.

(2) *to remove doubt* / «усунути сумнів», *to dispel doubt* / «розвіяти сумніви» (OCD 2008, с. 237) – сумнів можливо усунути, як річ.

(3) *to hide disbelief* / «приховати недовіру» (OCD 2008, с. 220) – сумнів можливо приховати, як річ.

(4) *beyond / without a shadow of doubt / «за тінню сумніву»* (OCD 2008, с. 237) – сумнів, як і об’єкт, має фізичне втілення і може кидати тінь.

(5) *room for doubt / «місце для сумніву»* (TFD) – сумнів займає певне місце.

(6) *shred of doubt / «крихта сумніву»* (TFD) – сумнів як ціле, складається з частин.

(7) “*The man’s voice is still cold, but I can detect **a slight edge of doubt***” (Collins 2013, с. 36) – сумнів має межі.

Образними метафорами, що є нарощуванням (elaboration) концептуальної метафори DOUBT IS AN OBJECT виступають:

(8) DOUBT IS FOOD / СУМНІВ Є ЇЖЕЮ у прикладі: “*Otherwise I will carry that waft of uncertainty forever*” (Flynn 2012, с. 386), де сумнів має неприємний присмак, а смак є властивістю їжі;

(9) DOUBT IS A MIRROR / СУМНІВ Є ДЗЕРКАЛОМ: “*What excited her about her achievement was its design, the pure geometry and the defining uncertainty which **reflected**, she thought, a modern sensibility*” (McEvan 2001, с. 67), де сумнів відображає думки суспільства.

(10) DOUBT IS CLOTHES / СУМНІВ Є ОДЯГОМ: *Through the **cloak of uncertainty** he would command the authority to mold the new world to his liking; in his image* (DeCosmo 2011, с. 153), де сумнів виступає плащем або покривалом, що огортає невизначеністю.

DOUBT IS LIQUID / СУМНІВ Є РІДИНОЮ:

(1) *to be **filled with misgivings** / «бути наповненим занепокоєнням»* (OCD 2008, с. 499) – сумнів може бути рідиною і наповнювати собою певний контейнер.

(2) *All her doubt, all her questions **evaporated*** (DeCosmo 2011, с. 364) – сумнів може випаруватись і зникнути.

До образних метафор з цією базовою кореляцією відносимо:

(3) метафори, що утворилися через нарощування (elaboration) базової концептуальної метафори – DOUBT IS A WAVE / СУМНІВ Є ХВИЛЕЮ: “*A*

ripple of doubt runs through me” (Collins 2013, с. 91), “*Though cold waves of disbelief and panic kept hitting me, it all seemed highly unreal and I kept glancing around for him, struck again and again by the absence of his voice among the others...*” (Tartt 2016, с. 186) – в цих прикладах сумніви порівнюються з хвилями, які можуть бути різними за силою та величиною (*ripple* – маленька хвиля, *cold waves... hitting* – холодні хвилі, що сильно вдаряють).

(4) метафори, що утворилися через поєднання (combining) базової кореляції з орієнтаційною концептуальною метафорою DOUBT IS DOWN / СУМНІВ Є ВНИЗУ: “*I know, despite all the gloom and self-doubt that bubbles up from the deep when you get dumped, that you did not represent my last and best chance of a relationship*” (Hornby 1995, с. 27) – в цьому прикладі сумнів порівнюється з водою, що виринає з глибини.

(5) метафори, що утворилися через розширення (extension) концептуальної метафори – DOUBT IS HOT LIQUID / СУМНІВ Є ГАРЯЧОЮ РІДИНОЮ: “*She replaced the receiver carefully, doubts seething in her tired brain*” (Walters 1996, с. 171); *While the level of panic and problems did not rise nearly as high as three years ago, Jon felt uncertainty simmering out there* (DeCosmo 2011, с. 141) – приклади вказують на те, що сумніви можуть кипіти.

DOUBT IS A SUBSTANCE / СУМНІВ Є РЕЧОВИНОЮ:

(1) “*I asked, disbelief quickly melting into fury*” (Meyer 2006, с. 253) – сумнів тане та переходить у інший стан.

DOUBT IS A PERSON / СУМНІВ Є ЛЮДИНОЮ:

(1) “... *to remove any last remaining trace of doubt from my mind, and I feel sick*” (Hornby 1995, с. 73) – сумнів залишає слід.

(2) “*When he lifted the clinging, silky dress again he thought her look of uncertainty mirrored his own*” (McEvan 2001, с. 33) – сумнів має погляд.

(3) “*Her anger was so palpable and righteous in the face of Jane’s doubts*” (Moriarty 2014, с. 193), “*Seeing he meant it, the almost comic mask of hate and defiance below the dark sunburst of the kid’s afro broke into a hurt, agonized*

grimace of disbelief” (King 1999, с. 48) – сумнів має обличчя, інколи сумнів спотворює його.

(4) “*Greville caught her uncertainty*” (Feather 2009, с. 256) “*Zaphod thought hard about this and doubts seemed to cross his minds*” (Bryant 2011, с. 231) – сумнів рухається, як жива істота, яку можливо спіймати, він пересувається з одного місця на інше.

Нарощуванням цієї метафори є **DOUBT IS AN OPPONENT / СУМНІВ Є ПРОТИВНИКОМ:**

(5) “*Adrift in an air of charged significance, doubt struck me: was it a real memory, had he really spoken those words to me, or was I dreaming?*” (Tartt 2016, с. 59) – сумнів може вдарити.

(6) “*Annie was new ground for him, caring for someone the way he did, and the uncertainty twisted his gut*” (Macomber 2018, с. 166) – сумнів завдає фізичного болю.

(7) *Her doubts could be neutralized only by plunging in deeper* (McEvan 2001, с. 42) – сумнів намагаються подолати.

(8) *Inside, her joy warred with uncertainty* (Asaro 2005, с. 203) – радість воює з невпевненістю.

Нарощування (elaboration) цієї метафори є метафора **DOUBT IS A CROWD / СУМНІВ Є НАТОВПОМ:**

(9) “*But soon fresh doubts and fears began to crowd around me and it was all I could do not to run out of the apartment yelling her name*” (Tartt 2016, с. 33) – сумніви оточують та пригнічують своєю присутністю, що викликає бажання втекти у ЕКСПЕРІМЕНЦЕРА сумніву.

DOUBT IS A PLANT / СУМНІВ Є РОСЛИНОЮ:

(1) *growing doubt* / «зростаючий сумнів» (OCD 2008, с. 237) – сумнів росте.

(2) Нарощуванням (elaboration) цієї метафори є образна метафора **DOUBT IS A SEED / СУМНІВ Є ЗЕРНОМ:** “*I thought it would be next to impossible—that you would be so sure of the truth that I would have to lie through*

*my teeth for hours to even **plant the seed of doubt** in your head”* (Meyer 2006, с. 256) – для того, щоб людина засумнівалася багато не потрібно, бо зерно сумніву має властивість проростати.

(3) Розширенням (extension) цієї метафори є також образна метафора **DOUBT IS PETALS OF AN OVERBLOWN PLANT / СУМНІВ Є ПЕЛЮСТКАМИ РОСЛИНИ, ЩО ВІДЦВІЛА**: “*all her **misgivings had fallen away gently like the petals of an overblown rose**”* (Meyer 2005, с. 117), що свідчить про те, що сумніви можуть легко зникати, як опадають пелюстки троянди, що відцвіла. У цьому прикладі спостерігається поєднання (combining) з орієнтаційною базовою метафорою **DOUBT DOWN / СУМНІВ Є ВНИЗУ**.

DOUBT IS AN ANIMAL / СУМНІВ Є ТВАРИНОЮ:

(1) *gnawing, nagging doubt* / «сумніви гризуть» (OCD 2008, с. 237) – сумнів гризе, як тварина.

(2) *creeping doubt* / «повзучий сумнів» (OCD 2008, с. 237) – сумнів розглядається, як повзуча істота, що проникає в душу людини незалежно від її бажання. У цьому словосполученні підкреслюється певна невідконтрольність сумніву свідомості людини, його здатність виникати без вольових зусиль;

(3) *the worm of doubt* / «черв'як сумніву» (TFD) – сумнів закрадається в душу людини і мучає її зсередини, як черв'як;

(4) *Greville continued with his supper, but he was aware almost physically of her thoughts, the **doubt that jumped at him across the space separating them*** (Feather 2009, с. 106) – сумнів, як тварина, може стрибати на деяку відстань.

Нарощуванням (elaboration) метафори **DOUBT IS AN ANIMAL** є:

(5) **DOUBT IS A CAT / СУМНІВ Є КОТОМ**, через те, що сумніви прокрадаються непомітно, як коти: “*But it became unavoidable, because when Jackie expressed doubts about him, I had to **nurture those doubts as if they were tiny, sickly kittens, until eventually they became sturdy, healthy grievances, with***

their own cat doors, which allowed them to wander in and out of our conversation at will” (Hornby 1995, с. 16).

(6) DOUBT IS AN EEL-STREAMER / СУМНІВ Є ВУГРОМ, через те, що сумніви завдають неприємних відчуттів, як і вугрі, котрі непомітно б'ють електричним струмом: *Other moods stirred below the surface like eel-streamers in a lake. Tension, uncertainty, sadness* (Asaro 2005, с. 4).

До структурних метафор відносимо:

DOUBT IS A NATURAL PHENOMENON / СУМНІВ Є ЯВИЩЕМ ПРИРОДИ, тому що явище природи можливо наочно побачити чи відчутти, воно не має певного конкретного втілення, однак має низку ознак і властивостей, які структурують знання про нього. Нарощуванням (elaboration) цієї базової метафори є кореляції:

(1) **DOUBT IS A CLOUD / СУМНІВ Є ХМАРОЮ**, тому що сумнів нависає як хмара: *Under a cloud of suspicion* / «нід хмарою підозр» (OCD 2008, с. 777), “A little *hesitation hovered over the ordering of drinks – all but one of her students, a grad, were under the legal limit*” (Smith 2006, с. 209).

(2) **DOUBT IS THE AIR / СУМНІВ Є ПОВІТРЯМ**, тому що він відчувається в повітрі та атмосфері: *Atmosphere of mistrust, climate of mistrust* / «атмосфера, клімат недовіри» (OCD 2008, р. 501), “...*doubt was an almost palpable current in the air between them*” (Feather 2009, с. 256).

(3) **DOUBT IS SHADOW / СУМНІВ Є ТІННЮ**, тому що він затьмарює обличчя ЕКСПЕРІЄНЦЕРА: “*Doubt passed over his face like a shadow*” (Hawkins 2015, с. 97).

(4) **DOUBT IS LIGHT / СУМНІВ Є СВІТЛОМ**, тому що він проявляється мерехтінням і спалахом в очах: “*He turned to look at me, flash of uncertainty in his eyes*” (Tartt 2016, с. 407), “*As if aware of his gaze she looked up sharply, and he caught the flicker of uncertainty in the glowing brown eyes*” (Feather 2009, с. 65).

(5) **DOUBT IS COLD / СУМНІВ Є ХОЛОДОМ**, тому що він морозить і сковує дії: “*It seemed almost better at this point to invite violence than to continue in this **freezing uncertainty***” (Feather 2009, с. 308).

DOUBT IS A DISEASE / СУМНІВ Є ХВОРОБОЮ:

(1) Сумніви мучають людину, яка їх переживає, завдають фізичного дискомфорту: “*All of her **doubts plagued her***” (Bryant 2011, с. 100).

(2) Сумнів, як хвороба, трапляється приступами: “*I felt a **pang of doubt, staring at the house, deep in shadow***” (Meyer 2006, с. 190).

(3) Сумнів може паралізувати людину: “*Even as I nodded, near **paralyzing doubt** overcame me*” (Meyer 2006, с. 115).

(4) Сумніви можливо вилікувати: *She doubted her words could **cure all his doubts** and she knew that allowing him to vent his fears was not enough to make them go away* (DeCosmo 2011, с. 11).

DOUBT IS COLOUR / СУМНІВ Є КОЛЬОРОМ:

(1) “*There were no instructions for “**gray area**” or “**uncertainty**”, but someone had helpfully included a last-minute handwritten note toward the bottom of the table of contents*” (Weisberger 2003, с. 243) – сумнів має сірий колір.

DOUBT IS A BURDEN / СУМНІВ Є ТЯГАРЕМ:

(1) “*If they could establish a prolonged pattern of criminal assault on prostitutes, it would **ease** police **doubts** over the meager evidence pointing to Simon’s involvement in the murders of Landy, Wallader, and Harris*” (Walters 1996, с. 335), *doubt lies on somebody’s heart like a stone* – сумніви обтяжують, вони нагадують важкий камінь.

Нарощуванням (elaboration) цієї базової метафори є кореляція:

(2) **DOUBT IS CONFUSION / СУМНІВ Є ПЛУТАНИНОЮ:** “*Into this **baffling uncertainty**, Andras and Klara’s child would be born*” (Orringer 2010, с. 449) – сумнів пантеличить людей.

DOUBT IS A FORCE / СУМНІВ Є СИЛОЮ:

(1) “***Doubts** about his suitability for the title **in-fused** Althor’s mood*” (Asaro 2005, с. 21) – сумнів може впливати та змінювати настрій.

DOUBT IS A BENEFIT / СУМНІВ Є ВИГОДОЮ:

(1) “*Your mother, of all people, will understand. Give her **the benefit of the doubt***” (Macomber 2018, с. 150) – коли людина сумнівається, тоді вона не може визнати когось винним у чомусь.

Отже, для розгляду концептуальних метафор використовуємо образисхеми, що впорядковують факти сприйняття емоцій на рівні фізичного сприйняття та руху. Аналіз конвенційних та художніх концептуальних метафор дозволяє побачити набір корелянтів для концепту СУМНІВУ в сучасному художньому англомовному дискурсі.

3.2.2 Концептуальна метонімія для опису концепту СУМНІВ. Як відомо, дослідження лінгвоконцептів спрямоване на визначення їхньої природи та специфіки об’єктивації в дискурсі. Сумнів є складним психоемоційним станом, на тлі якого виникають інші емоції. Концепт СУМНІВ має свої особливості концептуалізації в англійській культурі, що можна простежити через дослідження когнітивної метонімії.

У цьому контексті, привертає увагу праця З. Кьовечеша «Метафора та Емоція» (2003) виокремлює метафори та метонімії для структурування концептів злості, страху, щастя, смутку, любові, похоті, гордості, сорому та здивування. Деякі з цих метонімії є спільними і для сумніву, наприклад, FACIAL EXPRESSIONS FOR EMOTIONS (ВИРАЗ ОБЛИЧЧЯ ОЗНАЧАЄ ЕМОЦІЮ), INABILITY TO SPEAK FOR EMOTION (НЕСПРОМОЖНІСТЬ ГОВОРИТИ ОЗНАЧАЄ ЕМОЦІЮ), PHYSICAL AGITATION FOR EMOTION (ФІЗИЧНЕ ХВИЛЮВАННЯ ОЗНАЧАЄ ЕМОЦІЮ), INABILITY TO MOVE FOR FEAR (НЕСПРОМОЖНІСТЬ РУХАТИСЬ ОЗНАЧАЄ СТРАХ) (Ніжнік 2022 (6)).

Пов’язані з емоціями метонімії служать для фіксації фізіологічних, експресивних і поведінкових реакцій (Kövecses 2017). Концептуальна метонімія ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ (EFFECT OF EMOTION FOR THE EMOTION) реалізується, зокрема, через концептуальну метонімію FACIAL

EXPRESSIONS FOR DOUBT / ВИРАЗ ОБЛИЧЧЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ та уточнена кореляціями, що описують зміни в очах та погляді, рух брів, губ та роту (див. Додаток E).

INTENT AND FIXED LOOK STANDS FOR DOUBT / ПИЛЬНИЙ ТА ФІКСОВАНИЙ ПОГЛЯД ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*I **stared** at him with suspicion* (Meyer 2005, с. 164).

*I **glared** at him in disbelief, but let it go* (Meyer 2006, с. 144).

*Taken aback, all he seemed capable of doing was **gazing** at her in disbelief* (Macomber 2018, с. 41).

У наведених прикладах вжито синоніми *stare, glare, gaze* для опису тривалого пильного погляду невіри. Коли людина сумнівається, вона намагається розгледіти в об'єкті своїх сумнів щось, що би могло розвіяти сумніви чи підтвердити переконання.

BULGING EYES STAND FOR DOUBT / ВИРЯЧЕНІ ОЧІ ОЗНАЧАЮТЬ СУМНІВ:

– *Me... me... on the—O I cant... Her **eyes bulged*** (Selby 2000, с.19) – такий погляд передає змішані емоції сумніву та здивування.

NARROWING OF EYES STANDS FOR DOUBT / ЗВУЖЕННЯ ОЧЕЙ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*Mike's **eyes narrowed** in suspicion* (Meyer 2006, с. 100) – звуження очей передає недовіру.

EYE BLINK STANDS FOR DOUBT / КЛІПАННЯ ОЧИМА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*He **blinked his eyes** and combed his wild hair with his fingers. "Rosenberg? Murdered?" he mumbled, **glaring** at the screen* (Grisham 1999, с. 24).

У наведеному прикладі кліпання очима означає сумнів та розгубленість. Особливістю цього прикладу є поєднання різних реакцій (*blinked his eyes, combed his wild hair, mumbled, glaring*) для інтенсифікації сумніву. Це явище відоме, як концептуальний метонімічний ланцюг, що включає різні лексичні одиниці, які у процесі послідовного сприйняття

тексту читачем доповнюють ту саму концептосферу, тобто це набір різних метонімічних корелятивів, що мають спільний метонімічний референт (Brdar-Szabo 2011, с. 232).

EYEBROW MOVEMENTS STAND FOR DOUBT / РУХИ БРІВ ОЗНАЧАЮТЬ СУМНІВ:

*He **raised one eyebrow** in disbelief* (Meyer 2006, с. 134).

*“Er, I'm not sure. What would you like?” His marble **brow puckered*** (Meyer 2005, с. 163).

Експерієнцер сумніву піднімає або морщить брову, щоб виразити невіру та своє оцінне ставлення до почутого.

LIP MOVEMENTS STAND FOR DOUBT / РУХИ ГУБ ОЗНАЧАЮТЬ СУМНІВ:

*His **lips were twitching** a bit, too. There was something he wanted to say to me and he didn't quite know how to begin* (Meyer 2006, с. 278) – у героя смикається губа, оскільки він хоче щось сказати, проте не знає як. Він вагається та зволікає, коли підбирає слова.

*Ada looked at Sara's hair, then her reflection, her hair, reflection, then **pursed her lips** and shrugged, Well, it could be a little orange too* (Selby 2000, с. 37) – героїня робить оцінне судження, в якому вона невпевнена.

*And, though I **bit my lip in hesitation**, he must have seen the curiosity burning in my eyes* (Meyer 2006, с. 173) – у наведеному прикладі героїня прикушує губу, вагаючись чи розпочинати розмову чи ні.

MOUTH OPEN STANDS FOR DOUBT / РОЗКРИТТЯ РОТУ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*Then a doctor walked around the corner, and **my mouth fell open**. He was young, he was blond... and he was handsomer than any movie star I'd ever seen.* (Meyer 2005, с. 32) – героїня відчуває невіру та здивування, коли бачить батька свого знайомого, оскільки вона не очікувала, що його батько так добре виглядає.

*Richards, who thought he had passed the point of all shock, found his **mouth hanging open in utter, dazed incredulity*** (King 1999, с. 148) – у наведеному прикладі герой розкриває рот від повної невіри.

MOCKERY STANDS FOR DOUBT / НАСМІШКА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*"No," he said; then, matter-of-factly: "I'm married." "I saw her," she said with a kind of **smirking doubtfulness** that made Richards want to smash her* (King 1999, с. 104) – героїня з іронією ставиться до шлюбу чоловіка, у її словах чутно нотки сумніву, що не на жарт розізлило чоловіка.

FACIAL EXPRESSION CHANGE STANDS FOR DOUBT / ЗМІНА ВИРАЗУ ОБЛИЧЧЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*Seeing he meant it, the almost comic mask of hate and defiance below the dark sunburst of the kid's afro broke into a hurt, agonized **grimace of disbelief*** (King 1999, с. 48) – невіра спотворює обличчя, залишаючи слід болю та страху.

Жести тісно пов'язані із мовленням, як у аспекті часового перебігу, так і у смисловому та функціональному аспектах. Кінеми жестів та мовлення конструюють єдиний ментальний процес (Harris 2003, с. 180–181). Жести є доповненням мислення, як внутрішнього дискурсу, та передають зміст думки навколишньому світу (Goldin-Meadow 2000, с. 234).

SHOULDER SHRUG STANDS FOR DOUBT / ЗНИЗУВАННЯ ПЛЕЧИМА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*"It must be very old," I guessed. He **shrugged**. "Early sixteen-thirties, more or less"* (Meyer 2005, с. 172) – знизування плечима означає, що мовець не знає або не впевнений в тому, що говорить.

HEAD SHAKING STANDS FOR DOUBT / ПОХИТУВАННЯ ГОЛОВОЮ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*I **shook my head in disbelief*** (Meyer 2006, с. 64) – заперечне похитування головою з виразом зневіри вказує на сумнів.

BODY TILTING STANDS FOR DOUBT / ПОХИТУВАННЯ ТІЛОМ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*For lunch Im having cold tongue, mit out da rye... Im having some mustard and harseradish, but mit out da rye already, oi... he shrugged, **tilted** and peered again, but for supper maybe Im having cold soup if she still not home* (Selby 2000, с. 10) – похитування тілом може вказувати на відсутність твердої позиції щодо сказаного.

DISTANCE CHANGE STANDS FOR DOUBT / ЗМІНА ДИСТАНЦІЇ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

“Look at it this way, Bella. You're very lucky I was the one to find you.”

*“Am I?” I mouthed, **faltering another step back*** (Meyer 2005, с. 50) – у цьому прикладі героїня не вірить словам співрозмовниці, боїться її та робить крок назад.

*Its unbelievable, and the show came back on and she **leaned forward**, face pinched in a frown as she watched the completely predictable events unfold* (Selby 2000, с. 131) – у наведеному прикладі героїня нагинається вперед та зменшує дистанцію до телевізора, щоб краще розгледіти шоу, до якого вона ставиться скептично і не вірить своїм очам наскільки воно передбачувано.

CLUTCHING THINGS STANDS FOR DOUBT / СТИСКАННЯ ПРЕДМЕТІВ У РУКАХ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*Sara Goldfarb fell against the back of the viewing chair, one hand **clutching** desperately **at the phone**, the other **the top of her dress*** (Selby 2000, с. 19) – героїня стискає в руках слухавку та свою сукню, бо не вірить в почуте.

*Then what is going on? I **bury my face in my hands**...Despite my anger, hatred, and suspicions, a small voice in the back of my head whispers an answer”* (Collins 2008, с. 55) – героїня ховає обличчя в своїх руках, не розуміючи що відбувається.

Комунікативне мовчання на позначення сумніву служить сигналом стану сумніву співрозмовника, його вагання перед прийняттям рішення, ваганням з приводу підбору влучного слова чи репліки, невпевненості

загалом (Крижанівська 2002, с. 276–282). Соціокультурний та психологічний феномен мовчання є дискурсивним явищем, яке віддзеркалює стан комунікантів, їхні прагматичні наміри та соціокогнітивну діяльність (Анохіна 2008, с. 131). Концептуальна метонімія INABILITY TO SPEAK FOR DOUBT / НЕСПРОМОЖНІСТЬ ГОВОРИТИ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ уточнюється такими кореляціями:

PAUSE STANDS FOR DOUBT / ПАУЗА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

“Some. My friend Embry has a dirt bike. We work on it together sometimes. Why?” “Well...” I pursed my lips as I considered. I wasn't sure if he could keep his mouth shut, but I didn't have many other options. “I recently acquired a couple of bikes, and they're not in the greatest condition. I wonder if you could get them running?” (Meyer 2006, с. 66)

Роблячи паузу, героїня підбирає влучні слова, щоб виразити свою думку, сумніваючись щодо доцільності продовжувати свою репліку.

UNINTELLIGIBLE SPEECH STANDS FOR DOUBT / НЕРОЗБІРЛИВЕ МОВЛЕННЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*“I give a **grunt of disbelief**” (Meyer 2006, с. 48) – ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву виражає сумнів через бурчання.*

*“What did Esme ask you?” I whispered. He hesitated for a second before he answered. “Whether they were thirsty,” he **muttered** unwillingly (Meyer 2005, с. 195) – ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву неохоче бубонить, відповідаючи на запитання.*

WHISPER STANDS FOR DOUBT / ШЕПІТ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

*She frowned and looked back and forth between Edward and me, this time very deliberately. “Is it this boy?” she **whispered** (Meyer 2005, с. 242) – героїня припускає певну думку, проте вона не зовсім впевнена в ній, тому говорить пошепки.*

STAMMERING STANDS FOR DOUBT / ЗАТИНАННЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

“*Who... who are you?*” *stammered* Arthur (Feather 2009, с.43) – в цьому прикладі суб’єкт сумніву дає запитання невпевнено та затиноючись.

Фізіологічними реакціями сумніву є реакції завмирання серця та сковування дій. Концептуальна метонімія PHYSICAL AGITATION FOR DOUBT / ФІЗИЧНЕ ХВИЛЮВАННЯ ОЗНАЧАЄ ЕМОЦІЮ уточнюється такими кореляціями:

DECREASE IN HEART RATE STANDS FOR DOUBT / ЗМЕНШЕННЯ СЕРЦЕБИТТЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

“*Can you take Mags?*” he asks me. “*Yes,*” I say stoutly, although my *heart sinks*. It's true that Mags can't weigh more than about seventy pounds, but I'm not very big myself. Still, I'm sure I've carried heavier loads (Collins 2008, с. 45) – коли героїня почула про непосильне завдання, вона береться за нього, хоча її серце завмирає в сумнівах.

INABILITY TO ACT STANDS FOR DOUBT / НЕСПРОМОЖНІСТЬ ДІЯТИ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ:

It seemed almost better at this point to invite violence than to continue in this freezing uncertainty (Feather 2009, с. 308) – невпевненість сковує дії.

Отже, концепт СУМНІВ переживається за схемою «причина (cause) → існування емоції (existence of emotion) → вираження (expression)». Метод концептуальної метонімії допомагає розглянути концепт СУМНІВ за допомогою базової концептуальної метонімії ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ, що категоризується експресивною, фізіологічною та поведінковою реакціями.

3.3 Фреймова структура концепту СУМНІВ

Фреймова структура концептів, особливо емоційних концептів, є популярною темою дослідження (Борисов О. О. (2005), Вербицька А. Е. (2018), Попович (2014). Концепт СУМНІВ містить емоційну складову та включає емоційну реакцію ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. Чим сильніший сумнів, тим

інтенсивніша емоційна реакція на нього. «Експертне розуміння емоцій» розглядає емоції у зв'язку з наступними аспектами – емоція має причину, причина викликає емоцію, емоція стимулює нас до відповіді, ми зазвичай намагаємося контролювати емоцію, але це не вдається зробити, тому слідує відповідь і представлено схематичною моделлю «причина (cause) → існування емоції (existence of emotion) → вираження (expression)» (Kovacs 2003, с. 129). «Народне розуміння емоцій» включає такі типові риси, як усвідомлення чогось як певним чином бажаного чи небажаного, почуття та тілесні відчуття певного виду, мимовільні тілесні процеси та очевидні вираження емоцій, схильність діяти певним чином та схвильований стан розуму чи тіла (Kovacs 2003, с. 130).

Фрейми володіють достатньо чіткою внутрішньою організацією, яку складає конфігурація слотів та терміналів. Фреймова структура складається не просто з формального набору сталих елементів, якою ми звикли бачити будь-яку іншу структуру, а з комбінації певних відносин та ознак, які були ретельно відібрані шляхом використання практичного досвіду носіїв мови та культурних цінностей, що притаманні цьому суспільству (Дячук 2021, с. 138). Дефініційний і компонентний аналіз концепту СУМНІВ та його вербалізаторів, метафоричний аналіз та аналіз словосполучень із номінантами сумніву уможливають виокремлення слотів і розширень – стереотипних елементів ситуації сумніву та побудову фреймової моделі концепту: ПОДІЯ / СИТУАЦІЯ СУМНІВУ становить ПРИЧИНУ / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ, що мотивує появу ЕМОЦІЇ / СТАНУ СУМНІВУ. ПОДІЯ / СИТУАЦІЯ СУМНІВУ й ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ чинять ВПЛИВ «+» та «-» на суб'єкта сумніву – АКТАНТа, який може відігравати семантичні ролі АГЕНСа (той, хто діє), ПАЦІЄНСа (той, на кого діють) та ЕКСПЕРІЄНЦЕРа (той, хто переживає). РЕАКЦІЯ суб'єкта полягає в його ЗОВНІШНЬОМУ ВИЯВІ, ВНУТРІШНІХ ВІДЧУТТЯХ, ОЦІНЦІ та ПОВЕДІНКОВІЙ РЕАКЦІЇ, що поділяється на НЕМОВНУ та МОВНУ (Рис. 3.3).

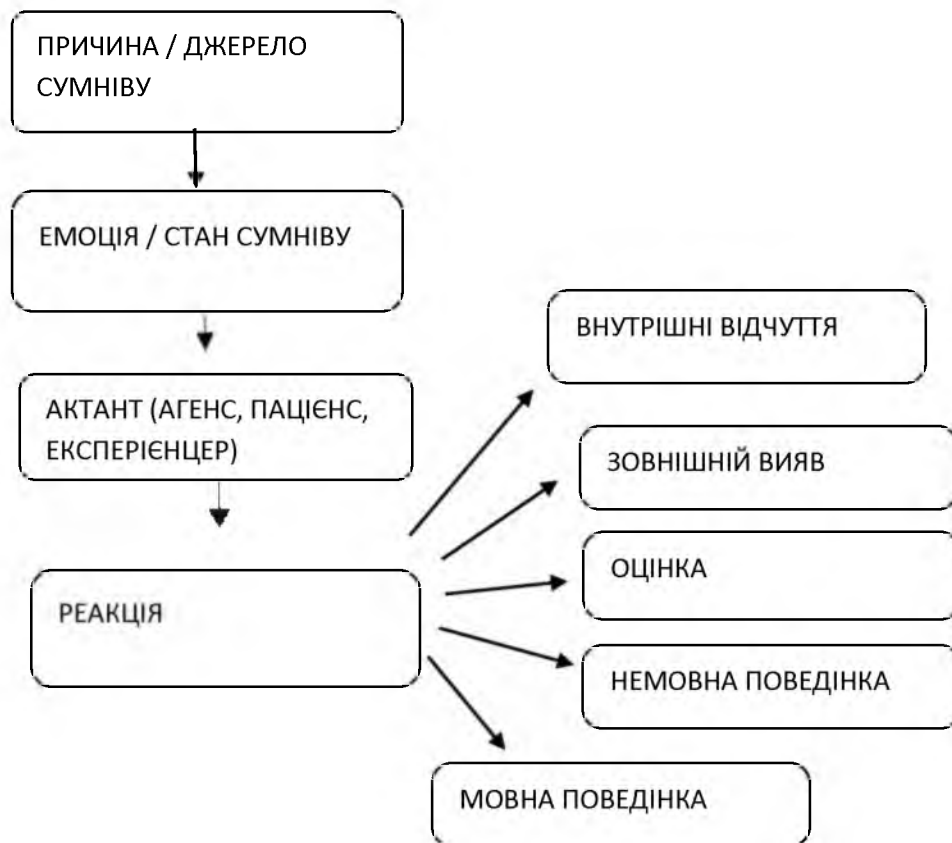

Рис. 3.3 Фреймова модель концепту СУМНІВ

Конвенційні словосполучення на позначення концепту СУМНІВ з'являються завдяки реалізації номінантами сумніву здатності вступати у синтаксичні відносини з одиницями інших номінативних просторів англomовної картини світу. Актуалізуючись у контексті, досліджувані одиниці збагачуються новими семами, які уточнюють, деталізують їхній основний зміст. Когнітивна класифікаційна ознака – це компонент змісту концепту, що відображає той чи інший аспект, параметр категоризації відповідного об'єкта або явища та узагальнює однорідні диференційні когнітивні ознаки у структурі концепту. Класифікаційні когнітивні ознаки завжди є спільними для низки, групи чи багатьох концептів (Попова 2007, с. 90). Концептуальна ознака узагальнює причинно-наслідкові, фізіологічні, інтелектуальні, перцептивні знання про концепт СУМНІВ на рівні абстракції в схематизованому вигляді.

ЕКСПЕРІЄНЦЕРОм сумніву може бути як і АГЕНС (*She trailed away, doubtful whether she should confide her recent revelation* (McEvan 2001, с. 11)),

так і ПАЦІЄНС (*He felt that people mistrusted him*). ОБ'ЄКТОМ сумніву може бути певна особа, предмет, інформація, або ж сам АКТАНТ (*...then be pursued as demons in private for many years afterward, were established in these moments by the lake, with Briony's certainty rising whenever her cousin appeared to **doubt herself***) (McEvan 2001, с. 42).

Концептуальна ознака «скерованість / спрямованість» на суб'єкт визначає вектор уваги людини на власний психоемоційний стан або на емоції інших осіб. Інтроверсійна ідентифікація відображає спрямованість пізнавальної діяльності на розпізнавання власних внутрішніх переживань сумніву, а екстраверсійна ідентифікація спрямована на розпізнавання сумніву інших людей. У першому випадку суб'єкт переживання називає, описує або виражає власні емоції в типі «я»-речення згідно з класифікацією речень за характером суб'єкта (Степанов 2001). Крім того, ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву задає собі запитання, роздумуючи над тим, що його турбує: “*Am I deluded about having sponsors? Or has Peetas behavior made them all hang back? No, **I don't believe it***” (Collins 2008, р. 55). Екстраверсійна ідентифікація сумніву відбувається за допомогою таких типів речень, як «він [вона]-речення» та «воно-речення»: “*They've been treating me funny, as if they want to ask if I saw it. But they can't ask because **they're not sure***” (Grisham 1999, с. 106). Окрім того, сумнів може бути направлений на об'єкт матеріальної природи, так як людина може сумніватися в його властивостях чи існуванні, чи ідеальний об'єкт пізнання (думку).

Концептуальна ознака «причинність» заповнює пропозиціями слот ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ. ПРИЧИНОЮ СУМНІВУ, згідно компонентного аналізу дефініцій *doubt*, можуть виступати «невпевненість щодо правди, факту, реальності, правдивості, природи чи існування чогось», «невпевненість щодо ймовірності», «невпевненість щодо думки чи переконання», «невпевненість щодо цінності та придатності», «невпевненість щодо чесності, надійності, законності», «невпевненість щодо репутації, моральності, порядності», «невпевненість у результаті», «невпевненість в

собі». Причиною сумніву в наведеному прикладі є недовіра до правдивості інформації, яка зумовлена певними упередженнями – переконанням в тому, що для досягнення мети може бути використана брехня: “*Is that supposed to be a compliment, or you playing the dozens?*” (Selby 2000, с. 23).

Слот ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ структурує масиви знань про тривалість емоції та складність її впливу на суб’єкт переживань, взаємозв’язок емоційної сфери зі сферою інтелекту, мислення, когніції й чуттєвого, тілесного сприйняття світу (Вербицька 2018, с. 118). В слот вкладено темпоральні, кількісні, локативні та якісні характеристики сумніву.

Темпоральні характеристики. Концептуальна ознака «тривалість» охоплює різні часові проміжки – напр. *lingering doubt, years of indecision, moment of hesitation*.

Словосполучення *lingering doubt* описує сумнів, що існує довгий час, довше, ніж це очікується (*lingering* “continues to exist for a long time, often much longer than expected” / «продовжує існувати протягом тривалого часу, часто набагато довше, ніж очікувалося» (MWD): *Ferguson can address some lingering doubts against FBI* (Grisham 1999, с. 145). Сумнів може існувати роками та бути силою, що стримує: *After all those years of indecision, I simply acted on a whim* (Meyer 2005, с. 22).

Сумнів може тривати й лічені секунди, що свідчить «миттєвість» цього стану. У наступному прикладі перед тим, як відповісти на запитання, персонаж на мить затинається, він сумнівається в доцільності говорити правду і розчаровувати співрозмовницю. Період вагання перед відповіддю дає йому час для формулювання думки в пом’якшеному вигляді: *He hesitated for a second before he told me. “I was thinking about right and wrong, actually”* (Meyer 2005, с. 28).

Сумнів має «часову локалізованість» і може стосуватись минулого (“*I’m wondering if Haymitch sobered up long enough to help Peeta and me because he thought we just might have the wits to survive. Maybe he wasn’t always a drunk. Maybe, in the beginning, he tried to help the tributes*” (Collins

2008, с.101), теперішнього (“*Do you care for tea, Colonel?*” she inquired. “*Or is it perhaps too bland a drink for a dashing soldier home from the wars?*” (Feather 2009, с. 81) чи майбутнього (“*Aurelia reflected. She had **no idea what the next few days would hold**, but for the moment her uncertainty held no fear*” (Feather 2009, с. 98).

Сумнів має певну «циклічність». У наступному прикладі мова йде про щоденну повторюваність сумніву, яка гризе головного героя: *The **daily doubt** was nagging him* (King 1999, с. 56).

Для сумніву притаманна «фазовість», що виявляє процесуальний характер концепту. Першою фазою є «виникнення сумніву», що експлікується словосполученнями *cause / create / give rise to / lead to uncertainty: Too many **whispers and rumors are causing** uncertainty* (DeCosmo 2011, с. 301). Другою фазою є «процес переживання сумніву» або «накопичення» сумніву, що експлікується словосполученнями *add to / fuel / increase uncertainty*. Третьою фазою є «подолання або вирішення сумніву» з відповідниками *bring / put an end to / eliminate / remove / resolve uncertainty: From there, if the **uncertainty resolved** itself, accept the resolution. If the **uncertainty didn't resolve**, return for further instructions* (Farkas 2018, с. 4).

Локативні характеристики. Сумніви займають певне «місце», вони переживаються людиною та зазвичай знаходяться у животі, голові, в очах чи голосі: *He felt it (uncertainty) simmering **in his own stomach**, too* (DeCosmo 2011, с. 141). *Yet no matter what **doubts bubbled in Jones' belly**, he knew he had cast his lot* (DeCosmo 2011, с. 379). “*Annie was new ground for him, caring for someone the way he did, and the **uncertainty twisted his gut***” (Macomber 2018, с. 166). *Unless... but I was afraid to **put my suspicions into words, even in my own head*** (Meyer 2005, с. 250). *Her **doubtful eyes** remained on his face a moment or two longer, then she turned and began to walk rapidly down the corridor in the direction of a sign reading NEUROLOGICAL SURVEY* (King 1994, с. 349). *That conclusion might save him a lot of trouble – if it flew, that was – but Ralph could hear the **disbelief in his own voice*** (King 1994, с. 222).

Кількісні характеристики. Відповідно до категорії кількості, виокремлюємо концептуальну ознаку «інтенсивність» концепту СУМНІВ. Інтенсифікатори в атрибутивній сполучуваності вербалізаторів СУМНІВу експлікують за шкалою градації:

– «високий ступінь вияву ознаки» реалізуються через такі когнітивні класифікаційні ознаки (Попова & Стернин 2009, с. 90), як СИЛА – *doubt seriously, doubt very much, considerable doubt, grave doubt, serious doubt, severe doubt, extremely doubtful, livid disbelief* (напр. *She stared back at him with **livid disbelief*** (Meyer 2005, с. 209), “*The situation was desperate. We were under attack, and there was **considerable doubt** as to whether we would make it through*” (Feather 2009, р. 387) та ВИСОТА – *highly doubtful, highly doubt* (напр. *As for the Witiko, California propaganda claimed that Chancellor D’Trayne took to the skies in a Stingray to fight to the bitter end, something Trevor **highly doubted*** (DeCosmo 2011, с. 78). Також СУМНІВ може рости, збільшуючи свою інтенсивність: *From the minute that I’d realized this, a horrible **suspicion began to grow** in my head* (Meyer 2006, с. 45). Ще однією ознакою сумніву є ГЛИБИНА: *deep mistrust*.

– «середній ступінь вияву ознаки» простежується в словосполученнях *rather doubtful, somewhat doubtful* (напр. *A **somewhat doubtful** proposal, but I say it with as much surety as I can muster* (Meyer 2006, с. 98);

– «низький ступінь вияву ознаки» вербалізовано в контексті такими словосполученнями *slight doubt, a bit doubtful, a little doubtful, vague suspicions, infinitesimal doubt*. У наступному прикладі йдеться про незначне вагання, що нависло над людьми, які роблять вибір: *A **little hesitation** hovered over the ordering of drinks – all but one of her students, a grad, were under the legal limit. Claire made it clear they were free to do as they wished* (Smith 2006, с. 209).

«Кількість» сумніву позначається квантифікаторами (*little, not much, no*): “*The way she looked at Mike left **little doubt** that she would be up for anything he suggested*” (Meyer 2006, с. 22); “***Not much doubt** about it now*”

(Grisham 1999, с. 20). Характерним для сумніву є його відсоткове позначення, що дає йому точне кількісне відображення: “*To tell her exactly what that 1 percent of doubt represented. To just . . . say it*” (Moriarty 2014, р. 80).

Якісні характеристики. Контекстуально виявляємо якісні характеристики сумніву, які уточнюють природу концепту. Лексичний вербалізатор *reasonable doubt* демонструє концептуальну ознаку «зв'язок з інтелектуальною / ментальною сферою». Слід зазначити що дане словосполучення використовується в юриспруденції як термін і означає “*a doubt especially about the guilt of a criminal defendant that arises or remains upon fair and thorough consideration of the evidence or lack thereof*” / «сумнів, особливо щодо вини обвинуваченого у кримінальному злочині, який виникає або залишається після справедливого та ретельного розгляду доказів або їх відсутності» (MWD), якими керуються за відсутності достатньої кількості свідчень для винесення вердикту: “*The attorney said that we would act basing upon the **reasonable doubt***” (Grisham 1999, с. 301).

Концептуальна ознака «зв'язок з перцептивною сферою» вказує на фізичне сприйняття сумніву органами чуття. Згодом людина оперуватиме знаннями, які відображають результати її чуттєвої пізнавальної діяльності. Сумнів може бути очевидним (*blatant disbelief*): “*He stopped, raising his eyebrows in **blatant disbelief***” (Meyer 2005, с. 178), “*I **watched** his eyes as the **doubt** was suddenly replaced with a blazing determination*” (Meyer 2005, с. 236). Його чути в голосі: “*Straining to **hear any wavering doubt** in their voices, Briony listened to Marshall, then Lola, repeating the words after the vicar*” (McEvan 2001, с. 78). Сумнів можливо відчутти органами відчуття: “*...**doubt** was an **almost palpable** current in the air between them*” (Feather 2009, р. 256) та на смак: “*Otherwise I will **carry that waft of uncertainty** forever*” (Flynn 2012, с. 386).

Слот РЕАКЦІЯ містить чотири розширення, що описують знання / процедури про атрибут у слоті, а саме: ОЦІНКА, ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВИЯВ, МОВНА ПОВЕДІНКА і НЕМОВНА ПОВЕДІНКА.

Концептуальна ознака «оцінність» відображає параметр «полярність емоцій», де суб'єкт оцінює свій емоційний стан та подію / ситуацію за знаком «+» / «-». Конотативне значення лексем-репрезентантів має оцінний характер, передає бажаність чи небажаність емоції / події, позитивний або негативний вплив на особистість. Розширення ОЦІНКА концепту СУМНІВ заповнене особистісним ставленням до сумніву за знаком «-», а саме як до стану жахливого (*horrible suspicion, horrified disbelief*), лякаючого (*fearful uncertainty*), лютого (*furious disbelief*), шокуючого (*shocked, stunned disbelief*), дивуючого (*amazed disbelief*), нерозумного (*stupid suspicion*), похмурого (*grim suspicions*), такого, що насміхається (*mock expression of disbelief*), такого, що дратує (*fucking doubt*), завдає болю (*pangs of doubt*), переслідує (*haunting doubt*), мучає (*tormenting/troubling/niggling doubt*). Від сумніву хочуть позбутися (*dislodge suspicion, neutralize doubts*). У наступному прикладі персонаж висловлює свою негативну оцінку сумніву: “*Indecision is a terrible thing*” (Selby 2000, с. 36).

Однак, з іншої сторони, сумнів асоціюється з позитивною оцінкою «+» в таких словосполученнях як *reasonable doubt*, коли йдеться про раціональний сумнів при прийнятті рішення в суді; *the benefit of doubt*, коли недостатні докази перешкоджають судді чи присяжним засудити підсудного у вчиненні злочину; *half-hopeful disbelief*, коли сумнів асоціюється із сподіваннями на майбутнє. У прикладі “*He looked at me with half-hopeful disbelief*” (Meyer 2006, с.154) головний герой бажає, щоб щось, в чому він сумнівається, збулося. У іншому фрагменті ЕКСПЕРІМЕНЦЕРА сумніву наповнює невпевненість та радість. Він не досить чітко бачить в даліні обриси людини, з якою хоче побачитися, і він з радістю передчуває таку довгоочікувану зустріч: “*Is it him?*” “*Who?*” *Del squinted at their visitors, who were halfway to Dalvador now. Then he answered his own question. “Oh, I see.” Eldrinson stood straighter, filling with joy and uncertainty. Althor had come home* (Asaro 2005, с. 2).

Паремії не мають автора, вони відбивають народну мудрість і будуються відповідно до канонів народної поетики. Одиниці пареміології являють собою тексти, які можуть використовуватися самостійно та виступати типовими моделями різних типових ситуацій. Типова відношення до сумніву відображається у англійських пареміях, взятих із словників: “*when in doubt, leave it out*” / «коли відчуваєш сумнів, залиши його» та “*when in doubt, throw it out*” / «коли відчуваєш сумнів, відкинь його», котрі закликають облишити сумніви; “*when in doubt, do nothing*” / «коли сумніваєшся, нічого не роби», що закликає людину не вдаватися до дій, коли є сумніви; “*when in doubt, play trumps*”, що закликає використовувати надійний метод (ходити козирною картою), коли викає сумнів. Паремія “*often wrong, never in doubt*” / «часто помиляється, ніколи не сумнівається», описує людину, котра радше робить помилки, ніж сумнівається. Паремія “*If you doubt everything, you will achieve nothing*” / «Якщо ти сумніваєшся в усьому, ти нічого не досягнеш» вказує на негативне відношення до сумніву і осуджує надмірний сумнів, що породжує невпевненість у силах.

ОЦІНКА СУМНІВУ залежить від ступеня залученості ЕКСПЕРІЄНЦЕРА до ситуації сумніву та «важливості ОБ’ЄКТУ сумніву».

Розширення ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ наповнене концептуальними ознаками, що описують ЕКСПЕРІЄНЦЕРА як носія відчуттів. Концептуальна ознака «непомітність» СУМНІВУ вербалізується через словосполучення *to hide disbelief, secret doubt, disguised suspicions*. В наступному прикладі героїня відчуває потаємні сумніви і не бажає, щоб про них дізналися інші: “*I knew all along it wasn't Ziggy!*” *she'd cried, but so exuberantly it was obvious she must have harbored some **secret doubts*** (Moriarty 2014, с. 300).

Спостерігаємо ознаку «неконтрольованість», яка доводить те, що емоційний стан – психофізіологічне явище, що не керується людиною. У наступному прикладі героїня відчуває нудоту через вагання: “*I hesitated, my **stomach still spinning** in uncomfortable loops*” (Meyer 2006, с. 149). Реакцією на сумнів є завмирання СЕРЦЯ: “*Can you take Mags?*” *he asks me. “Yes,” I say*

stoutly, although my heart sinks (Collins 2008, с. 45), сумнів паралізує (*paralyzed with doubt*).

Сумнів може існувати в чистому вигляді та змішаним з іншими відчуттями: *His eyes glowered with a purity of suspicion which, in Ralph's experience, could be found only here in the Old Cape* (King 1994, с. 431). *Atropos gave him a narrow look in which doubt and suspicion were mingled* (King 1994, с. 520). Через те, що з ним пов'язані різноманітні відчуття, він реалізує когнітивну ознаку «комбінаторності» з іншими емоціями. За сумнівом стоять такі неінтенсивні відчуття, як незадоволення, роздратування, неспокій, дискомфорт, занепокоєння, збентеженість. У наступному прикладі сумнів у твердженні викликає роздратування співрозмовників: *"And you think there's a connection between his death and the brief?" "There could be. I think so, yes. Don't you?" "Doesn't matter, Gavin"* (Grisham 1999, с. 83), простежується сумнів та незадоволеність *discontent* зі значенням *"lack of satisfaction with one's possessions, status, or situation"* / «відсутність задоволеності своїм майном, статусом або ситуацією» (MWD): *"Do you think Saturday... ?" She raised her eyebrows. "I really doubt it." The discontent in my voice was poorly disguised* (Grisham 1999, с. 15). У наступному прикладі герої відчувають сумнів та смуток *gloom* (*"lowness of spirit"* / «низький дух» (MWD): *"I know, despite all the gloom and self-doubt that bubbles up from the deep when you get dumped, that you did not represent my last and best chance of a relationship"* (Hornby 1995, с. 27). Інший приклад ілюструє занепокоєння щодо того чи приймати пропозицію твердження чи відхилити її: *"I see. Do you read majority opinions?" Hesitation. Sallinger's feeble attempt at sparring was about to cause humiliation. "Yes, sir. Lots of them"* (Grisham 1999, с. 9). Наступний приклад протиставляє позитивні та негативні відчуття, які охопили героя під час зустрічі з сім'єю, – радість та сумніви з занепокоєнням *tension* (*"inner striving, unrest, or imbalance often with physiological indication of emotion"* / «внутрішнє страждання, неспокій або дисбаланс, часто з фізіологічними проявами емоцій» (MWD) і сумом *sadness*

(*showing, expressing, or feeling sorrow or unhappiness*) / «показ, вираження або відчуття смутку чи нещастя» (MWD): *Moods swirled throughout the night, the **joy of his parents in Althor's visit and the excitement of his family.** Other moods stirred below the surface like eel-streamers in a lake. **Tension, uncertainty, sadness*** (Asaro 2005, с. 4).

Сумнів пов'язують із зацікавленістю *curiosity* (“*interest leading to inquiry*” / «інтерес, що веде до запитань» (MWD), оскільки сумнів сприяє пізнавальній діяльності людини: “*How are you feeling?*” he asked. “*I'm fine,*” I assured him. And, though I bit my lip in **hesitation**, he must have seen the **curiosity** burning in my eyes (Meyer 2005, с. 173). Дієслово *wonder* (“*to feel curiosity or doubt*” / «почувати зацікавленість та сумнів» (MWD): “*He hunkered down next to his notebook, and started **wondering** why he'd said all that*” (Grisham 1999, с. 12). Також з сумнівом пов'язана несподіванка *surprise* (“*the feeling caused by something unexpected or unusual*” / «відчуття, викликане чимось неочікуваним та незвичайним» (MWD): *Ralph saw Nat, looking at Lois with **uncertainty and surprise*** (King 1994, с. 624).

Негативними інтенсивними станами переживання сумніву є смуток, наляканість, злість, страх. У наступних фрагментах описується сумнів та злість *anger* (“*a strong feeling of displeasure and usually of antagonism*” / «сильне почуття незадоволення і антагонізму» (MWD), ненависть *hatred* (“*extreme dislike or disgust*” / «крайня неприязнь або відраза» (MWD): “*Then what is going on? I bury my face in my hands. There's no danger of tears now, I couldn't produce one to save my life. What is Haymitch doing? Despite my **anger, hatred, and suspicions,** a small voice in the back of my head whispers an answer*” (Collins 2008, с. 55); сумнів та лють *fury* (“*intense, disordered, and often destructive rage*” / «інтенсивний, безладний і часто руйнівний гнів»): “*Charlie banned you from the house?*” I asked, **disbelief quickly melting into fury** (Meyer 2006, с. 253), сумнів та страх *fear* (“*an unpleasant often strong emotion caused by anticipation or awareness of danger*” / «неприємна, часто сильна емоція, викликана очікуванням або усвідомленням небезпеки» (MWD): “*On the phone*

*she had been cool and methodical, but with a trace of **fear and uncertainty***” (Grisham 1999, с. 153), сумнів та відраза *disgust* (“*marked aversion aroused by something highly distasteful*” / «помітна відраза, викликана чимось дуже неприємним»): “*Dante shook his head **either in disbelief or disgust***” (DeCosmo 2011, с. 301). Позитивними почуттями, що пов’язані з сумнівом, є надії та сподівання, що націлені на майбутнє, проте є невизначеними: *He looked at me with **half-hopeful disbelief*** (Meyer 2005, с. 154).

Іншою концептуальною ознакою концепту СУМНІВ є «реактивність», що полягає в мимовільному передаванні свого настрою та переживання іншим людям: “*When he lifted the clinging, silky dress again he thought **her look of uncertainty mirrored his own***” (McEvan 2001, с. 33). Концептуальна ознака «домінантність» полягає в тому, що сильні емоції придушують слабші: “*The **blankness** was replaced by a look of **doubt***” (King 1994, с. 74) – сумнів у цьому прикладі є більш інтенсивним, ніж нейтральні відчуття.

Розширення ЗОВНІШНІЙ ВИЯВ, наповнене інформацією про зовнішній вияв ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, та відтворює атмосферу емоційних переживань. Зовнішня експресія сумніву передається через концептуальну метонімію і виявляється у похитуваннях ГОЛОВОЮ (*shake one’s head*), ТІЛОМ (*tilt one’s body*) та зміні його дистанції (*lean forward, falter back*), знизуванні ПЛЕЧИМА (*shrug one’s shoulders*), стискання РУК (*clutch things in hands*), через вирази ОБЛИЧЧЯ (*stare / glare / gaze in disbelief, bulge eyes, narrow eyes, raise a brow, pucker a brow, blink eyes, twist lips, purse lips, open a mouth, mock smb. in disbelief*).

Розширення НЕМОВНА ПОВЕДІНКА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА фокусує інформацію про поведінкові та психічні зміни внаслідок інтенсивних емоційних навантажень на людину в стані сумніву, результати вольових дій суб’єкта з метою полегшення або виходу зі стану, а також адаптивність до нових життєвих обставин.

До поведінкових реакцій відноситься підвищена самокритика, песимізм, параноя, агресивність, бажання ізолюватись. У наступному

прикладі ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву залишає кімнату, коли її сумніви розвіюються, їй важко дивитися у вічі такій правді і вона прагне усамітнитись: *“She stared in disbelief Mellie had done it. She had **pushed herself from the table and managed to walk all the way to the open door**”* (Macomber 2018, с. 262). Від сумнівів бажають відмежуватися: *At least Godfrey could **block out** the questions and **the doubt** with his politician's armor of arrogance* (DeCosmo 2011, с. 379). У іншому прикладі ПАЦІЄНС сумніву досить агресивно реагує на сумніви щодо його дружини і хоче вдарити АГЕНСа: *“I saw her,” she said with a kind of smirking doubtfulness that made Richards want **to smash her*** (King 1999, с. 104).

Сумніви є об'єктами думки, тому ними оперують, як думками. Часто, сумнівні думки завдають болю, тому таку невизначеність стараються забути. Коли ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву не може знайти раціонального пояснення своїм сумнівам, він відкидає від себе ці думки: *“I wonder what Gale made of the incident for a moment and then I **push the whole thing out of my mind** because for some reason Gale and Peeta do not coexist well together in my thoughts”* (Collins 2008, с. 65). Коли сумнівна інформація неприємна для ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, він відмовляється від таких думок: *“I have to remind myself she's still alive. Or is she? Could the cannon shot announcing her death have come in the wee hours of the morning when even my good ear was too broken to pick it up? Will she appear in the sky tonight? No, I **refuse to believe it**”* (Collins 2008, с. 76). У наступному прикладі, щоб розібратися з сумнівами, ЕКСПЕРІЄНЦЕРу потрібно пригадати минуле та проаналізувати ситуацію: *“Her doubts could be neutralized only by **plunging in deeper**. By **clinging tightly to what she believed she knew, narrowing her thoughts, reiterating her testimony**, she was able to keep from mind the damage she only dimly sensed she was doing”* (McEvan 2001, 41). Для того, щоб розібратися у сумнівах, ЕКСПЕРІЄНЦЕР переконує себе у тій правді, яка є для нього прийнятною: *“Lola was required only to remain silent about the truth, banish it and forget it*

entirely, and persuade herself not of some contrary tale, but simply of her own uncertainty” (McEvan 2001, с. 41).

Для того, щоб розвіяти сумніви ЕКСПЕРІЄНЦЕР може вдаватись до певних дій, як, наприклад, перевести подих: *“Trevor closed his eyes for a moment, took a deep breath, then exhaled slowly, letting all the reluctance and doubt and questions dissipate”* (DeCosmo 2011, с. 53).

МОВНА ПОВЕДІНКА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву проявляється у його нерозбірливому мовленні (*grunt of disbelief, mutter, murmur, mumble*), шепоті (*whisper*), затинаннях (*falter, stammer*), паузах у мовленні (*pause, delay*). Пауза у мовленні часто заповнюється «вербальними заповнювачами» – звуками, словами або фразами, які можуть з’являтися в будь-якому місці речення і які можна видалити із речення без зміни змісту (Blakemore 2002, с. 25). До заповнювачів пауз відносять нелексикалізовані фатичні одиниці – *ah, oh, eh, er, erm, mm, huh, uhu*. Вербальні заповнювачі заповнюють паузу, позначають вагання, вживаються для співпереживання, переривання, пом’якшення сказаного та поправок (Navratilova 2015). Під час висловлення мовці використовують заповнювачі для пошуку наступного слова, фрази чи ідеї. Вербальні заповнювачі вживаються при паузі в мовленні, мовчанні. Серед графічних знаків позначення мовчання основними є тире та три крапки для графічного позначення силенціального ефекту (Анохіна 2008, с. 83).

Вербальні заповнювачі вживаються для вираження невпевненості та вагання в сказаному. Так, в наступному прикладі головний герой не знає відповіді на поставлене питання і відповідає з невпевненістю з використанням вербального заповнювача *uh*: *‘Can you tell me what your wife’s blood type is?’ she asked. ‘Uh, no, I don’t know’* (Flynn 2012, с. 49).

В іншому прикладі головний герой не знає що відповісти на запитання і відповідає великою кількістю вербальних заповнювачів *er*, які супроводжуються графічним відображенням паузи, що підсилюють ефект невпевненості: *“But if it’s mostly lousy,” he said, slowly giving the words time to reach their mark, “then why do you do it? What is it? The girls? The leather? The*

machismo? Or do you just find that coming to terms with the mindless tedium of it all presents an interesting challenge?” “Er...” said the guard, “er... er... I dunno. I think I just sort of .. do it really” (Adams 2005, с. 89).

У наступному фрагменті пауза зображується графічно за допомогою трьох крапок, тире та вербального заповнювача *uh*. Новина була настільки приголомшливою, що героїня вагається щодо того, як поставити запитання, перериваючи свою думку паузами: *“Nick?” she finally said. “Is it – uh ... Do you—“ “I don’t know, Go. Amy didn’t say anything to me. If she was pregnant, why would she tell Noelle and not tell me?” (Flynn 2012, с. 196).*

У наступному прикладі твердження настільки неправдоподібно, що викликає здивоване *huh*, що передає невіру: *“What do you mean? Who picked them up then?” “The ship did.” “Huh?” “The ship did. All by itself” “Huh?” “Whilst we were in Improbability Drive.” “But that’s incredible.” “No Zaphod. Just very very improbable” (Adams 1995, с. 111).*

У висловленнях, що виражають сумнів вживається сполучник *or*, який вказує на ймовірність того, що одна з альтернатив не вірна. При вживанні сполучника *or* співвідносяться однорідні члени певного речення або цілі речення, вказуючи на необхідність вибору між ними. Сполучник *or* може виступати в термінах Дж. Лакоффа маркером апроксимації – хеджем, що застосовується для зниження точності висловлення (Lakoff 1972). У наступному прикладі мовець перераховує можливості того, хто міг здійснити вбивство. У мовця немає достатньо підстав, щоб стверджувати що певна організація вчинила злочин, тому він перераховує всі альтернативи. Перелік альтернатив свідчить як і про те, що мовець допускає різні варіанти, так і про його необізнаність у ситуації: *The Nazis or Aryans or Kluxers or Mafia or some other group killed them because Rosenberg was Rosenberg, and because Jensen was the easiest target and somewhat of an embarrassment (Grisham 1999, с. 53).* Також висловлення з *or* вказують на приблизність чи неточність певного твердження. У наступному прикладі описується герой, який спав десь три чи чотири години на ніч: *He thought this was funny because Grantham was a night*

owl and had probably slept less than three or four hours, and now all this incessant buzzing echoing throughout his hallway (Grisham 1999, с. 54).

Отже, фреймова модель СУМНІВУ містить такі елементи – ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ, ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ, АКТАНТ та РЕАКЦІЯ, що проявляється через ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ, ОЦІНКУ, НЕМОВНУ ПОВЕДІНКУ, МОВНУ ПОВЕДІНКУ. Фреймова модель відображає найбільш типову ситуацію сумніву. Класифікаційні когнітивні ознаки, які є спільними для низки, групи чи багатьох концептів, узагальнюють причинно-наслідкові, фізіологічні, інтелектуальні, перцептивні знання про концепт на рівні абстракції в схематизованому вигляді. Для концепту СУМНІВ виокремлено 18 когнітивних ознак, що описують його.

Висновки до розділу 3

Етимологічне значення слова дає змогу дослідити його внутрішню форму. Лексема *doubt* походить від давньофранцузького слова *dote*, що означало «страх; сумнів», яке, в свою чергу, виникло від латинського слова *dubitare* зі значенням «сумніватися, ставити під питання». Тобто, значення «страх» виникло у давньофранцузькій мові, перейшло в давньоанглійську, але сьогодні це значення сумніву рахується застарілим (*obsolete*). Значення «бути невпевненим», «коливатися в думці» та «недовіряти» розвинулися в англійській мові в 13 ст. Психологічним архетипом сумніву є біблійна ідіома *doubting Thomas* – людина, яка відмовляється вірити без доказів та прямого особистого досвіду. Праця англійського філософа епохи Просвітництва Дж. Локка про людське розуміння наголосила на некатегоричності у твердженнях, які виражають не абсолютне знання, а лише судження.

Номінативне поле концепту охоплює усі мовні засоби, що репрезентують концепт. Розгляд ядерних номінантів СУМНІВУ дозволяє виокремити 77 сем значення ядерних номінантів сумніву та вагу компонентів значення кожної семи. Сумнів визначається як раціональний та емотивний

стан. Гіперсемами ядерних номінантів сумніву є «невпевненість», «труднощі», «вагання», «нестача віри», «ймовірність», «низька оцінка». ЛСП сумніву поєднує слова на основі спільності значення за їхньою належністю до однієї сфери уявлень. Дані лінгвістичних словників дали змогу виокремити мікрополя неувпненості (ПМП запитання, заперечення, ймовірності), невіри, вагання (ПМП обережності, стриманості, дефекти мовлення), труднощів (ПМП споріднені почуття та невирішеності). 306 слів та словосполучень на позначення неувпненості були об'єднані у лексико-семантичні групи мікрополів.

Сумнів, як епістемічний стан, може розміщуватись на шкалі впевненості. Сумнів ототожнюється з неувпненістю та виключає впевненість, але він є суміжним зі здогадкою, так як, сумніваючись, людина може не тільки відкидати певне твердження, але вагатися щодо його прийняття. утриманням від твердження є заперечення впевненості. Коли людина заперечує впевненість, то вона утримується від суджень. Між епістемічними станами шкали впевненості немає чітких меж. Шкала охоплює терміни суб'єктивної та об'єктивної неувпненості та відображає рівень ймовірності, що коливається від 0 до 100%.

На шкалі впевненості відповідно до сили модальності розміщуємо епістемічні слова (ЕС) – слова, які передають особисту впевнену / неувпнену позицію до пропозиції висловлення, і які мають смислові компоненти «я думаю» і «я не кажу, що я знаю» у своїй семантиці. До епістемічних слів відносимо епістемічні дієслова, модальні дієслова, прислівники, прикметники та іменники. Найчастіше персональну позицію мовця позначають епістемічні дієслова, модальні дієслова та прислівники. Персональна позиція мовця може виражатися експліцитно та емпліцитно, що відображено у схемах речень з епістемічними словами. Семний аналіз 107 епістемічних дієслів, прислівників, прикметників, іменників та модальних дієслів дозволив встановити компоненти їх значення для виокремлення груп епістемічних слів високої (ЕСВСМ), середньої (ЕСССМ) та низької сили

модальності (ЕСНСМ). Вербалізаторами СУМНІВу є ЕСНСМ та ЕСССМ, які включають лексеми з семами «невпевнений» та «не повністю впевнений», а також ЕСВСМ та ЕСССМ у запереченнях та у поєднанні з інтенсифікаторами та квантифікаторами, які зменшують їх силу модальності та змінюють валентність. ЕС можуть змінювати своє положення на шкалі впевненості та можуть бути направлені до впевненості або неупевненості, в залежності від того слова, яке їх модифікує.

До інтенсифікаторів відносяться прикметники, прислівники та кількісні модифікатори. Ампліфасери та емфесайзери роблять словосполучення з ЕСНСМ менш впевненими (*doubt very much*). Даунтоунери змінюють спрямованість впевненості словосполучень, до яких вони входять, на протилежну. Словосполучення цих інтенсифікаторів у поєднанні з ЕСВСМ та ЕСССМ передають меншу впевненість (*hardly know, vague idea*), а даунтоунери з ЕСНСМ передають більшу впевненість (*slight doubt*), ніж ЕС самотійно. Епістемічні іменники утворюють словосполучення з квантифікаторами *a lot of / much, a great / good deal of, little, some, no, any, more, most, enough* та передають вищий або нижчий рівень впевненості. Для ЕС словосполучення з відсотковими квантифікаторами є конвенційними.

Образно-ціннісний аспект СУМНІВУ формують концептуальна метафора та концептуальна метонімія. За допомогою образів-схем вони мапують значення абстрактної емоції на домен, який можна відчутти перцептивними органами. Діапазон метафори маніфестовано в цьому дослідженні 53 метафорами, серед яких орієнтаційні метафори СУМНІВ Є ВНИЗУ (2 метафори), СУМНІВ Є ЗВЕРХУ (1 метафора), СУБ'ЄКТ СУМНІВУ Є В ЦЕНТРІ (1 метафора), онтологічні метафори СУМНІВ Є КОНТЕЙНЕРОМ (1 метафора), СУМНІВ Є ОБ'ЄКТОМ (10 метафор), СУМНІВ Є РІДИНОЮ (5 метафор), СУМНІВ Є РЕЧОВИНОЮ (1 метафора), СУМНІВ Є ЛЮДИНОЮ (9 метафор), СУМНІВ Є РОСЛИНОЮ (3 метафори), СУМНІВ Є ТВАРИНОЮ (6 метафор), структурні метафори СУМНІВ Є ЯВИЩЕМ ПРИРОДИ (5 метафор), СУМНІВ Є ХВОРОБОЮ (4

метафори), СУМНІВ Є КОЛЬОРОМ (1 метафора), СУМНІВ Є ТЯГАРЕМ (2 метафори), СУМНІВ Є СИЛОЮ (1 метафора), СУМНІВ Є ВИГОДОЮ (1 метафора).

Концептуальна метонімія фіксує фізіологічні, експресивні і поведінкові реакції на емоцію. Концептуалізація сумніву через когнітивну метонімію дозволяє описати концепт кореляцією ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ. Експресивні метонімії включають 9 кореляцій, що відображають зміну виразу обличчя. Фізіологічні метонімії включають 7 кореляцій. Поведінкові мовні метонімії включають 4 кореляції з типовою мовною реакцією.

Схематичною моделлю сумніву є «причина (cause) → існування емоції (existence of emotion) → вираження (expression)», а до базових компонентів фрейму СУМНІВ входять ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ, ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ, АКТАНТ, РЕАКЦІЯ (ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ, ОЦІНКА, НЕМОВНА ПОВЕДІНКА, МОВНА ПОВЕДІНКА). АКТАНТ може відігравати семантичні ролі АГЕНСа (той, хто діє), ПАЦІЄНСа (той, на кого діють) та ЕКСПЕРІЄНЦЕРА (той, хто переживає). РЕАКЦІЯ суб'єкта полягає в його ЗОВНІШНЬОМУ ВІЯВІ, ВНУТРІШНІХ ВІДЧУТТЯХ, ОЦІНЦІ та ПОВЕДІНКОВІЙ РЕАКЦІЇ, що поділяється на НЕМОВНУ та МОВНУ. ЗОВНІШНІЙ ВІЯВ та ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ описуються експресивними та фізіологічними когнітивними метоніміями. Типовою НЕМОВНОЮ ПОВЕДІНКОВОЮ РЕАКЦІЄЮ для ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву є підвищена самокритика, песимізм, агресивність, бажання ізолюватись, намагання проаналізувати сумніви з метою розкриття правди та для того, щоб їх розвіяти. МОВНА ПОВЕДІНКА ЕКСПЕРІЄНЦЕРА проявляється у його нерозбірливому мовленні, шепоті, затинаннях, паузах у мовленні. Для МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ властиве використання вербальних заповнювачів та сполучника *or*, що може виступати маркером апроксимації. Слот ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВу фрейму концепту СУМНІВ заповнені концептуальними ознаками «скерованість / спрямованість емоції», «причинність», «місце», «тривалість»,

«циклічність», «фазовість», «інтенсивність», «зв'язок емоції з інтелектуальною / ментальною сферою», «зв'язок емоції з перцептивною сферою», «оцінність», «непомітність», «неконтрольованість», «комбінаторність», «домінантність», «реактивність».

Основні положення третього розділу викладено в публікаціях дисертанта [Ніжнік 2019; Ніжнік 2020; Nizhnik & Galaidin 2020; Ніжнік 2021; Nizhnik & Vyalyuk 2022; Ніжнік 2022 (a); Ніжнік 2022 (б)].

РОЗДІЛ 4

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ СУМНІВ У АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

4.1 Мовленнєві акти для вербалізації концепту СУМНІВ

Виокремлюють два види невпевненості – фактичну і афективну (Ярхо 2004, с. 85). Фактична невпевненість стосується «інформації, фактів або пропозиційного змісту висловлювань», в той час як афективна функція «передбачає використання мови для передачі почуттів та відображення соціальних взаємин» (Holmes 1995, с. 3). Фактична невпевненість у діалогічній мові сприймається як потенційно тривекторна і може бути орієнтованою на власне зміст висловлювання (пропозицію), продуцента висловлювання, реципієнта висловлювання (Ярхо 2004, с. 87). При стратегічному використанні фактичної невпевненості у дискурсі актуалізуються, насамперед, максими кількості та якості (Ярхо 2004, с. 96).

Афективна невпевненість проявляється у фатичній комунікації та несе «більш соціальну, ніж інформативну функцію» (Channell 1994, с. 15). Вона пов'язана з принципами позитивної та негативної ввічливості, що націлені на «збереження обличчя» адресата або адресанта і пов'язані з мовним механізмом послаблення (мітигації) ілокутивної сили висловлення. Мітигація – це «модифікація мовленнєвого акту шляхом зменшення певних небажаних ефектів, які він може мати на адресата» (Fraser 1980, р. 341), полягає у «підкуванні про почуття адресата, пом'якшенні ілокутивної сили директивних висловлювань» (Holmes 1987, с. 54). Фасилітативна функція хеджингу полягає у «вираженні солідарності та позитивного ставлення у комунікативному процесі» (Holmes 1987, с. 54).

Концепт СУМНІВ відноситься до фактичної невпевненості, тому що передає невпевненість до інформації, реальності чи думки. Мовленнєві акти,

що передають СУМНІВ, не мають контактовстановлюючої мети. З прагматичного погляду у сумнівному висловленні актуалізується сумнів мовця. Сумнів вважається частиною «дискурсу песиміста» (Бойчук 2019). Основними ілокуціями мовця, що хоче виразити сумнів, є:

1) інформувати адресата про недовірливе, непевнене ставлення до певної ситуації (*"What makes you so sure you can solve this?" Manning asked. "I'm not sure I can, but I think it's worth a try (Grisham 1999, с. 36);*

2) інформувати адресата про низьку самооцінку, пов'язану з сумнівом у собі (*Could she do this? Really, could she do this? Frederick had done it... but Frederick had not had a child to worry about. Frederick had gone swanning on his merry way, knowing that she would take care of their child (Feather 2009, с. 106);*

3) прояснити ситуацію, яка викликає сумнів (*"You're not **serious**, are you?" (Moriarty 2014, с. 171);*

4) отримати психологічну підтримку від адресата (*"Don't be annoyed with yourself, Aurelia. You did very well. I didn't see you get in the wagon. I spent a good ten minutes searching the village for you before I realized what you must have done." She looked at him. "**Really?**" "Yes, really." He took her hand and tucked it into his arm. "This was your first day out, dear girl, and you surprised me" (Feather 2009, с. 113);*

5) спонукати адресата до зміни свідоглядних настанов чи психологічного стану і настрою (*"But in your opinion, would I definitely go?" "How am I supposed to **know** that? You **might** get run over by a bus, or go blind, or anything. You **might** go off the idea. You **might** be broke. You **might** just get sick of people telling you you've really got to go" (Hornby 1995, с. 99).*

Розгляд 400 МА для вираження концепту СУМНІВ показав, що він в сучасному англомовному художньому дискурсі виражається в констативах (55%), квестивах (24%), експресивах (11%), комісивах (6%) та директивах (4%) (див. Додаток Ж).

Комунікативно-інтенційний зміст *констативів* (репрезентативів) полягає в ствердженні. Вони, зазвичай, повідомляють про щось і є

нейтральними (напр. *The weather is fine*). Констативи ускладнюються за допомогою вставних конструкцій, що виражають особисте ставлення мовця (напр. *I think the weather is fine*). МА-констативи фіксують відповідальність мовця за повідомлення (інформацію) про деякий реальний або ментальний стан справ, тобто за істинність вираженого судження і можуть оцінюватися за шкалою «істина – брехня». Пропозиційний зміст констативів нічим не обмежено, вони вказують на віру мовця щодо пропозиційного змісту висловлення. Іntenційним змістом констативу є задоволення інформаційних потреб адресата. Перлокутивним ефектом від реалізації цієї мети може бути привнесення нового знання в епістемічний світ адресата чи модифікація вже наявного в його епістемічному світі знання (Сёрл 2004, с. 13).

Ілокутивна сила констативних МА з лінгвомаркерами невпевненості полягає в тому, щоб дати відповідь: “*Can you remember when she left?*” asked Maddocks. “*Oh, Lord, now you’re asking me. Two weeks ago or thereabouts. The Monday, maybe*” (Walters 1996, с. 99); заперечити: “*I don’t think he cares for women*” (Grisham 1999, с. 5); коментувати: *Anna said, “Well. Times change, I guess*” (Tyler 2004, с. 211); оцінити: “*I think he’s cute,*” *Darby said.* (Grisham 1999, с. 266); підозрювати: “*I suspect he owns or controls eighty percent of the project*” (Grisham 1999, с. 162); припустити: “*You might get run over by a bus, or go blind, or anything*” (Hornby 1995, с. 99).

Комісиви мають на меті пов’язати мовця з виконанням деякої майбутньої дії, будучи директивами по відношенню до самих себе. Комісиви беруть на себе зобов’язання вчинити щось. До них відносяться *обіцянки, клятви, гарантування, обітниці, наміри, планування, домовленості* та ін. Напрямок реалізації життєвого досвіду для комісивів – “слово – світ” (Сёрл 2004, с. 15). Ілокутивна сила комісивів з ЕС, що функціонують в АХД, полягає в тому, щоб планувати, домовлятися та повідомляти про наміри: “*I’m probably going to Monty Kipps’s lectures.*” (Smith 2006, с. 143).

Директиви мають на меті спонукати чи змусити слухача, щоб він здійснив дію. Напрямок пристосування – “слово – світ”, умови щирості для

директивів – бажання, побажання, потреба (Шелякин 2017, с. 25). Ілокутивна сила директивів з ЕС, що функціонують в АХД, полягає в тому, щоб порадити, вказати, попросити, закликати: *“We’ll do our best to sort something out,” said Fraser, “but in the meantime **perhaps** you could go on feeding the cat”* (Walters 1996, с. 107).

Комунікативно-інтенційний зміст *квестивів* полягає в запитанні (Почепцов 1979). Ілокутивна сила квестивів полягає в тому, щоб роз’яснити неоднозначності: *Greville laughed again. “My dear Bonham, **you wouldn’t suspect me of dishonorable intentions, I trust?**” “To tell you the truth, I have no idea what to expect of you,” Harry stated flatly* (Feather 2009, с. 151).

Не всі запитання передають СУМНІВ, тому слід детально зупинитися на розгляді цього питання. Запитання в діалогічному дискурсі націлені на співрозмовника і ставляться з тією метою, щоб прояснити інтереси співрозмовника, направити його увагу на потрібні і важливі деталі розмови, підштовхнути його до певної точки зору, тощо. Запитання здебільшого вживаються для того, щоб здійснити певний інформаційний запит. Зв’язок запитань з сумнівом вивчався Л. М. Юровицькою (2005), А. В. Гнатюк (2014), які вважають, що поняття когнітивної позиції виступає визначальним чинником, який розмежовує питання, що ставляться для запиту інформації та питання, у яких звучить сумнів. Питання, що містять сумнів, передбачають запит мовця на підтвердження чи спростування інформації, яка у нього викликала сумніви, що свідчить про наявність у нього позитивної чи негативної ймовірнісної когнітивної позиції.

Дж. Седок та А. Цвікі (цит. за Ruiters 2012, с. 103) зазначають, що існує три види запитань, які різняться за формою – контент запитання або інформаційні запитання, полярні запитання та риторичні запитання. Полярні запитання відрізняються від спеціальних запитань інтонацією, так як для полярних питань характерна висхідна інтонація, а для контент запитань – низхідна. Запитання групують на полярні та неполярні залежно від полярності альтернативних відповідей (Dik 1997) або на полярні та контент запитання

(wh- запитання) (Ruiter 2012). Для альтернативних відповідей полярних запитань притаманні протилежні полюси: так – ні, справедливо – хибно, правда – неправда. Альтернативні відповіді неполярних запитань або контент запитань не мають полюсів серед множини відповідей.

Полярні біваріантні запитання включають загальні та розділові запитання із лише двома можливими варіантами відповідей, які знаходяться на протилежних полюсах «так / правда» – «ні / неправда» (Dik 1997, с. 263). Полярним запитанням мовець посилається на певну пропозицію і висловлює брак знань щодо правдивості цієї пропозиції. Типовою комунікативною функцією такого запитання є спонукати адресата визнати чи пропозиція є правдивою чи хибною. Якщо мовець запитує полярне запитання, то йому не вистачає бажаної інформації, і він припускає, що адресат може її надати. За допомогою розділового запитання пропонується дві альтернативи, із яких необхідно обрати правильну. Альтернативні запитання належать до полярних запитань, однак вони є перехідними від загальних до спеціальних, оскільки вони мають на меті отримати якусь інформативну відповідь, а не просто так / ні відповідь. До поліваріантних неполярних запитань відносяться спеціальні запитання, що можуть імпліцитно передбачати, що людина, котра запитує, вважає можливим існування більш ніж однієї відповіді (Dik 1997, с. 264).

Полярні запитання можуть бути нейтральними (напр. *Is your car blue?*) і не виявляти особливих сподівань щодо відповіді мовця чи справді згадана пропозиція правдива чи хибна, або вони можуть схилити співрозмовника до позитивної чи негативної відповіді. Позитивні полярні запитання (positively biased) (напр. *You are faking this to get the gift, aren't you?*) схиляють співрозмовника до стверджувальної відповіді і мають інтонацію, як у стверджувального речення, що позначає впевненість. Негативні полярні запитання (negatively biased) (напр. *Don't you need training for that?*) схиляють співрозмовника до підтвердження негативної пропозиції. Зростаюча інтонація негативних полярних запитань передає відчуття невпевненості, що співрозмовник погодиться з стверджувальною пропозицією, і думає, що існує

значна вірогідність того, що йому дадуть негативну відповідь (Sudo 2013, с. 282).

Полярні запитання можуть бути евіденціально чи епістемічно зумовленими (evidential bias & epistemic bias). Евіденціальна зумовленість стосується контекстуальної інформації, доступної для всіх учасників розмови, а епістемічна зумовленість зосереджена в особистих переконаннях мовця і не буде поділятися іншими учасниками розмови (Sudo 2013, с. 283).

Загальні запитання є біваріантними полярними запитаннями та імпліцитно передбачають дві альтернативних відповіді: так чи ні. Полярні біваріантні нейтральні запитання ставляться з метою отримання інформації через незнання. Такі питання не передають невпевненості:

“Have you been in touch with Keaton today?” she asked, anxious to find out what she could.

Preston shook his head. “Haven’t seen him in a couple days. That’s not unusual. He’ll show up when he’s ready” (Macomber 2018, с. 224).

Позитивні полярні запитання можуть бути евіденціально зумовлені контекстом. Таке полярне запитання є впевненим щодо відповіді і ставиться, щоб почути підтвердження здогадки:

“Am I the first to arrive?” asked Samantha. “I left home early because I was desperate to get away from my children. I said to Stu, ‘I’ll leave you to it, mate.’”

“You are” (Moriarty 2014, с. 211).

Негативне полярне запитання передає невіру. Певний прогноз не відповідає сподіванням мовця щодо майбутнього, тому він у відчаї перепитує, чи можливо щось зробити, щоб запобігти такому розвитку подій:

“Isn’t there anything we can do about it then?” he said.

“No, nothing,” said Ford, stuffing the peanuts into his pockets (Adams 1995, с. 37).

У непрямих запитаннях з ЕС мовець уточнює персональну позицію співрозмовника щодо обговорюваного. Непрямі запитання не задаються

безпосередньо, а вбудовані в інше речення чи питання. ЕС вживаються в непрямих запитаннях для того, щоб виразити обережність, некатегоричність до сказаного, отримати підтвердження від інших, з'ясувати неясність. Непрямі запитання з ЕС також проявляють певну полярність. Непрямі запитання з ЕСВСМ та ЕСССМ вказують на невпевнену позицію мовця до обговорюваного, адресат запитує такі запитання з метою дізнатися чому адресант дотримується певної думки (напр. *“Do you **think** we've got the wrong firm?”* (Grisham 1999, с. 170) та підкреслити те, що вона може бути хибною (напр. *“Are you **sure** this is the place?”* (Tyler 2004, р. 134). Непрямі запитання з ЕСНСМ вказують на впевнену позицію мовця до обговорюваного. У наступному прикладі мовець не запитує про сумніви адресанта, а хоче наголосити на тому, що сумніватися в даному випадку немає сенсу: *Do you **doubt that** we will win the game?* (Meyer 2005, с. 46)

Як відомо, розділове запитання – конструкція, в якій питальний фрагмент додається до стверджувального, наказового чи заперечного речення. Отриманий мовленнєвий акт містить твердження, поєднане із запитом на підтвердження. За словами Р. Лакоффа (цит. за Coates 1993, с. 75), розділові запитання асоціюються з бажанням підтвердження або схвалення, що сигналізує про відсутність впевненості у собі мовця. Таким чином, мовець, який використовує розділові запитання, буде сприйматися слабким, ненав'язливим, без авторитета і таким, який неохоче робити прямі твердження чи як той, хто проявляє невпевненість та відсутність ідей щодо сказаного. Дж. Холмс (цит. за Weatherall 2002, с. 61) розрізняє два типи функцій розділових питань під час розмови. Одним із типів є «*модальні теги*», які вимагають підтвердження інформації, щодо якої мовець невпевнений (напр. *“You've been in London longer than that, haven't you?”*). Такі тегові запитання фокусуються на точність зробленого твердження, а не на почуття адресата. Інший тип визначається як «*афективні теги*», що не сигналізують про невпевненість з боку мовця, але вказують на занепокоєння адресатом. Афективна функція є функцією ввічливості. Афективні функції

поділяють на такі, які сприяють розмові та запрошують адресата до участі в розмові (напр. *“His portraits are quite static, aren't they?”*) і такі, які пом'якшують сказане, особливо вказівки чи критику (напр. *“Open the door for me, could you?”*). Дж. Холмс (1995, с. 80) додає, що тегові запитання можуть також використовуватися як стратегії конфронтації та примусу, оскільки вони можуть підштовхувати адресата до відповіді або посилювати агресію негативного мовленнєвого акту (напр. *“You understand that, don't you?”*). З іншого боку, вчені (Д. Камерон та ін. 1989) зазначають, що тегові запитання можуть бути багатофункціональними. Так, тегове запитання в *“You haven't done your homework, have you?”* пом'якшує сказане і шукає підтвердження.

У наступному прикладі неведено полярне негативне запитання з афективним тегом, яке очікує ствердження негативної частини пропозиції. Таке запитання можливо перефразувати як *“I doubt, that you are serious”*. Воно не шукає інформації, а викликає почуття: *She'd envisaged Perry's face. His amused, superior face. “You're not serious, are you? This is just so . . .” So lowbrow. Yes, Perry. It was. A suburban counseling practice that specialized in domestic violence* (Moriarty 2014, с. 171).

У іншому прикладі герой робить певне судження про свого друга і запитує в нього чи він правий. Він невпевнений, чи це судження вірне, тому йому необхідне підтвердження: *“I'm right, aren't I?” Charlie asks. “She's just your type.” I shrug. “She's everybody's type”* (Hornby 1995, с. 134).

У ще одному прикладі героїня робить припущення і перепитує, чи воно вірне, оскільки вона не має достатньо знань, щоб стверджувати це: ***But your freezer hasn't been off at all, has it? Hasn't had any malfunctions or power interruptions.*** *“Not so far as I know”* (Tyler 2004, с. 64).

Альтернативні запитання пропонують вибір із двох або більше варіантів, які можуть бути ймовірностями. При чому одна ймовірність є більш вірогідною чи вірною, а інші – ні: *“Well, I mean, you only had a year to do it. Are you **sure or not sure?**” “I'm not sure”* (Walters 1996, с. 25); *“Well, **did***

you say it or didn't you?" he asked. "I think so," said Arthur (Adams 2005, с. 100); He was back there, and Darby wanted to know how fast he was coming. Was he just walking real fast and trying to play it cool? Was he sort of jogging? Or was he barreling down the sidewalk preparing to make a flying tackle as soon as he caught sight of her? (Grisham 1999, с. 126)

У іншому прикладі герой зазначає, що він не любить собак, а його співрозмовниця намагається відгадати причину цьому і називає ймовірні причини: *"I'm not very keen on dogs."*

None of them says anything for a while; there's not much they can say, really, about my lack of enthusiasm for dogs. "Is that size of flat, or childhood fear, or the smell, or ... ?" asks Clara, very sweetly.

"I dunno. I'm just ... " I shrug hopelessly, "you know, not very keen" (Hornby 1995, с. 133).

Ехо-запитання – це тип прямого запитання, що повторює частину або все, що було щойно сказано (Huddleston & Pullum 2002, с. 886). Ехо-запитання вживаються тоді, коли мовець не почув частину попереднього твердження або не може повірити в те, що він почув. Ехо-запитання позначають той же тип запитання, що й перепит, який пов'язаний з особистісним, суб'єктивно-емоційним реагуванням співрозмовника (його здивуванням, незрозумінням, недовірою) на зміст попередньої репліки (Шабат-Савка 2020, с. 152). Їх комунікативне завдання полягає не в передаванні запиту інформації, а у вираженні емоційної реакції на висловлене, тому відносимо ехо-запитання до МА-експресивів. У наступному прикладі незнання матері про наміри сина сприяє тому, що вона запитує низку ехо-запитань до почутого і з подивом та сумнівом реагує на шокуючу для неї новину:

*"I cut my forehead and your son gave me a bandage. I've knitted him a scarf I hope I'm not **too late**."*

*"**Too late** for what?" Mrs. Anton asked.*

*"Has Michael left for **the front** yet?"*

“The front?” (Tyler 2004, с. 16)

В наступному прикладі героїня сумнівається в прогнозі її дочки, яка стверджує, що в шкільних перегонах виграє суперниця мами. Героїня хоче почути докази, які б підтверджували твердження дочки і розвіяли її сумніви та подив:

“Bonnie will probably win,” said Abigail. “She’s a really fast runner.”

“Bonnie?” said Madeline.

“Ahem,” warned Ed.

“What?” snapped Abigail. “Why shouldn’t she be fast?”

“I just thought she was more into yoga and things like that. Non-cardio things,” said Madeline. She returned to Chloe’s hair.

“She’s fast. I’ve seen her in a race with Dad at the beach, and Bonnie is, like, much younger than you, Mum” (Moriarty 2014, p. 128).

Риторичні запитання виражають стверджувальне чи заперечне судження і характеризуються як стилістичний прийом експресивності й увиразнення висловлення (Шабат-Савка 2016, с. 112). Семантично, риторичні запитання визначають ймовірні відповіді. Інформативно, риторичні запитання є завершеними висловленнями. Стилiстичний пiдхiд вивчає створення риторичним запитанням образності та експресивності та полягає в розкритті стилістично значущих аспектів змісту. Прагматичне трактування терміну передбачає мовну форму, яка використовується під час реалізації дискурсу для вираження різних іллокуцій (Безугла 2009, с. 58). Риторичне запитання не вимагає відповіді, а містить її як таку, що сама собою мається на думці (Звонська 2017, с. 437), вони не ініціюють збільшення об’єму взаємних знань і не стверджують нічого нового (Caronigro & Sprouse 2007, с. 131). Риторичним запитанням мовець через контекст питання нав’язує адресатові відповідь. Мовець не очікує відповіді від адресата, а відповідь на риторичні запитання закладена у самій його формі. Якщо відповідь і має місце, то адресат тим самим виражає згоду з твердженням, вираженим риторичним запитанням. Згідно з Л. Р. Безуглою, серед функцій риторичних

запитань є змусити адресата повірити сказаному та вплинути на його почуття (Безугла 2009, с. 60).

У МА, виражених риторичними запитаннями, відбувається переосмислення пропозиції з негативної в позитивну та навпаки на основі максими якості Г. П. Грайса, тобто позитивне за формою питання виражає негативне судження, а негативне питання – позитивне судження (Безугла 2009). Риторичні запитання також відносимо до МА-експресивів, оскільки вони виражають психоемоційний стан мовця. Для вираження концепту СУМНІВ використовуються такі моделі риторичних запитань:

1. Auxiliary verb ... (supposed, really, ever) (not)...? (напр. *Have they ever tried to love the real me, to love me for what I am, to love me for my mind?* (Selby, с. 42)

2. Who ... ? <Ніхто> (напр. *"Who cares about my stupid arm?" I muttered in disgust* (Meyer 2006, с. 30)

3. Who ...not...? <Всі> (напр. *Who doesn't like chocolate?* (Macomber 2018, с. 180).

4. What ...? <Ніщо> (напр. *So what's to worry? Itll be alright* (Selby, с.37).

5. Why...(not)? <Без причини> (напр. *Why should you be unhappy, youre so beautiful?* (Selby 2000, с. 42)

6. Since when...? <Ніколи> (напр. *... since when do you need a dime to make a call* (Selby 2000, с. 8).

7. Where...? <Нікуди> (напр. *How many dreams could come true through this form? Where can it lead?* (Selby 2000, с. 48)

8. How...? <Ніяк> (напр. *How could that be? How could you eat only that?* (Selby 2000, с. 40)

Часто риторичні запитання зустрічаються у внутрішньому мовленні персонажа. В наступному прикладі наведено уривок внутрішнього мовлення персонажа. Мовець запитує себе низку запитань, які виражають безпорадність та незахищеність людини, її високу ситуативну схильність до сумніву, що націлені на створення експресивно-емотивного ефекту на

читача. У наведеному прикладі героїня, будучи в стані морального виснаження, сумнівається чи слід їй змінити відношення до найближчого оточення та шкодувати про щось: “*Was she supposed to feel something about Harry? Was she supposed to feel sorry for him? for her? Was she supposed to regret something????*” (Selby 2000, с. 136).

У діалогічному дискурсі простежується вживання фразеологізованого запитання – стійкого синтаксичного комплексу питального типу, що передає семантику ствердження, заперечення, гіпотетичності (Шабат-Савка 2020, с. 150): *Who in hell knows?* (Grisham 1999, с. 138); *Who else would it be?* (Meyer 2005, с. 152); “*Really?*” (Feather 2009, с. 113). У прикладі *Who in hell knows?* (Grisham 1999, с. 138) емоційний модифікатор *hell* скасовує пресупозицію питання-відповідь, припускаючи, що якою б не була відповідь, ситуація порушує очікування мовця до такої міри, що стан здивування, невпевненості та негативної оцінки мовця неможливо змінити. Зважаючи на характер такої ситуації інформативна відповідь епістемічно безглузда. Цей тип запитання становить експресивний МА, позбавлений будь-яких епістемічних цілей.

За допомогою МА-експресивів, людина, що сумнівається, намагається виразити свій емоційний стан і/або здійснити емоційний вплив на співрозмовника, отримати психологічну підтримку, відновити психологічну рівновагу й підтвердити свої песимістичні світоглядні настанови. До МА-експресивів для вираження концепту СУМНІВ також відносяться висловлення, які включають емотивно-оцінну лексику та вербальні заповнювачі: *Impossible* (Grisham 1999, с. 55); “*Er...*” *said the guard, “er... er... I dunno. I think I just sort of .. do it really*” (Adams 2005, с. 89).

Констативи, комісиви, квестиви, директиви та експресиви репрезентують концепт СУМНІВ у МА. Концепт СУМНІВ у діалогічному дискурсі передається наступними типами запитань: загальними полярними біваріантними негативними запитаннями (15%), непрямыми запитаннями з ЕС (12%), розділовими полярними біваріантними запитаннями з модальними тегами (13%), альтернативними полярними біваріантними (10%), ехо-

запитаннями (8%), риторичними запитаннями у діалогічному та внутрішньому мовленні персонажа (37%) та фразеологізовані запитання (5%) (див. *Додаток 3*). Як зазначає Д. В. Колесов (2006, с. 65) «сумнів – це знак питання, наповнений емоціями», тому запитання є формою вираження концепту СУМНІВ. У розмові, коли людина сумнівається, вона задає запитання, щоб розвіяти сумніви та прояснити ситуацію. Такі види запитань відносяться до МА-квестивів. Не всі запитання в художньому дискурсі вважаємо МА-квестивами, тому що багато з них мають форму запитань, але насправді виступають МА-експресивами та задаються для того, щоб виразити невіру, низьку ймовірність того, що щось відбувається, здивування. До МА-експресивів відносяться риторичні запитання, фразеологізовані запитання, ехо-запитання. Запитання, які виражають сумнів, задають не для отримання нової інформації, а для уточнення уже відомої інформації.

4.2 Комунікативна ситуація як конститuent дискурсу

Комунікативну ситуацію розглядають як ієрархічно складний компонент дискурсу, що містить формально-семіотичний, когнітивно-інтерпретаційний, соціально-інтерактивний рівні і розподіляються на окремі фрагменти, одиниці комунікації – комунікативні акти (Семенюк 2009, с. 39). Складниками комунікативної ситуації є ситуативні змінні, від яких залежить ефективність комунікації. Зміна значень будь-якого з цих компонентів призводить до зміни комунікативної ситуації, що у свою чергу призводить до варіювання засобів і поведінки учасників ситуації в цілому. Основними компонентами комунікативної ситуації є: 1) комуніканти (адресат і адресант); 2) комунікативний намір; 3) місце; 4) час; 5) обставини дійсності (Мартінова 2010, с. 125). У структурі комунікативної ситуації реалізації сумніву мовця виокремлюємо учасників спілкування, їхні особистісні характеристики та психологічні ролі; предметно-подійний фон спілкування (час, місце та

сферу спілкування); спосіб спілкування (стратегії і тактики мовленнєвої поведінки).

4.2.1 Комуникативна поведінка ЕКСПЕРІЄНЦЕРА СУМНІВУ. Така поведінка включає «сукупність мовних і позамовних дій, здійснених комунікантами в межах комуникативного акту з метою досягнення комуникативної мети (стратегічного результату) певної вербальної взаємодії» (Семенюк 2009, с. 159) і є основою для виявлення прагматичних особливостей актуалізації сумніву в ситуації спілкування.

Будь-яка людина може сумніватися, однак людина емоцентричного типу (Леонгард 2000) більше схильна до сумнівів. Людина, яка сумнівається, відчуває коливання, боротьбу мотивів, вона відчуває себе невпевненою у ситуаціях альтернативного вибору. Якщо предмет обговорення має значення для мовця, то сумніви викликають занепокоєння та тривогу. У наступному прикладі ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву роздумує над своїм життєвим шляхом і правильністю рішень, прийнятих в житті. Героїня твору відчуває песимізм, невпевненість, розгубленість і не знає як реагувати на поведінку найближчої їй людини:

*Nina strolled through the trees as she considered her daughter's words. She **wondered** if, in a world of monsters and alien armies, it **might** be too much to expect Denise to be the same sixteen year old girl Nina had been. A recluse. An outcast. **Why would she even want Denise to be the same? Perhaps this whole motherhood thing had been a mistake after all** (DeCosmo 2011, с. 161).*

Скептичне ставлення до предмету обговорення включає його оцінку, переважання негативних оцінних суджень. У наступному фрагменті описується ситуація, коли чоловік дає пораду своїй знайомій зачинити на певний час магазин, де вона працює, щоб звернутися з своїми проблемами до поліції. Вона негативно оцінює таку пораду та сумнівається в її правильності, оскільки на той момент в неї були відвідувачі і вона не знатиме реакції свого керівника на таке самовільне зачинення:

“Ralph?” Bill McGovern asked. He sounded alarmed. “Where you going?”

“Lock the door after me,” Ralph told Sue.

“Jeez, I don’t know if I can do that.” Sue looked doubtfully at the line of gawkers peering in through the dirty window. There were more of them now.

“You can,” he said, then cocked his head, catching the first faint wail of an approaching siren. “Hear that?”

“Yes, but”

“The cops will tell you what to do, and your boss won’t be mad at you, either – he’ll probably give you a medal for handling everything just right” (King 1994, с. 62)

Людина, що сумнівається, обережна у своїх висловлюваннях. Її розмова націлена на те, щоб розвіяти сумніви та роз’яснити ситуацію, яка їх викликає. У наведеному фрагменті героїня твору С. Кінга «Безсоння» відчуває занепокоєння через поганий вигляд свого друга. Вона перепитує його, чи з ним все добре, щоб розвіяти неприємні відчуття та свою необізнаність:

“Ralph?” Lois asked, suddenly concerned. “Are you okay?”

“Yes,” he said, looking down at his hands again. “Yes, sure.”

“You had a look on your face like . . . well, I don’t know” (King 1994, с. 42).

Інколи, виражаючи свій сумнів, людина прагне здійснити емотивний вплив на адресанта. Емоційна складова має мотивуюче значення й слугує основою для вибіркового сприйняття і розуміння світу. Виражаючи сумнівне ставлення до дійсності, мовець задовільняє свої потреби у самовираженні та розумінні, виражає свій емоційний стан та впливає на співрозмовника. У наведеному фрагменті дискурсу з роману С. Мейер «Сутінки» Едвард хоче вплинути на Беллу емоційно для того, щоб змінити хід її вчинків:

"Where do you think you're going?" he asked, outraged. He was gripping a fistful of my jacket in one hand.

I was confused. "I'm going home."

"Didn't you hear me promise to take you safely home? Do you think I'm going to let you drive in your condition?" His voice was still indignant (Meyer 2005, с. 55).

Отже, комунікативна ситуація сумніву включає учасників, обставини переживання цього психоемоційного стану та спосіб спілкування. Комунікативна поведінка ЕСПЕРІЄНЦЕРА сумніву є основою для виявлення прагматичних особливостей актуалізації сумніву в ситуації спілкування. Характерною комунікативною поведінкою ЕСПЕРІЄНЦЕРА сумніву є обережність висловлення, комунікативна емоційність та оцінність.

4.2.2 Темі комунікативних ситуацій сумніву. Макроструктура, що є елементом зв'язності дискурсу та розкриває соціальний контекст комунікативної ситуації, називається темою (Дейк 2000). Аналіз тем 400 фрагментів художнього дискурсу із 36 творів виявив найбільш поширені теми для КСС у корпусі англомовних художніх текстів. Комунікативні ситуації сумніву розгортаються в художньому дискурсі в межах таких тем, як «Міжособистісні стосунки» (34%), «Особисті якості» (24%), «Розслідування» (12%), «Заплановані події» (9%), «Небезпека» (8%), «Властивості предметів» (5%), «Здоров'я» (3%), «Норми поведінки в суспільстві, особливості культури» (3%), «Наука» (1%), «Погода» (1%) (див. *Додаток К*).

Кожну з тем можливо розглянути як фрейм-сценарій, в межах якого розкривається концепт СУМНІВ. Фрейм-сценарій розглядається як одиниця мислення або пам'яті з відносно впорядкованою динамічною структурою, що несе інформацію про предмет чи явище, які вивчаються. Фрейм-сценарій прив'язаний до контексту конкретної ситуації (Полатовская 2013, с. 165). Сценарій утворюється в результаті інтерпретації тексту, коли ключові слова та ідеї тексту створюють тематичні («сценарні») структури, які дістаємо з

пам'яті на основі стандартних, стереотипних значень, що приписують термінальним елементам (КСКТ 1996, с. 181). Розглянемо теми для комунікативних ситуацій сумніву в межах поверхнево-семантичних фреймів-сценаріїв, що розглядають «значення слів, учасників, знаряддя, стратегії, цілі, наслідки, що стосуються певної ситуації» (Тишко 2010, с. 239). Фрейми-сценарії мають елемент дії, темпоральні та каузальні зв'язки між окремими елементами (Полатовская 2013), тому розглянемо кожен тему у вигляді розгалуження термінальних вузлів, виокремлених у підрозділі 3.3.

У межах теми «Міжособистісні стосунки» (136 прикладів із 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (соціальна роль – член родини, знайомий, друг, партнер, співробітник, вчитель / учень), доповнюється пропозиціями термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот МОВНА ПОВЕДІНКА (роздумує / говорить / описує / надіється / критикує). Тема «Міжособистісні стосунки» може розгалужуватись на підтеми: любовні стосунки, дружні стосунки, сімейні стосунки, знайомства, приятелювання, тощо. Міжособистісні стосунки включають сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи. Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. У наведеному прикладі ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву роздумує над тим, чи може вона довіряти своєму партнерові, з яким вона нещодавно познайомилась. Роздуми жінки досить емоційні та включають риторичні запитання:

Could she believe him? Could she afford not to? Greville had drilled into her the mantra: trust no one. But this was different (Feather 2009, с. 296).

У межах теми «Особисті якості» (96 прикладів із 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (стать – чоловіча / жіноча, вік – молодший / підлітковий / дорослий, кваліфікованість – компетентний фахівець / початківець, емоційновольова сфера – оптиміст / песиміст), вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (важлива подія, невідповідність бажаного реальності). У наступному

прикладі із роману С. Мейер «Сутінки» ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву дивується здібностям друга, який врятував її від небезпеки. Він із надзвичайною швидкістю прибіг до місця, де вона стояла, і попередив аварію з її участю. Вона сумнівається в реальності таких особливих здібностей:

"How in the..." I trailed off, trying to clear my head, get my bearings.

"How did you get over here so fast?"

"I was standing right next to you, Bella," he said, his tone serious again
(Meyer 2005, с. 29).

Для теми «Розслідування» (48 прикладів із 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (детектив, розвідник, працівник судової системи, зацікавлена сторона), термінальний вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (під час розслідування) та ДЛЯ ЧОГО (щоб з'ясувати правду). У наведеному текстовому фрагменті з твору Дж. Грішема «Досьє Пелікан» двоє детективів обговорюють можливість скоєння подвійного злочину тим же злочинцем, однак ця можливість сумнівна, оскільки відсутні речові докази такого злочину. Один з детективів робить обережне припущення, що це можливо, але цього він точно не може знати:

"Director, do you think one assassin did both jobs?"

*"Who in hell knows? The bodies are still warm. Give us a break. There's precious little evidence right now. With no witnesses, no prints, no screwups, it'll take time to piece this thing together. **Could be the same man, I don't know.** It's too early"* (Grisham 1999, с. 138).

Тема «Заплановані події» (35 прикладів із 400) включає ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву, який планує свої дії на майбутнє, термінальний вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (в майбутньому). У наведеному прикладі героїня планує свій день, проте ще не впевнена чи вона проведе його так, як гадає:

Maybe in a few days she would get down town and roam around the large art supply stores and smell and touch the canvas, the stretcher strips, easels and brushes and just sort of browse (Selby 2000, с. 56).

Для теми «Небезпека» (31 прикладів із 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (втікач, жертва), термінальний вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (у ситуації небезпеки, погоні, стихійного лиха), доповнюється пропозиціями термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот НЕМОВНА ПОВЕДІНКА (втікає, переховується). В ілюстрованому прикладі з роману С. Колінз «Голодні ігри» ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву не може уявити, що відбудеться з нею на наступному етапі гри, адже організатори гри непередбачувані і з неабиякою жорстокістю та азартом придумують для учасників суворі гри на виживання все складніші завдання. Вона перелічує в думках можливості, однак повністю не впевнена у жодній з них, така невідомість лякає її:

Where are the Gamemakers driving me? Back to the lake? To a whole new terrain filled with new dangers? I had just found a few hours of peace at the pond when this attack began. Would there be any way I could travel parallel to the fire and work my way back there, to a source of water at least? (Collins 2003, с. 57).

У межах теми «Властивості предметів» (22 приклади з 400) АКТАНТ сумнівається у якостях предмета. Термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот НЕМОВНА ПОВЕДІНКА, доповнюється пропозиціями (оцінює / роздумує / припускає). В наступному прикладі героїня сумнівається щодо бренду фарби для волосся, якою її фарбують, так як вона має неприємний запах, і робить припущення щодо неї:

Ada wrapped a bath towel around Saras neck and started stripping her hair. Saras face twisted and wrinkled like a prune, Ech, what a smell. Thats the Gawanus Canal? Just relax dolly, you got a long way to go. Youll get used to it. Get used to it? I'm almost losing my appetite (Selby 2000, с. 35).

Для теми «Норми поведінки в суспільстві, особливості культури» (13 прикладів з 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом

ТАКИЙ (стать – чоловіча / жіноча, сімейний стан – одружений / неодружений, національність – житель країни / іноземець), вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (в певний історичний період розвитку суспільства), також доповнюється термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот МОВНА ПОВЕДІНКА (засуджує / порівнює / роздумує). Наступний приклад змальовує ситуацію коли жінка-англійка зі знайомим чоловіком-іспанцем збираються на кінну прогулянку. Він виглядає здивованим, коли бачить, що з ними поїде конюх, що викликає таке ж здивування і у жінки. Вона сумнівається в тому, що схожої традиції немає і в його країні:

“Is your groom to accompany us?” Don Antonio looked a little put-out as Jemmy knelt to offer his palm to help Aurelia mount.

“But of course, sir. Is it not the custom in Spain for ladies to be escorted by their own household on public outings?” (Feather 2009, с. 265).

У межах теми «Здоров'я» (12 прикладів з 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (хворий / здоровий), термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот НЕМОВНА ПОВЕДІНКА, доповнюється пропозиціями (марить / роздумує). У наступному прикладі героїня знаходиться у лікарні після важких фізичних випробувань, вона приходить до тями і через відсутність чіткого сприйняття сумнівається в тому, що бачить та відчуває:

The redheaded Avox girl has not returned since the feeding, my scars are disappearing, and do I imagine it? Or do I hear a mans voice yelling? Not in the Capitol accent, but in the rougher cadences of home (Collins 2008, с. 115).

Для теми «Наука» (4 приклади з 400) термінальний вузол ЕКСПЕРІЄНЦЕР уточнюється слотом ТАКИЙ (соціальна роль – учень, студент, науковець, дослідник, респондент, зацікавлена сторона), пропозиціями доповнюється термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот МОВНА ПОВЕДІНКА (роздумує / здогадується / припускає). Наведений приклад з роману З. Сміт «Про красу» ілюструє обговорення студентами літературного

твору, щодо авторства якого вони не впевнені. Стиль твору нашоухує їх на певні думки щодо авторства, в яких вони коливаються:

“Full fathom five thy father lies; Of his bones are coral made, Those are pearls that were his eyes” read Kiki circumspectly, aware that she should know it.

“So, that’s the pearl thing,” said Meredith.

“It’s probably stupid.”

“Oh – it’s so gorgeous,” said Kiki, skim-reading the rest to herself in a quick whisper.

“Is it Plath? That’s wrong, isn’t it” (Smith 2006, с. 101).

У межах теми «Погода» (3 приклади з 400) пропозиціями доповнюється термінальний вузол РЕАКЦІЯ, слот МОВНА ПОВЕДІНКА (прогнозує / припускає). Вузол ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ уточнюється слотом ТОДІ (в майбутньому):

“I think it might be going to snow,” Michael said as he stepped inside.

“Yes, that’s what they’re saying, all right” (Tyler 2004, с. 59).

Отже, СУМНІВ вивчається в межах 10 тем та фреймів-сценаріїв зі своєю структурою. Для сценаріїв характерна ситуативна прив’язаність і конвенціональність, вони організовують поведінку та її інтерпретацію.

4.2.3 Види комунікативних ситуацій сумніву. Підґрунтям класифікації комунікативних ситуацій сумніву є виокремлені пропозиції слоту ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ – ситуації сумніву, що викликає реакцію. Комунікативними ситуаціями сумніву є КСС1 «Невпевненість щодо правди та правдивості» (17%), КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання» (24%), КСС3 «Невпевненість щодо цінності чи придатності» (2%), КСС4 «Невпевненість щодо чесності, надійності, законності» (4%), КСС5 «Невизначеність щодо вибору» (10%), КСС6 «Сумнів у собі» (15%), КСС7 «Невпевненість щодо репутації, моральності, порядності» (4%), КСС8 «Невпевненість щодо ймовірності» (6%), КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось» (18%) (див. Додаток Л).

Контекстуальним прикладом КСС1 «Невпевненість щодо правди та правдивості» є уривок, коли вчитель здивований хорошими результатами учениці і хоче з'ясувати правду, чи вона колись виконувала таке завдання:

*Mr. Banner looked at me now; his **expression was skeptical**. "Have you done this lab before?" he asked (Meyer 2005, с. 24).*

Контекстуальним прикладом КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання» є уривок, коли детектив радить переслідуваному залишатися подалі від дому та офісу. Адресат сумнівається щодо такої думки та не погоджується з нею:

"Bring clothes. Plan to be away from your apartment for at least three days. And plan to stay away from the office."

*"**Really**, Darby, **I think** the office is safe" (Grisham 1999, с. 175).*

Контекстуальним прикладом КСС3 «Невпевненість щодо цінності чи придатності» є обговорення між двома детективами цінності наведених звинувачень, що здаються сумнівними та непридатними:

*"Coal quit. They've set him up to take the fall, but indictments **look doubtful**. I don't think the President did much, really. He's just dumb and can't help it" (Grisham 1999, с. 256).*

Контекстуальним прикладом КСС4 «Невпевненість щодо чесності, надійності, законності» є уривок, коли героїню заохочують подружитися з іншими учасниками гри, вона відмовляється це робити, оскільки вона їм не довіряє. У грі на виживання важко довіряти комусь, оскільки у всіх одна ціль – перемогти:

"All right, never mind. Today, in training, you've got two jobs. One, stay in love."

"Obviously," I say.

"And two, make some friends," says Haymitch.

*"No," I say. "I **don't trust** any of them, I can't stand most of them, and I'd rather operate with just the two of us" (Collins 2013, с. 73).*

Контекстуальним прикладом КСС5 «Невизначеність щодо вибору» є уривок, що описує розмову між двома закоханими. Герой не може дати однозначну відповідь на конкретне запитання, він вагається між декількома варіантами:

“How long will you stay?” she asked.

*“I don’t know. **A couple of weeks. Maybe a year.** It’s up to you.”*

“How about a month?”

“I can do a month” (Grisham 1999, с. 256).

КСС6 «Сумнів у собі» містить ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву, в якому акцент зміщується на розгляд людиною себе, яка у певних просторово-часових межах переживає сумнів.

Джерелом сумніву в собі, у випадку коли ЕКСПЕРІЄНЦЕР – підліток, є відсутність чіткої Я-концепції підростаючої людини, що проявляється в заниженій самооцінці, відчутті внутрішньої суперечливості (Гвоздь 2001). У наступному уривку героїня, переїхавши у нове місто, роздумує щодо того, як вона буде сприйнята в новому оточенні. Вона сумнівається, що її погляди на світ збігаються з поглядами людей і, співставляючи себе з іншими, вона приходиться до думки, що в неї не все добре з головою:

*“I wondered if I was seeing the same things through my eyes that the rest of the world was seeing through theirs. **Maybe there was a glitch in my brain**”* (Meyer 2005, с. 7).

Порівняння схильності до переживання базових емоцій у школярів різного віку (Вейнингер 1997, с. 50) засвідчило, що у дівчат схильність до страху та сумнівів виражена значно більше, ніж у хлопців. У наступному прикладі молода дівчина Белла недооцінює себе, не зважає на свої чесноти і шукає причини надмірної уваги до себе в новій школі:

*“**Perhaps** it was because I was a novelty here, where novelties were few and far between. Possibly my crippling clumsiness was seen as endearing rather than pathetic, casting me as a damsel in distress”* (Meyer 2005, с. 31).

Сумніви щодо своєї зовнішності у великій мірі притаманні жінкам, оскільки їм понад усе подобається оцінка їх зовнішності, увага до нового вбрання, зачіски, настрою. У наступному прикладі головна героїня неабияк хвилюється за свій вигляд, оскільки її запросили на телебачення. Вона починає задумуватись чи те, як вона виглядає, сумісне з загальними критеріями щодо зовнішнього вигляду на телебаченні. Тому вона хоче схуднути, поміняти зачіску:

“Maybe I’ll sweat a little bit but I need the girdle. Maybe I should diet?”
(Selby 2000, с. 19).

Психологічна установка людини щодо життєвої позиції теж впливає на сумніви. Оптимістично налаштована людина схильна до рішучих дій, а песимісти, навпаки, частіше вагаються. ДЖЕРЕЛОМ сумніву за таких обставин виступає песимістичне відношення до певних речей, наприклад, до власного успіху, доцільності активних дій, прийняття кардинальних рішень (Харитон 2011, с. 172). Наступна ситуація розгортається в межах теми «Особисті якості»:

*“Aurelia felt another **chill of apprehension, of doubt. Could she do this? Really, could she do this?**”* (Feather 2011, с. 106).

Сумніви у своїх відчуттях та вчинках притаманні людям, які страждають різними видами психічних захворювань чи потерпають від дії психотропних речовин. За таких обставин, люди сумніваються щодо своїх відчуттів та реальності сприйняття. У наступному прикладі головний герой страждає від роздвоєння особистості. Він не контролює всі свої вчинки і тому сумнівається щодо свого сприйняття іншої людини:

“Maybe you’re my schizophrenic hallucination” (Palahniuk 1999, с. 95).

КСС7 «Невпевненість щодо репутації, моральності, порядності» простежується в прикладі, коли розслідувачі обговорюють особистості підозрюваних:

“Coal probably leaked it.”

"Maybe so. He's a sleazy bastard, and one theory has him leaking Pryce and MacLawrence to scare everyone, then later announcing two nominees who appear more moderate. It sounds like something he would do" (Grisham 1999, с. 59).

КСС8 «Невпевненість щодо ймовірності» простежується у прикладі, коли герой обмірковує можливі варіанти розвитку подій:

Maybe she would get a clue to his plans, maybe something would be said that would give Greville an inkling about the trap Vasquez was going to spring (Feather 2009, с. 249).

КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось» простежується в прикладі, коли розслідувач хоче зрозуміти факти-мотиви викрадення героїні:

But why did they abduct her? Presumably to use her to trap Greville. But if that was so, they didn't know their target at all. Greville wouldn't walk into a trap, and he would certainly do nothing to jeopardize his own mission (Feather 2009, с. 305).

Отже, для СУМНІВУ було виокремлено 9 комунікативних ситуацій, що мають свою тему, місце та учасників. КСС розгортаються при певних обставинах прояву невпевненості щодо інформації, об'єкту, іншого суб'єкту або ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву в собі.

4.3 Комунікативні стратегії та тактики для вираження концепту СУМНІВ

Стратегія мовленнєвої поведінки пов'язана з плануванням процесу мовлення залежно від обставин та умов спілкування й особистостей комунікантів для досягнення цілей комунікації. Стратегія є «вектором мовленнєвої поведінки», що складається з однієї або декількох дій, спрямованих на реалізацію ситуації (П'єсх 2017, с. 121). Беручи до уваги класифікацію стратегій, розроблену Т. ван Дейком, поділяємо стратегії на

глобальні, локальні та мовні. Глобальною стратегією мовців у комунікативній ситуації сумніву є вираження фактичної невпевненості, сумніву. До локальних стратегій відносяться стратегії кооперації та конфронтації.

4.3.1 Стратегії та тактики кооперації для вираження концепту СУМНІВ. Для реалізації локальної стратегії кооперації використовуються такі мовні стратегії: забезпечення стабільно-гармонійного спілкування, презентації інформації та формування емоційного настрою (Рис. 4.1).

Рис. 4.1 СУМНІВ та стратегії кооперації

Стратегія забезпечення стабільно-гармонійного спілкування спрямована на забезпечення зрозумілого, чіткого, безконфліктного спілкування. Її використовують, щоб внести ясність у спілкування і знайти порозуміння зі співрозмовником. Дослідження засвідчує, що ця стратегія проявляється тактиками пошуку згоди та виправдання.

Тактика пошуку згоди спрямована на пошук думки, що співпадала б з думкою адресанта. Те, що людина шукає підтвердження своєї думки, свідчить про невпевненість щодо цієї думки. Окрім того, така тактика заохочує співрозмовника до інтеракції. У наступному випадку героїня шукає підтвердження у співрозмовника своєї думки, що смерть повинна залишати слід в житті людини. Вона робить твердження і запитує, чи співрозмовник не міркує таким же чином. Таке негативне загальне запитання шукає підтвердження, оскільки героїня хоче, щоб співрозмовник поділяв її сприйняття ситуації. Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

“Your mother died, Jinx. That must have been an unhappy time for you and your father.”

*She shrugged. “If it was, I don’t remember it. Which is sad in itself Death should make an impact, **don’t you think?** It’s awful how quickly we forget and move on to something new.”*

“But very important that we do,” he replied. “Otherwise we become like Miss Havisham in Great Expectations and sit forever at an empty table” (Walters, с. 112).

Тактика виправдання націлена на спростування відповідальності адресанта за обвинувачення адресата. Адресант спростовує відповідальність за свої вчинки, що стали причиною негативних наслідків, намагаючись довести їх позитивну оцінку. Цією тактикою адресант хоче зберегти своє позитивне обличчя в інтеракції. Адресант визнає чи не визнає свою провину та пояснює причину своїх дій, інколи перекладаючи вину на іншого чи на обставини. Іntenція виправдання полягає в «поясненні причин свого вчинку, в знятті з себе відповідальності за скоєне, покращенні емоційного стану співрозмовника та переведенні розмови в русло кооперації» (Герасимів 2018, с. 26). Виправдання містить «незгоду із звинуваченням і аргументативну частину, в якій адресант пояснює свою непричетність до небажаного вчинку» (Герасимів 2018, с. 27).

У наведеному прикладі героїня твору Н. Хорнбі «Фанатик» запитує чому у співрозмовника немає сім'ї, як у всіх людей його віку. У відповідь чоловік невпевнено виправдовується тим, що вважає виховання дітей часозатратним, використовуючи констативи з ЕСССМ (*think*) та заперечну форму ЕСВСМ (*don't know*). Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

“Have you got, you know, kids and stuff, like everybody else?”

“No. I could have had them if I'd wanted them, of course, but I didn't want them. I'm too young, and they're too ... ”

“Young?”

*“Well, yes, young, obviously,” she laughs nervously, as if I'm an idiot, which maybe I am, but not in the way she thinks—“but too ... I **don't know**, time-consuming, **I guess** is the expression I'm looking for” (Hornby 1995, с. 129).*

Стратегія презентації інформації полягає у презентуванні інформації слухачеві. До тактик стратегії презентації відносимо тактики констатації, припущення, прогнозування.

Тактика констатації полягає у виокремленні певних очевидних фактів у змісті висловлення. Висновок про таку наявність може бути зроблений з побаченого, почутого, стверджуваного чи визнаного. Мовець не сумнівається в тому, що він бачить, або в тому, що він вважає верифікованим, небезпідставним знанням. Інколи реалізація цієї тактики є евіденційно зумовленою, інколи пропозиція відповідає дійсності і суб'єкт є повністю відповідальним за істинність висловлення.

У наступному випадку детектив твору Дж. Грішема «Досьє пелікан» констатує факти, про які стало відомо в результаті розслідування, коментуючи певний факт, про який він почув, використовуючи ЕСССМ (*apparently*). В той самий час адресат не може зрозуміти логіку розслідування, намагаючись її зрозуміти через зустрічні запитання. Ситуація розгортається у

межах КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось», теми «Розслідування»:

“They’ve sealed off Bunny’s room,” he said. “Some people are in there dusting for prints and putting things in plastic bags.”

Henry dropped his hand. “But why?” “I don’t know why. They wanted the fingerprints of everybody who’d been in the room on Thursday and touched things.”

“What good will that do? They don’t have Bunny’s fingerprints.”

“Apparently they do have them. Bunny was in the Boy Scouts and his troop went in and was fingerprinted for some kind of Law Enforcement badge, years ago. They’re still on file somewhere” (Tartt 2016, с. 283).

Наступний приклад констатує почуті факти за допомогою ЕСССМ (apparently): *Voyles was talking and puffing. “There’s a memo on the table regarding one Nelson Muncie, a millionaire from Jacksonville, Florida, who’s allegedly made threats against Rosenberg” (Grisham 1999, с. 38).*

Тактика припущення допомагає виразити можливість, ймовірність чогось. Така тактика створює відчуття суб’єктивної невизначеності та некатегоричності у твердженнях. У висловленнях з тактикою припущення часто вживаються ЕСССМ *think, believe, guess, presume*. У наступному прикладі головний герой припускає, що його переслідують, посилаючись на джерело в офіційній установі. Ситуація розгортається у межах КСС1 «Невпевненість щодо правди та правдивості», теми «Небезпека»:

*“We’re being very cautious.” Gray looked over both shoulders and leaned closer. “In fact, Smith, **I think** I’m being followed. I just wanted you to know.”*

“Who might they be?”

“It came from a source at the White House. I’m not using my phones” (Grisham 1999, с. 154).

Тактика прогнозування полягає у тому, що герої мають на меті зробити судження про подальший розвиток ситуації на основі інтерпретації різних даних. Наступний МА-констатив з ЕСССМ (*think*) та ЕНСМ (*might*) дає

ймовірний прогноз погоди на майбутнє, який базується на тому, яка погода в момент говоріння. Герой заходить з вулиці в дім і ділиться своїми передчуттями щодо погоди на майбутнє. Ситуація розгортається у межах КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось», теми «Погода»:

*“I think it **might** be going to snow,” Michael said as he stepped inside.*

“Yes, that’s what they’re saying, all right” (Tyler 2004, с. 59).

Стратегія формування емоційного настрою полягає у мовленнєвому впливі у перлокутивному аспекті для того, щоб викликати емоційну реакцію чи зміну когнітивних значень. Формування емоційного настрою слугує цілям самопрезентації та самовираження з установкою на кооперативне спілкування (Иссерс 2008, с. 23).

Комунікативна тактика створення напруги перебільшує, применшує або генералізує інформацію та полягає у спонтанному вираженні мовцем негативних емоцій. У наступному прикладі ситуація розгортається у межах КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось», теми «Міжособистісні стосунки». ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву дуже сумнівається в тому, що Генеральній Асамблеї вдасться погодити запитання у виокремлений для цього час. Вирішення запитань є важливим для учасників комунікації, а тому крайня неможливість це зробити створює емоційну напругу. Персонаж використовує МА-констатив з ЕСНСМ (*doubtful*), а в прикладі простежуються такі когнітивні ознаки СУМНІВУ, як «інтенсивність» та «важливість ОБ’ЄКТУ сумніву для ЕКСПЕРІЄНЦЕРА»:

*“We received more than two hundred different questions.” “It appears **extremely doubtful**,” said the Japanese member of the delegation, “that the General Assembly could agree on one single question within the remaining allowed time” (Bova 1998, с. 64).*

В іншому фрагменті герой розмірковує над ймовірністю того, що його побачать в парку. Він бажає залишатись непобаченим, тому переживає, щоб не сталося по-іншому. Емоційна напруга передається у внутрішньому

мовленні персонажа через МА-експресиви, що мають форму риторичних запитань, у межах теми «Міжособистісні стосунки», КСС8 «Невпевненість щодо ймовірності»:

*If baby Natalie was here, she'd see them too, Ralph thought . . . and then all his doubts tried to crowd back in. **Would she? Would she really?** He thought he had seen the baby grab at the faint auras left by his fingers, and he had been sure she was gawking at the spectral green smoke sizzling off the flowers in the kitchen, **but how could he be sure? How could anyone be sure what a baby was looking at or reaching for?** (King 1994, с. 204)*

В іншому фрагменті головний герой страждає від галюцинацій і відчуває сумніви щодо реальності побаченого. У внутрішньому мовленні живляються МА-експресиви – риторичні запитання з ЕСВСМ (*sure*), а події розгортаються в межах теми «Здоров'я», КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось»:

*He looked up at the sky and saw one of those huge birds, this one transparent, roosting atop a satellite dish on the roof of an apartment house across the way. A thin, lemon-colored haze drifted up from its folded prehistoric wings. **Are you seeing it?** a part of his mind asked doubtfully. **Are you sure of that, Ralph? Are you really, really sure?** (King 1994, с. 428).*

Комунікативна тактика індукції емпатії проявляється в тому, що людина, яка сумнівається, хоче позбутися своїх сумнівів і викликати емпатію співрозмовника. У наступному прикладі героїні твору здається, що вона не справилася з поставленим перед нею завданням. Вона почуває роздратованість, тому з недовірою ставиться до позитивних відгуків свого наставника. Однак, його емпатія та підбадьорення допомагають позбутися від дошкульних думок. Ситуація розгортається у межах КСС6 «Сумнів у собі», теми «Особисті якості»:

After a minute he said, "Don't be annoyed with yourself, Aurelia. You did very well. I didn't see you get in the wagon. I spent a good ten

minutes searching the village for you before I realized what you must have done.”

She looked at him. “Really?”

“Yes, really” (Feather 2009, с. 113).

Комунікативна тактика емоційної самоекспресії передає емоційний стан суб'єкта сумніву реципієнту через яскраве вираження відчуттів. У наступному прикладі героїня сумнівається над своїми можливостями та використовує риторичні запитання у внутрішньому мовленні. Разом з сумнівом вона переживає і страх, що прохолодою проходить крізь неї. Поєднання сумніву і страху підтверджує когнітивну ознаку «комбінаторності» цього стану. У цьому прикладі дія розгортається в межах КСС6 «Сумнів у собі», теми «Особисті якості»:

*“Aurelia felt another **chill of apprehension, of doubt. Could she do this? Really, could she do this?** Frederick had done it... but Frederick had not had a child to worry about. Frederick had gone swanning on his merry way, knowing that she would take care of their child”* (Feather 2009, с. 106).

Отже, СУМНІВ виражається в АХД трьома стратегіями та вісьмома тактиками кооперації. Вони спрямовані на забезпечення зрозумілого, чіткого, безконфліктного спілкування, на презентацію інформації, щодо якої мовець має певні сумніви, та на емоційну реакцію і формування емоційного настрою. Стратегія забезпечення стабільно-гармонійного спілкування включає тактики пошуку згоди та виправдання. Стратегія презентації інформації охоплює тактики констатації, припущення, прогнозування. Стратегія формування емоційного настрою включає тактики створення напруги, індукції емпатії та емоційної самоекспресії.

4.3.2 Стратегії і тактики конфронтації для вираження концепту СУМНІВ. Локальна стратегія конфронтації не має на меті розвивати гармонійно-збалансовану розмову, а навпаки перешкоджає її розгортанню, та орієнтується на дисгармонізацію міжособистісних стосунків. Основною

рисию стратегії конфронтації є те, що цінність міжособистісних стосунків оцінюється суб'єктом конфронтації менш важливою, ніж ціль, яку він переслідує (Фролова 2015). *Локальна стратегія конфронтації* у цьому дослідженні реалізується через такі мовні стратегії: дискредитації, порушення стабільно-гармонійного спілкування та маніпулювання (див. Рис. 4.3).

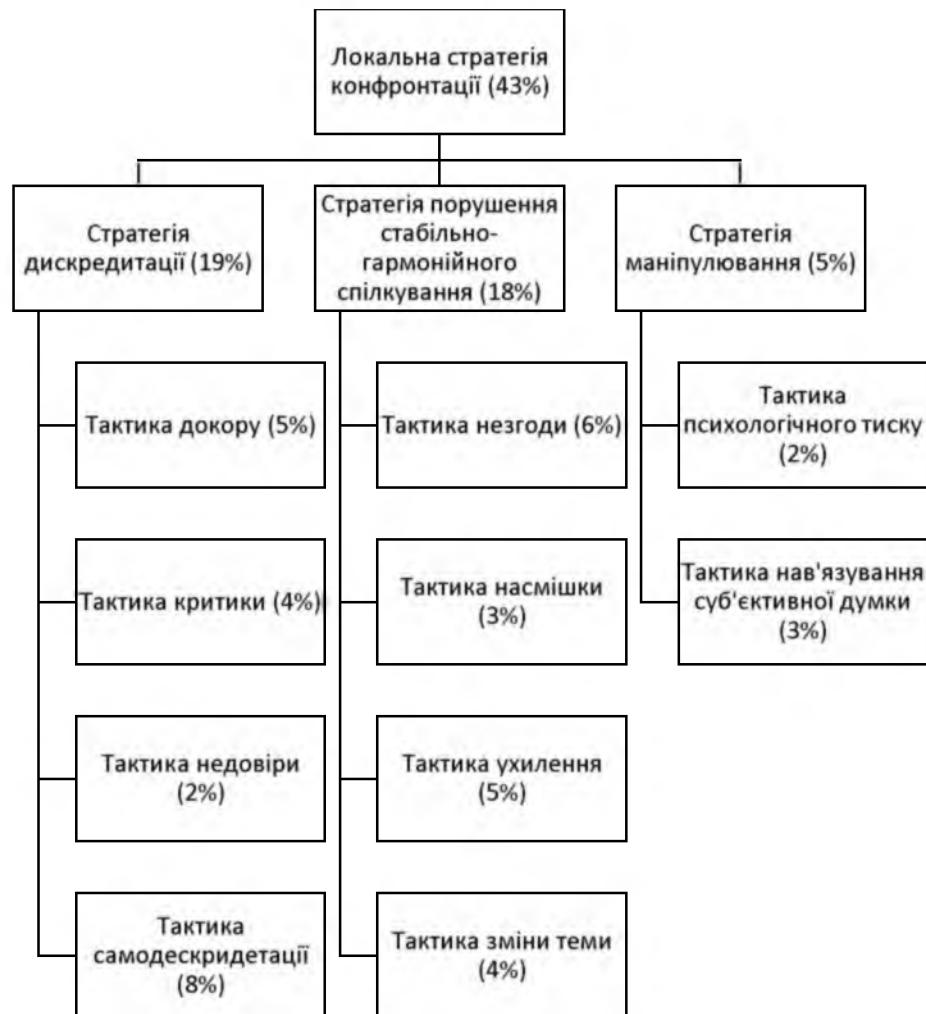

Рис. 4.3 СУМНІВ та стратегії конфронтації

Мовна стратегія дискредитації спрямована на зниження авторитету співрозмовника, довіри до нього. Її цілі скеровані на сферу ресурсів мовця, наприклад, соціальну вагу чи цінність особистості у сфері соціальних відносин. Успіх стратегії визначають за перлокутивним ефектом – мовленнєвим впливом на адресата (Иссерс 2008, с. 160). Мовець обирає агресивні засоби впливу, порушуючи комунікативні конвенції та загрожуючи позитивному чи негативному обличчю співрозмовника та порушуючи

принцип кооперації, у який входять такі максими: кількості – повноти інформації; якості інформації; релевантності; манери / способу (Grice 1975). Ця стратегія використовує певний набір тактик, серед яких є тактики докору, критики та самодискредитації.

У наступному прикладі простежується *тактика докору*. Героїня твору М. Бенджамін «Аліса, якою я була» докоряє своїй сестрі за її недоброчливість і небажання щастя для неї, використовуючи МА-констатив з ЕСНСМ (*wonder*). Тактика докору є захисною реакцією героїні на звинувачення сестри у її нахабній поведінці. Ситуація розгортається у межах КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось», теми «Міжособистісні стосунки»:

“I wonder that there is only one person in this family who wants to see me happy. Dear Edith, I do wish she were here tonight!”

“So do I,” said an unwelcome voice at my elbow (Benjamin 2011, p. 21).

Комунікативна тактика критики полягає у вираженні несхвальної оцінки дій чи думок суб'єкта сумніву. Така тактика може виступати засобом ескалації конфронтації. Низька оцінка вчинків чи думок адресата свідчить про порушення адресантом максимум такту й великодушності, що призводить до дисгармонізації інтеракції. Критика в такому випадку виступає суб'єктивно-оцінними висловленням, що вимагає від співрозмовника виправдань або пояснень. У наступному фрагменті герой ділиться своїм планом з героїнею, на що та відповідає непрямую критикою з сумнівами, вживаючи загальне полярне біваріантне негативне запитання. Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Заплановані події»:

“Mary knows nothing of my extracurricular activities. She knows me only as Colonel Falconer, and she believes that in that role I am escorting you to Scotland. You are the wife of a fellow officer presently stationed abroad who, when he knew I would be returning to England on leave, asked me to ensure that you reach your Scottish relatives safely.”

“Wouldn’t she think our arrival in that hired gig, dressed like peasants, somewhat odd in that case?” (Feather 2009, с. 102)

У іншому прикладі адресант говорить про бажання гарно поужити в Англії. Адресат, у свою чергу, сумнівається в такому твердженні, оскільки він вважає, що англійці не вміють готувати. Для висловлення критики він використовує ехо-запитання. Ситуація розгортається у межах КССЗ «Невпевненість щодо цінності та придатності», теми «Норми поведінки в суспільстві, особливості культури»:

*“We’ll have **a good dinner**, a good bottle, and a comfortable night’s sleep before we continue to London.”*

*“**A good dinner?**” Don Antonio scoffed. “In this benighted country? The English don’t know the first thing about food. They cook like peasants”* (Feather 2009, с. 145).

Комунікативна тактика недовіри полягає у висловленні недовіри суб’єкту сумніву. У творі Дж. Орінжера «Невидимий міст» друзі обговорюють, хто б міг причинити їм зло у передвоєнний час і починають підозрювати товариша по коледжу. Один з них виправдовує цю людину, а інший недовірливо ставиться до такої думки і виражає свою недовіру через розділове запитання. Він сумнівається в щирості товариша по коледжу і висловлює свою думку, що підозрюваний міг би вбити так же ж легко, як і сказати «добрий день», і дає адресату пораду бути обачним, використовуючи МА-директив з ЕСССМ (*think*). Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

*“That weasel Lemarque is a Jeunesse stooge,” Rosen said over his almond biscuits and coffee. “I’d bet he’s behind this.” “It can’t be Lemarque,” Polaner said. “Why not?” Polaner pushed slightly, folding his slim white hands in his lap. “He helped me with a project.” “**He did, did he?**” Rosen said. “Well, **I think** you’d better watch your back. That little salopard would just as soon slit your throat as bid you bonjour”* (Orringer 2010, с. 126)

Тактика самодискредитації полягає у підкресленні своїх негативних рис з метою здійснення впливу на співрозмовника. Така тактика сприяє дотриманню принципу ввічливості, максими скромності Дж. Ліча, однак порушує максими кількості та способу Г. Грайса. Героїня робить невпевнене припущення з ЕСНСМ (*perhaps*), що співрозмовник може вважати її надто обережною через недовіру пошти у відправці листів. Вона просить співрозмовника передати листа отримувачу в руки. Ситуація розгортається у межах КСС6 «Сумнів у собі», теми «Міжособистісні стосунки»:

“It’s a message for a family friend,” said the elder Mrs. Hász, her eyes steady on Andras’s. “Perhaps you’ll think me overcautious, but for certain matters I don’t trust the Hungarian post. Things can get lost, you know, or fall into the wrong hands” (Orringer 2010, p. 27).

Стратегія порушення стабільно-гармонійного спілкування полягає у вираженні ідей, що не співпадають з ідеями співрозмовника, і виникненні на основі цього протиріч. Ця стратегія порушує максимум згоди Дж. Ліча, що полягає в пошуді комунікантами згоди для продуктивного завершення спілкування (Leech 1983, с. 105).

Тактика незгоди полягає у неприйнятті ідей співрозмовника та акцентує увагу на розбіжностях у поглядах співрозмовників. Конфронтація, яка реалізується цією стратегією, має слабкий характер, тому незгода із співрозмовником є частковою, інколи демонстративною. Мовленнєвим втіленням незгоди є прийом заперечення. Ед, герой роману Л. Моріарті «Велика маленька брехня», не погоджується з пропозицією дружини Маделін запросити в гості до своєї дочки хлопчика, про якого поширюються погані чутки, використовуючи загальне запитання з ЕСВСМ (*sure*), щоб перепитати її у доцільності такого рішення, та МА-констатив з ЕСНСМ (*might*), щоб описати ймовірні характерні риси хлопчика. Дружина в цьому випадку заохочує утриматись від суджень, вживаючи заперечну форму ЕСВСМ (*don’t know for sure*), та зауважує, що невинних людей часто звинувачують

помилково. Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

“I’ll call Ziggy’s mum,” said Madeline to Chloe, “and arrange a playdate.”

*“Madeline, are you **sure** that’s a good idea?” said Ed quietly. “He sounds like he **might** be bit rough.”*

*“Well, we **don’t know for sure**,” said Madeline.*

“But you said Amabella Klein pointed him out in a lineup.”

“Innocent people have been picked out of police lineups before,” said Madeline to Ed (Moriarty 2014, с. 64).

Тактика насмішки проявляється в прихованому глузуванні. Одним із чинників, які дисгармонізують взаємодію при використанні цієї тактики, є прагнення мовця досягнути егоцентричних комунікативних цілей, без врахування інтересів співрозмовника (Voichuk 2021, с. 147). Будучи оцінним судженням, висловлення із саркастичним смислом передбачає неприйняття мовцем певних явищ дійсності й необхідність демонстративного вираження своєї позиції. У наведеному прикладі герой інсценує пропозицію одруження, однак отримує дотепну відповідь у вигляді альтернативного запитання, яке виступає МА-експресивом, що експлікує сумнів щодо раціональності такого вчинку. Ситуація розгортається в межах теми «Міжособистісні відносини», КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось»:

*“Lois!” McGovern cried, dropping to one knee before her and extending his hands theatrically. “Would that our lives might be united by the starry bonds of love! Wed your fate to mine and let me whirl you away to climes various in the golden car of my affections!” “**Gee, are you talking about a honeymoon or a one-night stand?**” Lois asked, smiling uncertainly (King 1994, с. 91).*

Тактика ухилення проявляється в комунікації, яка є неоднозначною, суперечливою, неясною та ухильною. Відповідь можна вважати ухильною, якщо вона прямо не відповідає на запитання, чи коли мовець відповідає

запитанням на запитання (Harris 1991, с. 76). У наступному прикладі герой ухиляється від точної відповіді на запитання, використовуючи фразеологізоване запитання (*Who in hell knows?*) та МА-констатив з заперечним ЕСВСМ (*don't know*), що позначає утримання від суджень. Герой відповідає на запитання запитанням, а потім дає неточну відповідь-припущення. Ситуація розгортається у межах КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось», теми «Розслідування»:

“Director, do you think one assassin did both jobs?”

*“Who in hell **knows**? The bodies are still warm. Give us a break. There's precious little evidence right now. With no witnesses, no prints, no screwups, it'll take time to piece this thing together. **Could** be the same man, **I don't know**. It's too early”* (Grisham 1999, с. 138).

В іншому випадку герой роману Н. Хорнбі «Фанатик» відповідає запитанням на запитання адресата щодо ймовірного перебігу подій в майбутньому та перераховує певні ймовірності перебігу ситуації, які виступають негативними прогнозуваннями. Його відповідь на запитання є неоднозначною і не відповідає на поставлене запитання, що порушує максимум способу П. Грайса. Герой використовує риторичне запитання (*How am I supposed to know that?*) та МА-комісиви з ЕСНСМ (*might*). Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Заплановані події»:

“But in your opinion, would I definitely go?”

*“How am I supposed to **know** that? You **might** get run over by a bus, or go blind, or anything. You **might** go off the idea. You **might** be broke. You **might** just get sick of people telling you you've really got to go”* (Hornby 1995, с. 99).

В іншому дискурсивному фрагменті детектив роману М. Волтерс «Темна кімната» запитує у свідка, в який день подруга пішла з дому, на що отримує невпевнену, нечітку відповідь з ЕСНСМ (*maybe*) та маркером апроксимації *or*. Коли детектив пропонує їй можливу дату зникнення жінки, то отримує у відповідь утримання від судження з заперечним модальним

ЕСВСМ (*couldn't say for certain*). Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Розслідування»:

"Can you remember when she left?" asked Maddocks.

*"Oh, Lord, now you're asking me. **Two weeks ago or thereabouts.** The Monday, **maybe.**"*

Fraser consulted his diary. "Monday, June the thirteenth?" he asked her.

*"That sounds about right, but I **couldn't say for certain**" (Walters 1996, с. 99).*

Тактика зміни теми полягає у різкому переведенні теми в інше русло. У розмові нижче герой хоче нелегально купити цінну річ, проте його співрозмовник не хоче розуміти натяки і вказує на своє нерозуміння того, про що йдеться, намагаючись говорити про щось інше та вживаючи МА-констатив із заперечним ЕСВСМ (*don't know*). Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

"Shall I name a figure? Well. I think half a million should do nicely, considering that I'm in a position to make a phone call this moment—" he removed his cell phone from his pocket and put it on the table beside his water glass—"and put this enterprise of yours to a stop."

*I closed my eyes, then opened them. "Look. How many times can I say it? I really **don't know** what you're thinking but—"*

"I'll tell you exactly what I'm thinking, Theodore" (Walters 1996, с. 102).

Стратегія маніпулювання полягає у комунікативному впливі, завдяки якому його суб'єкт задовольняє власну потребу, використовуючи потреби об'єкту впливу, та при цьому не виявляє конфлікту інтересів перед об'єктом мовленнєвого впливу. Через маніпуляцію об'єкту здійснюється вплив на певні мотиваційні стани, що спонукають його до поведінки бажаної для суб'єкту здійснення впливу (Котова 2015, с. 108). Маніпуляція здійснює прихований вплив на співрозмовника та має на меті виконання адресатом конкретних дій на користь адресанта й психологічний вплив на свідомість

адресата. Так, як співрозмовник не здогадується про справжні наміри маніпулятора, всі маніпулятивні тактики спілкування є порушенням максими якості Г. П. Грайса (Бойчук 2019, с. 171).

Тактика психологічного тиску має за мету створення психологічного дискомфорту, невпевненості, пригніченості й занепокоєння. Вона виступає знаряддям прихованого впливу з метою створення емоційної напруги. У наступному прикладі герой використовує розділове запитання МА-квестив, як стратегію конфронтації під час родинної суперечки. Дружина вирішила звернутися за психологічною консультацією для вирішення проблем у сім'ї, на що чоловік реагує докором, який націлений на те, щоб змінити її наміри, тому що він не поділяє її думок. Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Міжособистісні стосунки»:

*She'd envisaged Perry's face. His amused, superior face. "You're **not serious, are you?** This is just so . . ."*

So lowbrow. Yes, Perry. It was. A suburban counseling practice that specialized in domestic violence (Moriarty 2014, с. 171).

Тактика нав'язування суб'єктивної думки, що полягає в спробах примусового нав'язування власної позиції і призводить до психологічної напруженості та протиборства. У наведеному прикладі співрозмовнику нав'язується думка, що він неправий за допомогою МА-квестивів з лінгвомаркерами невпевненості. Ситуація розгортається у межах КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання», теми «Особисті якості»:

*Don't be silly – of course you do! **Would you expect** the directors of a large automobile company to invite a lowly worker up to the boardroom so they could explain the reasons behind all the company's policies? Or **perhaps** give him the details on why they decided to close one plant and leave another one open? (King 1994, с. 380)*

Отже, концепт СУМНІВ вербалізується у дискурсі для реалізації певних стратегій та тактик кооперації та конфронтації. У результаті

дослідження було виокремлено 3 мовних стратегії кооперації та 8 тактик кооперації, 3 мовні стратегії конфронтації та 10 тактик конфронтації.

Висновки до розділу 4

Концепт СУМНІВ стосується фактичної невпевненості щодо інформації, фактів або пропозиційного змісту висловлювань, та протиставляється афективній невпевненості, що застосовується для мітигації висловлення та фасилітації розмови. Концепт СУМНІВ в сучасному англomовному художньому дискурсі виражається в констативах (55%), квестивах (24%), експресивах (11%), комісивах (6%) та директивах (4%). Питання, що містять сумнів, передбачають запит мовця на підтвердження чи спростування інформації, яка у нього викликала сумніви. Концепт СУМНІВ у діалогічному дискурсі передається деякими типами запитань. Риторичні запитання (37%) у непрямому мовленні персонажа домінують серед інших типів запитань, покликані створити емоційну напругу розповіді і відображають міркування персонажа із внутрішніми сумнівами, переживаннями та спорідненими відчуттями. Загальні негативні полярні запитання (15%) передають відчуття невпевненості, що співрозмовник погодиться з стверджувальною пропозицією. Розділові запитання (13%) асоціюються з бажанням підтвердження або схвалення, що сигналізує про відсутність впевненості у собі мовця, а модальні теги вимагають підтвердження інформації, щодо якої мовець невпевнений. Запитання з ЕС (12%) мають на меті уточнити інформацію щодо думки, знання чи переконання. Альтернативні запитання (10%) пропонують вибір із двох або більше варіантів, які можуть бути ймовірностями, вони вказують на вагання між декількома варіантами. Ехо-запитання (8%) вживаються тоді, коли мовець не може повірити в те, що він почув. Фразеологізовані запитання (5%) виражають як і категоричність повідомлюваного, так і припущення, гіпотетичність, сумніви. Деякі з перелічених видів запитань попри свою

форму запитань виступають у дискурсі не МА-квестивами, а МА-експресивами.

Основними компонентами комунікативної ситуації є комуніканти, комунікативний намір, місце, час та обставини дійсності. Людина, котра сумнівається, відчуває коливання, боротьбу мотивів, невпевненість у ситуаціях альтернативного вибору. Значимість предмета обговорення для ЕКСПЕРІЄНЦЕРА впливає на інтенсивність його сумнівів. Аналіз тем 400 фрагментів художнього дискурсу із 36 творів виявив 10 тем для комунікативної ситуації сумніву у корпусі англomовних художніх текстів. Теми розглядаються в межах фреймів-сценаріїв, які є окремими випадками реалізації дослідженого концепту. Пропозиції слоту ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ є підґрунтям класифікації дев'яти комунікативних ситуацій сумніву.

Стратегічна фактична невпевненість є глобальною стратегією та служить для певних цілей. Для реалізації локальної кооперативної стратегії (57%) використовуються мовні стратегії забезпечення стабільно-гармонійного спілкування (8%), презентації інформації (29%) та формування емоційного настрою (20%). Локальна стратегія конфронтації (43%) перешкоджає розгортанню гармонійно-збалансованої розмови та для концепту СУМНІВУ реалізується через такі мовні стратегії, як дискредитації (19%), порушення стабільно-гармонійного спілкування (18%) та маніпулювання (5%).

Основні положення четвертого розділу викладено в публікаціях дисертанта [Харитон 2011; Ніжнік 2022 (в)].

ВИСНОВКИ

Концепт СУМНІВ визначено як етнічно, культурно зумовлене, складне структурно-сміслове, ментальне, лексично та фразеологічно вербалізоване утворення, яке включає в себе понятійну основу, образ і культурну цінність та яке функціонально заміщає людині в процесі рефлексії та комунікації предмети світу. Для дослідження концепту СУМНІВ використано семантико-когнітивний, лінгвокультурний, логіко-психологічний, когнітивно-дискурсивний підхід та інтегративний підхід. В межах зазначених підходів розглянуто когнітивно-комунікативний аспект концепту СУМНІВ через його властивість проявлятися в мові та мовленні. Дослідження концепту СУМНІВ включає етапи дослідження етимології імені концепту, аналізу лексичного значення та внутрішньої форми (виявлення поняттєвих ознак), засобів номінації концепту, дослідження концептуальних метафор і метонімії (виявлення образних ознак), аналіз парадигматичних та синтагматичних зв'язків, виявлення ціннісної значущої складової концепту, що включає комунікативно-значиму інформацію та прагматичну інформацію, що пов'язана з експресивною та ілокутивною функціями.

Лексема *doubt* походить від давньофранцузького слова *dote*, що в свою чергу розвинулося від латинського *dubitare*. Психологічним архетипом сумніву є людина, яка відмовляється вірити без доказів та прямого особистого досвіду – *doubting Thomas*, що є біблійною ідіомою. Для англomовної спільноти некатегоричність у судженнях є лінгвокультурною особливістю, що закріпилася завдяки праці «Про людське розуміння» англійського філософа епохи Просвітництва Дж. Локка.

Номінативне поле концепту охоплює усі мовні засоби, що репрезентують концепт та мають семи ядерних номінантів концепту СУМНІВ. Було виокремлено 77 сем, з яких 38 сем притаманно для *doubt (n)*, 27 сем для *to doubt (v)*, 35 сем для *doubtful (adj)*. Ці семи становлять поняттєве ядро концепту. Вага компонентів значення для ядерних номінантів концепту СУМНІВ коливається від 0 до 1, найвищу вагу компонентів значення

проявляють для *doubt* (n) семи *feeling* (0,87), *uncertainty* (0,57), *uncertain* (0,82), *uncertainty about something* (0,75), *uncertainty about truth* (0,6), для *doubt* (v) – семи *uncertain* (0,87), *uncertainty about something* (0,5), *to feel* (0,5), для *doubtful* (adj) – сема *uncertain* (0,57), які виступають ядерними семами концепту СУМНІВ. Інші семи складають ближню периферію (напр. *to disbelieve* (0,37), *distrust* (0,35), *state* (0,28), *condition* (0,29), *point* (0,28), *inclination* (0,25) та дальню периферію (напр. *difficulty* (0,15), *not knowing* (0,12), *lack of trust* (0,12), *lack of confidence* (0,12), *suspicion* (0,12).

До гіперсем досліджуваного концепту відносяться «невпевненість» з розширеннями «невпевненість щодо правди, факту, реальності, правдивості, природи чи існування чогось», «невпевненість щодо ймовірності», «невпевненість щодо думки чи переконання», «невпевненість щодо цінності чи придатності», «невпевненість щодо чесності, надійності, законності», «невпевненість щодо репутації, моральності, порядності», «невпевненість у результаті»; «труднощі» з розширеннями «невирішений», «невизначений», «спірний»; «вагання»; «нестача віри» з розширеннями «невіра», «недовіра»; «ймовірність» з розширеннями «відсутність ймовірності щодо р», «наявність ймовірності щодо не р»; «низька оцінка» з розширеннями «низька оцінка якості», «низька оцінка успішності». На основі виокремлених гіперсем та їхніх розширень сумнів описуємо як ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ викликана/ -ий СИТУАЦІЮ НЕДОСТАЧІ знань чи доказів, впевненості чи віри. Розцінюється суб'єктом-АКТАНТОМ, як ТРУДНОЩІ, що слід розв'язати чи спірне ПИТАННЯ. ОБ'ЄКТОМ або ДЖЕРЕЛОМ сумнівів можуть бути правда, реальність, переконання, фізичні властивості предметів, моральність та досягнення людей, чи самі люди. АКТАНТ дає низьку ОЦІНКУ ОБ'ЄКТУ сумніву.

Лексико-семантичне поле як парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення відображають понятійну, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. У межах ЛСП сумніву виокремлюємо МП *невпевненості*

(ПМП запитання, заперечення та ймовірності), МП нестачі віри, МП вагання (ПМП обережності, стриманості, дефектів мовлення), МП труднощів (ПМП споріднених почуттів, невирішеності). Це дає змогу дослідити 306 слів та словосполучень на позначення невпевненості, які є теж номінантами концепту СУМНІВ.

Концепт СУМНІВ вербалізується в мовленні за допомогою ЕС, в основі розуміння семантики яких лежать смислові компоненти «я думаю» і «я не кажу, що я знаю». Компонентний аналіз 107 ЕС та прагматичний аналіз 11 епістемічних модальних дієслів допоміг встановити компоненти їх значення та виокремити групи ЕС високої, середньої та низької сили модальності. До вербалізаторів концепту СУМНІВ відносимо ЕСНСМ з семою «невпевнений» / “uncertain” (напр. *may, could, conceivably, maybe*), ЕСССМ з семою «не повністю впевнений» / “not completely certain” (напр. *should, ought to, assume*) та ЕСССМ та ЕСВСМ у поєднанні з інтенсифікаторами значення, квантифікаторами та заперечною часткою *not*, які послаблюють впевненість прилеглого епістемічного слова. ЕС розміщуємо на шкалі впевненості, яка визначається як ментальний континуум, що включає ключові епістемічні стани впевненості, здогадки та невпевненості. На цій шкалі невпевненість ототожнюємо з сильним сумнівом, що означає повне неприйняття твердження, здогадка відповідає слабкому сумніву, що включає коливання думки, а утримання від твердження є запереченням впевненості. Між зазначеними епістемічними станами немає чітких переходів, а межі між ними розмиті. На шкалі впевненості розміщуються слова, які передають як об’єктивну, так і суб’єктивну епістемічну модальність. У разі модифікації ЕС заперечними частками та інтенсифікаторами, ЕС можуть змінювати своє положення на шкалі. Квантифікатори фіксують ЕС на епістемічній шкалі, тому що вони передають точні значення.

Образно-ціннісний аспект концепту представлено 53 концептуальними метафорами, серед яких орієнтаційні метафори (СУМНІВ Є ВНИЗУ,

СУМНІВ Є ЗВЕРХУ, СУБ'ЄКТ СУМНІВУ В ЦЕНТРІ СУМНІВУ), онтологічні метафори (СУМНІВ Є КОНТЕЙНЕРОМ, ОБ'ЄКТОМ, РІДИНОЮ, РЕЧОВИНОЮ, ЛЮДИНОЮ, РОСЛИНОЮ, ТВАРИНОЮ), структурні метафори (СУМНІВ Є ЯВИЩЕМ ПРИРОДИ, ХВОРОБОЮ, КОЛЬОРОМ, ТЯГАРЕМ, СИЛОЮ, ВИГОДОЮ) та художні метафори, що утворюються шляхом розширення, нарощування чи поєднання конвенційних метафор і є неконвенційними за природою: СУМНІВ Є ХВИЛЕЮ, ГАРЯЧОЮ РІДИНОЮ, НАТОВПОМ, ПЕЛЮСТКАМИ РОСЛИНИ, ЩО ВІДЦВІЛА, КОТОМ, ЧЕРВ'ЯКОМ, ВУГРЕМ. Концептуалізація СУМНІВУ через когнітивну метонімію (20 різновидів) дозволяє описати концепт кореляцією ЕФЕКТ ЕМОЦІЇ ЗА ЕМОЦІЮ. Експресивні метонімії включають ПИЛЬНИЙ ТА ФІКСОВАНИЙ ПОГЛЯД, ВИРЯЧЕНІ ОЧІ, ЗВУЖЕННЯ ОЧЕЙ, КЛПАННЯ ОЧИМА, РУХИ БРІВ, РУХИ ГУБ, РОЗКРИТТЯ РОТУ, НАСМІШКА, ЗМІНА ВИРАЗУ ОБЛИЧЧЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ. Фізіологічні метонімії включають ЗМЕНШЕННЯ СЕРЦЕБИТТЯ, НЕСПРОМОЖНІСТЬ ДІЯТИ, ЗНИЗУВАННЯ ПЛЕЧИМА, ПОХИТУВАННЯ ГОЛОВОЮ, ПОХИТУВАННЯ ТІЛОМ, ЗМІНА ДИСТАНЦІЇ, СТИСКАННЯ ПРЕДМЕТІВ У РУКАХ, поведінкові мовні метонімії – ПАУЗА, НЕРОЗБІРЛИВЕ МОВЛЕННЯ, ШЕПІТ та ЗАТИНАННЯ.

Схематичною моделлю сумніву є «причина → існування емоції → вираження», а до базових компонентів фрейму СУМНІВ входять ПРИЧИНА / ДЖЕРЕЛО СУМНІВУ з концептуальною ознакою «причинність», ЕМОЦІЯ / СТАН СУМНІВУ з концептуальними ознаками «тривалість», «часова локалізованість», «циклічність», «фазовість», «інтенсивність», «кількість», «зв'язок емоції з інтелектуальною / ментальною сферою», «зв'язок емоції з перцептивною сферою», «місце», «оцінність», «непомітність», «неконтрольованість», «комбінаторність», «домінантність», «реактивність». АКТАНТ може відігравати семантичні ролі АГЕНСа, ПАЦІЄНСа та ЕКСПЕРІЄНЦЕРА. РЕАКЦІЯ СУМНІВУ включає ВІДЧУТТЯ, ЗОВНІШНІЙ ВИЯВ, ОЦІНКУ, НЕМОВНУ ПОВЕДІНКУ, МОВНУ

ПОВЕДІНКУ. ВІДЧУТТЯ включають фізіологічну реакцію на сумнів, ЗОВНІШНІЙ ВИЯВ – експресивну, МОВНА ПОВЕДІНКА проявляється у невпевненому мовленні (затинанні, паузах, тихому говорінні, використанні ЕС, вербальних заповнювачів, маркерів апроксимації), НЕМОВНА ПОВЕДІНКА відображає ті дії, котрі чинить ЕКСПЕРІЄНЦЕР сумніву, про які можна дізнатися з контексту ситуації художнього твору. ОЦІНКА сумніву в англійській лінгвокультурі здебільшого негативна, від сумнівів закликають позбутися.

Концепт СУМНІВ відноситься до фактичної невпевненості, яка протиставляється афективній (ввічливій) невпевненості. Основними ілюстраціями мовця, який переживає сумнів виступають: інформувати адресата про сумнівне бачення наявної ситуації, про низьку самооцінку, пов'язану з сумнівом у собі, отримання від адресата підтвердження свого світобачення, психологічної підтримки, спонукати адресата до зміни свідоглядних настанов чи психологічного стану і настрою. Концепт СУМНІВ реалізується через констативи (55%), квестиви (24%), експресиви (11%), комісиви (6%), директиви (4%). Не всі види запитань передають сумнів, а лише загальні полярні біваріантні негативні запитання, непрямі запитання з ЕС, розділові полярні біваріантні запитання з модальними тегами, альтернативні полярні біваріантні, ехо-запитання, риторичні запитання у діалогічному мовленні та внутрішньому мовленні персонажа, фразеологізовані запитання. 50% досліджених запитань відіграють роль експресивів, оскільки вони не несуть певного запиту інформації, а тільки виражають невпевненість.

Комунікативна поведінка ЕКСПЕРІЄНЦЕРА сумніву обумовлює комунікативні прийоми мовця, який обережний з висловленнями, оцінно відноситься до об'єкту обговорення, бажає здійснити емоційний вплив на адресанта. Сила сумнівів залежить від значення предмету обговорення для мовця. Аналіз тем 400 фрагментів художнього дискурсу із 36 творів виявив 10 тем для комунікативної ситуації сумніву – «Міжособистісні стосунки» (34%), «Особисті якості» (24%), «Розслідування» (12%), «Заплановані події»

(9%), «Небезпека» (8%), «Властивості предметів» (5%), «Здоров'я» (3%), «Норми поведінки в суспільстві, особливості культури» (3%), «Наука» (1%), «Погода» (1%). Темі для комунікативної ситуації сумніву розглядаємо в межах фреймів-сценаріїв, які описують прототипні елементи для згаданих тем та дозволяють краще дослідити концепт СУМНІВ.

Комунікативними ситуаціями сумніву є ті, що вказують на ПРИЧИНУ СУМНІВу, серед яких КСС1 «Невпевненість щодо правди та правдивості» (17%), КСС2 «Невпевненість щодо думки чи переконання» (24%), КСС3 «Невпевненість щодо цінності чи придатності» (2%), КСС4 «Невпевненість щодо чесності, надійності, законності» (4%), КСС5 «Невизначеність щодо вибору» (10%), КСС6 «Сумнів у собі» (15%), КСС7 «Невпевненість щодо репутації, моральності, порядності» (4%), КСС8 «Невпевненість щодо ймовірності» (6%), КСС9 «Невпевненість щодо факту, реальності, природи чи існування чогось» (18%).

Концепт СУМНІВ стосується фактичної невпевненості, що виступає глобальною стратегією у стратегічному мовленні. Локальними стратегіями виступають стратегії кооперації (57%) та конфронтації (43%). Перший вид стратегій поділяється на мовні стратегії забезпечення стабільно-гармонійного спілкування (8%) (тактики пошуку згоди, виправдання), презентації інформації (29%) (тактики констатації, припущення, прогнозування) та формування емоційного настрою (20%) (тактики створення напруги, індукції емпатії, емоційної самоекспресії). Другий вид стратегій проявляється у мовних стратегіях дискредитації (19%) (тактики докору, критики, недовіри, самодискредитації), порушення стабільно-гармонійного спілкування (18%) (тактики незгоди, насмішки, ухилення, зміни теми) та маніпулювання (5%) (тактики психологічного тиску та нав'язування суб'єктивної думки).

Перспективним вважаємо дослідження концепту СУМНІВ у різних видах дискурсу з урахуванням гендерної приналежності авторів та різних варіантів англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке : учебное пособие. М. : Флинта, 2005. 416 с.
2. Андреева Е. А., Белопольский В. И., Блинникова И. В. Ментальная репрезентация : динамика и структура. М. : Институт психологии РАН, 1998. 319 с.
3. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : монографія. Вінниця : Нова книга, 2008. 160 с.
4. Апресян Ю. Д. Избранные труды. В 2-х томах : Том 1 – Лексическая семантика. М. : Языки русской культуры, РАН, 1995. 472 с.
5. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике. М. : Высшая школа, 1991. 140 с.
6. Арутюнова Н. Д., Рябцева Н. К. Логический анализ языка. Ментальные действия. М. : Наука, 1993. С. 3 – 7.
7. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. М. : Прогресс, 1990. С. 5–32.
8. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. 104 с.
9. Бацевич Ф.С. Основы комунікативної лінгвістики. К. : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
10. Безугла Л. Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків : Харківський національний університет, 2009. Вип. 60. № 867. С. 7–14.
11. Безугла Л. Р. Риторичні запитання як імпліцитні мовленнєві акти. *Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2009. Вип. 59. №866. С. 77–84.
12. Бессонова О. Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных наименований лица в

- английском, французском и украинском языках) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Донецк, 1995. 184 с.
13. Бехта І. А. Внутрішнє мовлення в сучасній англійськомовній художній прозі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Том 30 (69). №4. С. 11–17. DOI : 10.32838/2663-6069/2019.4-2/03
14. Белехова Л. І. Глосарій з когнітивної поетики : наук.-метод. посіб. Херсон : Айлант, 2004. 124 с.
15. Блох М. Я. Актуальное членение предложения как фактор парадигматики. Проблемы грамматики и стилистики английского языка. *Сб. статей МГПИ им. В. И. Ленина*. М., 1973. С. 171–194.
16. Бойчук В. М. Репрезентація феномена песимізму в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2019. 263 с.
17. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2001. 123 с.
18. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики : Темпоральность. Модальность. Л. : Наука, 1990. 246 с.
19. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2003. 20 с.
20. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійськомовної художньої прози) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Донецький національний ун-т. Донецьк. 2005. 20 с.
21. Быстрова Л. В., Капатрук Н. Д., Левицкий В. В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов. *Филологические науки*. 1980. № 6. С. 75–78.
22. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник. 3-тє вид. К. : Центр учб. літ., 2009. 1007 с.

23. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. М. : Высш. шк., 1990. 176 с.
24. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. М. : Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
25. Вейнингер О. Пол и характер. М. : Латард, 1997. 358 с.
26. Венжинович Н. Ф. Концепт і його лінгвокультурологічна природа. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія.* 2006. №14. С. 89–95.
27. Венжинович Н. Ф. О концептуальном анализе как одном из основных исследовательских методов когнитивной лингвистики. *Культура народов Причерноморья.* 2006. Т. 1. № 82. С. 56–58.
28. Вербицька А. Е. Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англomовному медіа-дискурсі : когнітивно-комунікативний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2018. 277 с.
29. Верещагин Е. М. Речевая тактика «призыва к откровенности». *Вопросы языкознания.* 1992. № 6. С. 77–84.
30. Висоцька О. Л. Науковий дискурс у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Молодий вчений.* 2018. № 8(1). С. 65–70.
31. Воркачев С. Г. «Две доли» – две концепции счастья. *Языковая личность : проблемы креативной семантики : к 70-летию проф. И. В. Сентенберг : сб. науч. тр.* Волгоград : Перемена, 2000. С. 52–61.
32. Воркачев С. Г. Концепт счастья : понятийный и образный компоненты. *Известия Российской академии наук. Сер. лит. и яз.* 2001. Т. 60. № 6. С. 47–58.
33. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. 192 с.
34. Воробьева О. П. Лингвистика сегодня: реинтерпретация эпистемы. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія.* К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16. № 2. С. 41–47.

- 35.Вохрышева Е. В. Коммуникативные стратегии диалогического взаимодействия в прагмалингвистической перспективе. Серия гуманитарных наук. *Вестник Сыктывкарского университета*. 2012. С. 3–16.
- 36.Выготский Л. С. Мышление и речь. М. : Педагогика, 1982. Т. 2. 361 с.
- 37.Газуда О. М. Дослідження терміну «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: матеріали наук.-практ. конф.*, м. Одеса, 7-8 грудня 2018 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2018. С. 69–71.
- 38.Гамзюк М. В. Онтологічні властивості емотивності. *Вісник Запорізького державного університету*. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 1999. №2. С.20–25.
- 39.Гвоздь Л. Особливості формування Я-концепції підлітка. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 128. С. 69–73.
- 40.Герасимів Л. Я., Гошилик В. Б. Тактика виправдання як кооперативна тактика в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання. *Науковий вісник ХДУ*. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2018. №2. С. 25–29.
- 41.Гнатюк А. В. Вербальні та невербальні засоби на позначення сумніву в сучасному англomовному художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2014. 237 с.
- 42.Гоголина Т. В. Функционально-семантическое поле сомнительности на пересечении функционально-семантических полей русского языка. *Проблемы языковой компетенции и категоризации действительности. Мат-лы межд. конф. «Язык, система, личность»*. Уральский гос. пед университет. Екатеринбург, 2002. С. 161–168.
- 43.Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Белорусь : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ. 2000. 308 с.

44. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. К. : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.
45. Джонсон М., Лакофф Дж. Метафори, котрими ми живём / пер с англ. Барановой А. Н. та ін. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
46. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис : особливості вираження модальності : монографія. К. : Міленіум, 2006. 226 с.
47. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 358 с.
48. Дячук Н. В., Криворучко Т. В. Важливість теорії фреймів у лінгвістичній парадигмі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2021. Том 32 (71). № 4. Ч. 1. С. 135–139.
49. Жаботинская С. А. Имя как текст: Концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харьковский нац. университет имени В. Каразина, 2013. № 6. С. 47–76.
50. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка : фреймовые сети. Мова. *Науково-теоретичний часопис з мовознавства №9 : Проблеми прикладної лінгвістики*. Одеса : Астропринт, 2004. С. 81–92.
51. Зарій М. Й. Загальна психологія. 2-ге видан. К. : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
52. Звонська Л. Л. Енциклопедичний словник класичних мов. Київський університет, 2017. 551 с.
53. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка : учебник. М. : Высш. школа, 1981. 285с.
54. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М. : Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.
55. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. 328 с.

56. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. Воронеж : ВГУ, 2001. С. 75–80.
57. Качур І. В. Метонімія у публіцистичному дискурсі : лінгвокогнітивний і дискурсивний аспекти (на матеріалі британської кінокритики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 235 с.
58. Кійко Ю. Є. Фрактальне моделювання інформаційної структури медіатекстів (на матеріалі німецької та української мов) : монографія. Чернівці : Технодрук, 2018. 402 с.
59. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : Учебник. Изд. 2-е. М. : Едиториал УРСС, 2004. 352 с.
60. Колесов Д. В. Психология «надо!» и «надо бы...» и природа сомнения. РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ. Для профессионалов науки и практики / учредители : Моск. пед. гос. ун-т; В. Мухина. М. : Прометей МПГУ, 2006. № 3. С. 60–83.
61. Колодій М. Проблеми дослідження концептів у сучасній когнітивістиці. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2013. № 27. С. 391–398.
62. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 139–144.
63. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
64. Котова І. А. Стратегія маніпулювання у комунікативній поведінці антигероя в американському кінодискурсі. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Іноземна філологія. 2015. Вип. 81. С. 106–113.
65. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монография. М. : Гнозис, 2008. 374 с.

66. Крижанівська М. В. Невербальні елементи комунікації як складові комунікативної компетенції у дискурсі телеінтерв'ю. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. №7. С. 275–285.
67. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. РАН, Ин-т языкознания. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
68. Кубрякова Е. С. Виды пространства и дискурса. Категоризация мира: пространство и время. *Материалы научн. конф.* М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. С. 15–26.
69. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. М. : Наука, 1981. 200 с.
70. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (к прагмалингвистической теории драмы). Кишинев : Штиинца, 1991. 97 с.
71. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование. Язык и интеллект. М. : Прогресс, 1996. С. 143–184.
72. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница : Нова Книга, 2007. 264 с.
73. Ленекер Р. Природа грамматической валентности / пер. с англ. *Вестн. Московск. ун-та. Серия : Филология*. М. : МГУ, 1998. №5. С. 73–111.
74. Леонгард К. Акцентуированные личности / пер. с нем. Ростов-на Дону : Феникс, 2000. 544 с.
75. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння : у 4-х кн. / пер. з англ. Н. Бордукова. Харків : Акта, 2002. Кн. 1. 152 с.
76. Ляпин С. Х. Концептология : к становлению подхода. Концепты. Архангельск : Изд-во Помор. ун-та, 1997. Вып. 1. С. 11–35.
77. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. М. : Гнозис, 2003. 280 с.
78. Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры. Теория метафоры / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. М. : Прогресс, 1990. С. 358–386.

79. Мартинова О. М. Особливості моделювання комунікативної ситуації засобами англомовної прози. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. 51. С. 125–127.
80. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.
81. Мартинюк А. П. Опыт модусного моделирования концепта (на примере концепта ЗНАМЕНИТОСТЬ, актуализированного в англоязычном газетном дискурсе). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2010. №1. С. 93–100.
82. Минский М. Фреймы для представления знаний. М. : Энергия, 1979. 151с.
83. Мосієнко О. В. Особливості конструювання подій в англомовних текстах новин. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблем перекладу* : збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича. Житомир, 2019. С. 43–46.
84. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург : Издательство РГПУ имени А. И. Герцена, 2007. 819 с.
85. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : учеб. пособие. Москва : Высш. шк., 1988. 168 с.
86. Никольская И. Г. Семантика сомнения и способы ее выражения в русском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Санкт-Петербург, 2009. 225 с.
87. Ніжегородцева-Кириченко Л. О. Екстраполяція фрейму на структуру лексико-семантичного поля. *Вісник Волинського ун-ту*. Луцьк, 2007. С. 90–95.
88. Ніжнік Л. І. Концептуальна метафора для опису концепту СУМНІВ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022 (а). № 25. С. 25–29.
89. Ніжнік Л. І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2022 (б). Вип. 15 (83). С. 25–30. DOI : 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-25-29

90. Ніжнік Л. І. Епістемічні слова та комунікативні стратегії кооперації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологія. Острог : Вид-во НаУОА, 2022 (в). Вип. 13 (81). С. 49–53. DOI : 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-49-53
91. Ніжнік Л. І. Епістемічна впевненість / невпевненість в мовленнєвих актах. *Молодіжна наука заради миру та розвитку* : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 9-11 листопада 2022 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 155–158.
92. Ніжнік Л. Вербалізація концепту DOUBT засобами епістемічної модальності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія : Германська філологія. Чернівці : Рута, 2021. Вип. 831-832. С. 240–251.
93. Ніжнік Л. Епістемічна модальність для вираження сумніву. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія : Германська філологія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. Вип. 823. С. 179–184.
94. Ніжнік Л. І. Мовні засоби номінації емоції сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Родовід, 2019. Вип. 1 (17). С. 165–175.
95. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вираження емоції сумніву в сучасній англійській літературі. *Лінгвістика XXI століття : здобутки та перспективи* : II Міжнародна науково-практична конференція. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Лінгвістика». Херсон : ХДУ, 2019. № 36. С. 64–68.
96. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вияву комунікативних інтенцій персонажа у художньому творі. *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія»*. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА, 2014 (а). Вип. 44. С. 207–210.
97. Ніжнік Л. І. Комунікативні інтенції персонажа в британській художній літературі. *Нова Філологія*. Запоріжжя : ЗНУ, 2014 (б). Вип. 60. С. 125–128.

98. Огуй О. Д. Мовна картина світу : проблема організації складників. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 15–26.
99. Олейник Н. А. Образні засоби вираження концепту НЕСТАЧА в дискурсі ЗМІ. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Харків : ХНУ, 2018. Вип. 87. С. 20–26. DOI : 10.26565/2227-8877-2018-87-02
100. Оленяк М. Я. Семантико-синтаксичні функції уточнення в англійській, українській та польській мовах : дис. ... канд. філол. наук. Донецьк : Дон НУ, 2011. 203 с.
101. Осовська І. М. Сучасний німецький сімейний дискурс : когнітивно-семантичний і комунікативно-прагматичний виміри : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. К. : Київ. нац. лінгв. ун-т., 2014. 32 с.
102. Павлюк Х. Т. Метафоричне втілення емоційного концепту ANGER (на матеріалі романів-антиутопій Лорен Олівер *Delirium*, *Pandemonium*, *Requiem*). *Львівський філологічний часопис*. 2018. №4. С. 79–83.
103. П'єцух О. І. Тактика похвали та компліменту в політичному дискурсі парламентських дебатів у Сполученому Королівстві. *Південний архів*. Філологічні науки. Херсон, 2017. № 69. С. 121–123. DOI: 10.32838/2710-4656/2022.2-1/31
104. Петренко Л. О. Поняття концепт та концептуальний аналіз художнього тексту. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (64), Issue : 216. С. 49–52.
105. Петров В. В. Идеи современной философии и герменевтики в лингвистическом представлении знаний. *Вопросы языкознания*. 1996. № 6. С. 102–109.
106. Пименова М. В. Методология концептуальных исследований. *Антология концептов* : в 5 т. Москва : Гнозис, 2007. Т. 1/2. С. 14–16.
107. Плотникова Н. В. Поняття «Концептосфера» та «Концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2020. Том 31. Випуск 14. С. 91–96.

108. Полатовская О. С. Фрейм-сценарий как тип концептов. *Вестник ИГЛУ*. 2013. С. 161–166.
109. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ, Восток-Запад, 2007. 315 с.
110. Попова З. Д., Стернин И. А. Лексическая система языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания). Москва : Либрком, 2009. 172 с.
111. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ Восток-Запад, 2007. 314 с.
112. Попова З. Д., Стернин Й. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж, 2001. 191 с.
113. Попович Т. І. Гендерна специфіка актуалізації емоційного концепту страх у сучасному асериканському художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2014. 221 с.
114. Почепцов О. Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения (на материале английского языка) : авторефер. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. К., 1979. 24 с.
115. Починок І., Починок Е. Позитивізм і постпозитивізм : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 300 с.
116. Приблуда Л. М. До проблеми визначення статусу художнього дискурсу. *Теоретична і дидактична філологія*. 2013. Вип. 16. С. 295–301.
117. Приходько А. М. Когнітивно-комунікативний дуалізм сучасної парадигми лінгвістики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 23. С. 191–197.
118. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. 307 с.
119. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація. Вінниця : Нова Книга, 2013. 168с.
120. Розвод Е. В. Вербалізація концепту SUN : лінгвокультурний аспект (на матеріалі американського варіанта англійської мови) : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк, 2017. 263 с.

121. Рудакова А. В. Методика описания концепта БЫТ в русском языке. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* : научное издание. Воронеж, 2001. С. 121–126.
122. Руснак Ю. М. Когнітивно-прагматична концепція художнього дискурсу (на матеріалі мовотворчості Ольги Кобилянської). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Харків, 2021. 87. С. 83–89. DOI: [10.26565/2227-1864-2020-87-12](https://doi.org/10.26565/2227-1864-2020-87-12)
123. Семенюк І. С. Відтворення концепту ЗЛОЧИНЕЦЬ у сучасній американській художній прозі та газетній публіцистиці : лінгвокогнітивний аспект : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 256 с.
124. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : ІнЮре, 2009. 276 с.
125. Сёрл Дж. Введение. *Философия языка*. М. : Едиториал, 2004. 208 с.
126. Стернин И. А., Саломатина М. С. Семантический анализ слова в контексте. Воронеж : Истоки, 2011. 150 с.
127. Стернин И. А. Значение и концепт : сходства и различия. *Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация*. Калуга, 2005. С. 135–144.
128. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж : Полиграф, 2001. 227 с.
129. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. С. 58–71.
130. Стернин И.А. Социальные факторы и развитие современного русского языка. *Теоретическая и прикладная лингвистика. Язык и социальная среда*. Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. Выпуск 2. С. 4–16.
131. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. 122 с.

132. Суворина К. М. Интенсивы в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук. М., 1976. 179 с.
133. Сусов И. П. Введение в языкознание. М. : Восток - Запад, 2006. 382 с.
134. Сусов И. П. Семантическая структура предложения : автореф. дис... докт. филол. наук : 10.02.19. Ленинград, 1973. С. 28–29.
135. Тишко О. В. Когнітивні структури репрезентації знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2010. Вип.14. С. 236–241.
136. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2002. 221 с.
137. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики. М. : Эдиториал УРСС, 2002. 240 с.
138. Ущина В. А. Позичування суб'єкта в англomовному дискурсі ризику : соціокогнітивний аспект : монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2015. 380 с.
139. Филлипс Л. Дж., Йоргенсен М. В. Дискурс-анализ. Теория и метод / перев. с англ. 2-е изд., испр. Харьков : Гуманитарный Центр, 2008. 352 с.
140. Формановская Н. И. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход. Москва : Рус. яз., 2002. 216 с.
141. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2015. 36 с.
142. Харитон Л. Репрезентація «сумнів у собі» у фреймі сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2011. Вин. 3. С. 169–175.
143. Цинтар Н. В. Вербалізація емоцій за допомогою вигуків та емотивно-оцінної лексики в англomовному художньому дискурсі авторів-жінок. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 70–74.
144. Шабат-Савка С. Т. Діалогічність у художньому дискурсі : толерантний і атолерантний реєстр текстової комунікації. *Slavia Orientalis. Polska*

- Akademia Nauk. Czytelnia Czasopism PAN*. 2020. Том LXIX, NR 1, ROK. С. 143–155. DOI : 10.24425/slo.2020.132446
145. Шабат-Савка С. Т. Фігурально-риторичні конструкції як мовно-естетичні маркери інтенцій мовця. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. №43. С. 109–116. DOI : 10.5281/zenodo.49212
146. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография. М. : Гнозис, 2008. 416 с.
147. Шейгал Е. И. Градация в лексической семантике. Куйбышев, 1990. 113 с.
148. Шило С. Б. Комунікативні стратегії і тактики впливу в політичному дискурсі (на матеріалі промови П. Порошенка на прес-конференції «Виклики – 2018»). *Лінгвістика : зб. наук. пр. / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої*. Старобільськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2018. № 1 (38). С.154 – 163.
149. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. К. : АртЕк, 1998. 280 с.
150. Юровицкая Л. Н. Английский лингвокультурный концепт «Сомнение» и способы его языковой манифестации : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Самара, 2005. 171 с.
151. Якимчук В. Комунікативні стратегії і тактики в політичних промовах В. Зеленського. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Германська філологія. Чернівці, 2022. Випуск 835-836. С.127–134.
152. Ярхо А. В. Коммуникативная стратегия неуверенности в современном англоязычном диалогическом дискурсе : дис... канд. филол. наук : 10.02.04. Х. : Харьковский национальный ун-т им. В. Н. Каразина, 2004. 249 с.
153. Aarts В. English syntax and argumentation. Houndmills : Macmillan Press. 1997. 297 p.

154. Aksiutina T. V. Hedging and its linguistic manifestation in spoken and written discourse : corpus research. *Anglistics and Americanistics*. 2021. Vol. 1. Issue 18. P. 4–10.
155. Baker C. Frame Semantics for text understanding. *Proceedings of WordNet and Other Lexical Resources Workshop*. Pittsburgh: NAACL, 2001. 415 p.
156. Barcelona A. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics : An update. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* / ed. By Rene Dirven and Ralf Pörings. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2003. P. 207–274.
157. Barcelona A. Metonymy in Cognitive Linguistics : An Analysis and a Few Modest Proposals. *Motivation in Language : Studies in honor of Günter Radden* / ed. by Hubert Cuyckens. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Co., 2003. P. 223–257.
158. Berry R. An extension of Foley's 'expression of certainty'. *American Journal of Psychology*, 73. 1960. P. 639–640.
159. Biber D. Stance in spoken and written university registers. *Journal of English for Academic Purposes* 5. 2006. P. 97–116.
160. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education Limited, 2007. 1204 p.
161. Blakemore D. *Relevance and Linguistic Meaning : The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 200 p. DOI : 10.1017/CBO9780511486456
162. Boichuk V., Yefremova N., Skrobaka Yu. Non-cooperative strategy for negative self-expression. *Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич : Гельветика*, 2021. Том 1. Вип. 39. С. 142–148.
163. Branden N. *The six pillars of self-esteem*. New York : Bantam, 1994. 368 p.
164. Braslow M., Guerrettaz J., Arkin R., Oleson K. Self-Doubt. *Social and Personality Psychology Compass* 6/6. Blackwell Publishing, 2012. P. 470–483.
165. Brdar-Szabó R., Brdar M. What do metonymic chains reveal about the nature of metonymy? *Defining metonymy in cognitive linguistics : Towards a*

- consensus view / ed. by R. Benczes, A. Barcelona & F. Ruiz de Mendoza. Amsterdam : John Benjamins, 2011. P. 217–248.
166. Brown P., Levinson S. Politeness : Some Universals in Language Usage. Cambridge : CUP, 1987. 345 p.
167. Byalyk V. D., Nizhnik L. I. Epistemic Words on the Confidence Scale. *Academic Journal of Modern Philology*. Wrocław, 2022. Vol. 15. P. 107-116. DOI: 10.34616/ajmp.2022.15.8
168. Cameron D. Gender, Power, and Pragmatics : “Is there any ketchup, Vera?” *Discourse and Society*. 1998. №9 (4). P. 437–456.
169. Caponigro I., Sprouse J. Rhetorical questions as questions. *Proceedings of Sinn und Bedeutung 11*. Barcelona : Universitat Pompeu Fabra, 2007. P. 121–133.
170. Carvalho A. Media(ted) Discourse and Society : Rethinking the framework of Critical Discourse Analysis. *Journalism Studies*. 2008. 9 (2). P. 161–177. DOI : 10.1080/14616700701848162
171. Channell J. Vague Language. Oxford : Oxford University Press, 1994. 226 p.
172. Clausner T. C., Croft W. Domains and image schemas. *Cognitive Linguistics*. Berlin – New York : Walter de Gruyter. 1999. № 1–10. P. 1–31. DOI : 10.1515/cogl.1999.001
173. Coates J. Women, Men, and Language : A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language. Longman, 1993. 228 p.
174. Collins P. Modals and Quasi-modals in English. Amsterdam - New York, 2009. 193 p. DOI : 10.1017/S1360674312000408
175. Coulson S. Blending and Coded meaning : Literal and Figurative Meaning in Cognitive Semantics. *Journal of Pragmatics*. 2005. Vol. 37–10. P. 1510–1536.
176. Croft W. The Role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* / ed. by R.

- Dirven, R. Pörings. Berlin and New York : Mouton de Gruyter. 2003. P. 161–207. DOI : 10.1515/9783110219197.2.161
177. Crompton P. Hedging in academic writing : Some theoretical problems. *English for Specific Purposes*. 1997. Volume 16. Issue 4. P. 271–287. DOI : 10.1016/S0889-4906(97)00007-0
178. Cruse A. A Glossary of Semantics and Pragmatics. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 198 p.
179. Crystal D. A First Dictionary of Linguistics and Phonetics. John Wiley & Sons, Incorporated, 1980. 390 p.
180. Dijk van T.A. Discourse as Social Interaction. London, 1997. 335 p.
181. Dik S. C. The Theory of Functional Grammar. Part 2. Complex and Derived Constructions. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. 477 p.
182. Dirven R. Introduction. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / ed. By R. Dirven, R. Pörings. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2003. P. 1–41.
183. Fauconnier G. Mental Spaces : Aspects of Meaning Construction in Natural Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 190 p.
184. Fillmore C. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm : Selected papers from the SICOL-1981*. Seoul, 1982. P. 111–137.
185. Fillmore Ch. J. The case for case. Universals in Linguistic Theory. New York, 1982. P. 1–88.
186. Fraser B. Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics*. 1980. Vol. 4. № 4. P. 341–350.
187. Frye N. Literatura jako kontekst. Lycidas Miliona. *Antologia zagranicznej Komparatystyki Literackiej*. Warszawa, 1997. S. 153.
188. Gibbs R. W. The Cognitive psychological reality of image schemas and their transformations. *Cognitive linguistics : basic readings* / ed. by D. Geeraerts. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2006. P. 239–268.
189. Goffman E. Interaction Ritual : Essays on Face-to-Face Behaviour. New York : Anchor Books, 1967. 226 p.

190. Goldie P. *The Emotions. A Philosophical Exploration.* Oxford : Larendon Press, 2002. 272 p.
191. Goldin-Meadow S. *Beyond Words : The Importance of Gesture to Researchers and Learners.* *Child Development.* Chicago : University of Chicago Press, 2000. Vol. 71. No 1. P. 231–239.
192. Grice H. *Logic and Conversation.* *Syntax and Semantics.* 1974. Vol. 3. P. 41–58.
193. Grice H. P. *Logic and Conversation.* *Syntax and semantics 3 : Speech acts / ed. by Peter Cole and Jerry Morgan.* London : Academic. 1975. P. 41–58.
194. Halliday M. *Functional diversity of language as seen from the consideration of modality and mood in English.* *Foundations of language.* 1970. Vol. 6. No 3. P. 322–361.
195. Halliday M., Matthiessen C. *An introduction to Functional Grammar.* London : Routledge, 2014. 808 p.
196. Hampe B. *Introduction.* *Image Schemas in Cognitive Linguistics.* Berlin : Mouton de Gruyter, 2005. P. 1–12.
197. Hampe B. *Superlative verb : a corpus-based study of semantic redundancy in english verb-particle constructions.* Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. 274 p.
198. Harris S. *Evasive action : how politicians respond to questions in political interviews.* London : Sage, 1991. P. 76–99.
199. Harris T. *Listening with Your Eyes : The Importance of Speech-Related Gestures in the Language Classroom.* *Foreign Language Annals.* Hoboken : John Wiley & Sons Inc., 2003. Vol. 36. № 2. P. 180–187.
200. Heavey C. L., Lefforge N. L., Lapping-Carr L., & Hurlburt R. T. *Mixed emotions : Toward a phenomenology of blended and multiple feelings.* *Emotion Review.* 2017. 9(2). P. 105–110. DOI : 10.1177/1754073916639661
201. Holmes J. *Hedging your bets and sitting on the fence: some evidence for hedges as support structures.* *Te Reo,* 1984. V.27. P. 47–62.

202. Holmes J. Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics*. V. 8. 1984. P. 345–365.
203. Holmes J. *Women, men and politeness*. London, N.Y. : Longman, 1995. 232 p.
204. Høye L. *Adverbs and modality in English*. London : Longman, 1997. 282 p. DOI : 10.1515/9783110549928-002
205. Huddleston R., Pullum G. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 1860 p.
206. Johansen J. A semiotic definition of literary discourse. 2007. Vol. 2007. No. 165. P. 107–131. DOI : 10.1515/SEM.2007.035
207. Jung C. J. *Four Archetypes*. New York : Routledge, 2014. 216 p.
208. Kahneman D., Tversky A. Variants of uncertainty. *Cognition*. 11(2). 1982. P. 143–157.
209. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion : Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge University Press, 2003. 223 p.
210. Kövecses Z., Radden G. Metonymy : Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics* 9. 1998. P. 37–77.
211. Kövecses Z. *Metaphor : A Practical Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2010. 375 p.
212. Kövecses Z. *Emotion Concept*. Berlin : Springer-Verlag, 1990. 242 p. DOI : 10.1007/978-1-4612-3312-1
213. Kövecses Z. *Language, Mind and Culture : A Practical Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 416 p.
214. Kövecses Z. Metaphor and metonymy in folk and expert theories of emotion. *Metaphor in Communication, Science and Education*. De Gruyter Mouton, 2017. P. 29–43.
215. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. London : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
216. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 696 p.

217. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind.* Chicago : Chicago University Press, 1990. 631 p.
218. Lakoff G. *Hedges : A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts.* 1972. Volume 8. P. 183–228.
219. Langacker R. *Discourse in Cognitive Grammar.* *Cognitive Linguistics*, 2001. Vol. 12. No. 2. P. 143–188.
220. Langacker R. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites.* Stanford : Stanford University Press, 1987. Vol. 1. 540 p.
221. Lee M. *On Doubt.* *Philosophia* 46 (1), 2018. P. 141–158.
222. Leech G. N. *Principles of Pragmatics.* N.Y. : Longman, 1983. 250 p.
223. Li M. *Clarification on Linguistic Applications of Fuzzy Set Theory to Natural Language Analysis.* *Eighth International Conference on Fuzzy Systems and Knowledge Discovery.* 2011. P. 811–815.
224. Moore C., Harris L., Patriquin M. *Lexical and prosodic cues in the comprehension of relative certainty.* *Journal of Child Language*, 20 (1). 1993. P. 153–167.
225. Namasaraev V. V. *Hedging in Russian academic writing in sociological texts.* *Hedging and Discourse.* Berlin : De Gruyter, 1997. P. 21–29.
226. Navratilova L. *Fillers used by male and female students of English education study program in argumentative talk.* *Linguists : Journal Of Linguistics and Language Teaching.* 2015. Vol. 2. No. 1. P. 300–310.
227. Nizhnik L., Galaidin A. *Modal verbs to express confidence/ uncertainty.* *PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej.* CZESTOCHOWA, 2020. 40. No. 3. P. 49–59. DOI : 10.23856/4007.
228. Nuyts J. *Epistemic modality, language, and conceptualization: A cognitive–pragmatic perspective.* Amsterdam, Philadelphia : John Benjamin Publishing Company, 2001. Vol. 5. 449 p.
229. Palmer F. *Modality and the English modals.* London : Longman, 1990. 149 p.

230. Prihodko G., Prykhodchenko O., Moroshkina H., Zaluzhna M., Merkulova O. Methodological analysis of strategies and tactics in literary discourse. *Wisdom*. Yerevan : ASPU Publication, 2022. Vol. 24. No. 4. P. 18–25.
231. Quirk R., Greenbaum S., Leech G. and Svartvik J. A comprehensive Grammar of the English Language. London : Longman, 1985. 1779 p.
232. Renooij S., Witteman C. Talking probabilities : communicating probabilistic information with words and numbers. *International Journal of Approximate Reasoning*. Amsterdam : Elsevier. 1999. 22 (3). P. 169–194. DOI: 10.1016/S0888-613X(99)00027-4
233. Ruiter J. P. Questions. Formal, Functional and Interactional Perspectives. Cambridge University Press, 2012. 256 p. DOI : 10.1017/CBO9781139045414
234. Rubin V. Epistemic modality : From uncertainty to certainty in the context of information seeking as interactions with texts. *Elsevier Information Processing & Management*. 2010. 46 (5). P. 533–540.
235. Russell B. Theory of knowledge. Collected Papers. London : George Allen & Unwin, 1984. Vol. 7. 248 p.
236. Scheve C., Slaby J. Emotion, emotion concept. *Affective Societies – Key Concepts*. Routledge, 2018. DOI : 10.4324/9781351039260-3
237. Searle J. R. Speech acts. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 120 p.
238. Sudo Y. Biased polar questions in English and Japanese. Beyond Expressives : Explorations in Use-Conditional Meaning. *Current Research in the Semantics. Pragmatics Interface*. Brill, 2013. Volume 28. P. 275–295. DOI: 10.1163/9789004183988_009
239. Teigen K. H., Brun W. The directionality of verbal probability expressions: Effects on decisions, predictions, and probabilistic reasoning. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 1999. 80(2). P. 155–190. DOI : 10.1006/obhd.1999.2857
240. Teigen K. H. The language of uncertainty. *Acta Psychologica*, 68. Elsevier, 1988. P. 27–38.

241. Thagard P. What is doubt and when is it reasonable? New essays in philosophy of language and mind. *Canadian Journal of Philosophy*. Calgary, 2008. P. 391–406.
242. Tomlin R. S. Mapping Conceptual Representations into Linguistic Representations : The Role of Attention in Grammar. *Language and Conceptualization*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. P. 162–189.
243. Trier J. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes. Darmstadt : Wiss. Buchgesellschaft, 1973. 502 S.
244. Ungerer F., Schmid H.-J. An Introduction to Cognitive Linguistics. Pearson Education, 2006. 384 p.
245. Van der Sandt R.A. Denial. Dobrin, Nichols, and Rodriguez, 1991. P. 331–344.
246. Vikan G. Byzantine pilgrimage art, Byzantine Collection Publications, Dumbarton Oaks. Trustees for Harvard University, 1982. 51 p.
247. Weatherall A. Gender, Language and Discourse. London : Routledge, 2002. 192 p. DOI: 10.4324/9780203988817
248. Weisgerber L. Die Bedeutung der Wordfeldtheorie für die Erforschung und Forderung des Spracherwerts. 1989. S. 281–294
249. Wessen C., Pulford B. Verbal expressions of confidence and doubt. *Psychological Reports*, 105. Sage Journals, 2009. P. 151–160. DOI : 10.2466/PR0.105.1.151-160
250. Westney P. How to be more or less certain in English: scalarity in epistemic modality. *International Review of Applied Linguistics*. 1986. 24 (4). P. 311–332. DOI : 10.1515/iral.1986.24.1-4.311.
251. Wierzbicka A. Emotional Universals. *Language Design* 2. 1999. P. 23–69.
252. Wierzbicka A. English: Meaning and Culture. Oxford University Press, 2006. 364 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

253. ВУ – Велика Українська Енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/> (дата звернення : 13.02.2021).
254. КСКТ – Краткий словарь когнитивных терминов / под ред. Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. М. : Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. 245 с.
255. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодід. К. : Наукова думка, 1970–1980.
256. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. / за ред. С. Я. Єрмоленко. К. : Либідь, 2001. 224 с.
257. ФЕС – Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук (голова) та ін., НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
258. ФЭС – Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
259. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. М. : Большая российская энциклопедия, 1998. 684 с.
260. АНД – American Heritage Dictionary. URL: <https://www.ahdictionary.com/> (дата звернення : 14.05.2021).
261. CD – Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення : 14.05.2021).
262. ChD – Chambers Dictionary. URL : <https://chambers.co.uk/> (дата звернення : 14.05.2021).
263. CED – Collins English Dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення : 14.05.2021).
264. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL : <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення : 14.05.2021).
265. MWOD – Merriam-Webster Online Dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення : 14.05.2021).

266. OD – Oxford Dictionaries : English Dictionary, Thesaurus, Grammar help.
URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення : 14.05.2021).
267. OED – Online Etymology Dictionary. URL :
<https://www.etymonline.com/word/doubt> (дата звернення : 13.06.2021).
268. OT – Oxford Paperback Thesaurus. Oxford University Press. 2001. 968 p.
269. Oxford Collocations Dictionary for students of English. Oxford University Press, 2008. 897 p.
270. Roget's International Thesaurus. Collins; 6 Indexed edition, 2001. 1280 p.
271. TFD – The Free Dictionary. URL : <https://www.thefreedictionary.com/>
(дата звернення : 14.05.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

272. Adams D. The Hitch Hiker's Guide to the Galaxy. Del Rey, 2005. 224 p.
273. Asaro C. Schism. New York : Tor, Edition, 2005. 419 p.
274. Bazzett L. The Maid of Laurel Avenue. *New England Review*. 2019. Vol. 40. Issue 2. P. 141–155.
275. Benjamin M. Alice I have been. New York : Bantam Books Trade Paperbacks, 2011. 345 p.
276. Bova B. The question. *Analog Science Fiction & Fact*. Vol. 118. Iss. 1. 1998. P. 64–82.
277. Bryant N. Mistress no more. New York : Kensington Pub. Corp., 2011. 320 p.
278. Cherry K. I was a teenage Beatnik. *Southern Review*. Vol. 36. Issue 4. 2000. P. 707–717.
279. Collins S. Catching Fire. New York : Scholastic Press, 2013. 400 p.
280. Collins S. The Hunger Games. New York : Scholastic Press, 2008. 384 p.
281. DeCosmo A. Beyond Armageddon. Book IV : Schism. Kindle Edition, 2011. 548 p.
282. Farkas A. Noir Girl : An Essay in Two Takes. *The North American Review*. Vol. 303. No. 1. P. 3–8.
283. Feather J. All the queen's players. New York : Pocket Books, 2011. 480 p.

284. Feather J. A husband's wicked ways. New York : Pocket Star Books, 2009. 512 p.
285. Flynn G. Gone Girl. London : Weidenfeld & Nicolson, 2012. 416 p.
286. Grisham J. The Pelican Brief. N. Y. : Island, 1999. 436 p.
287. Hawkins P. The Girl on the Train. London : Transworld Publishers, 2015. 416 p.
288. Hornby N. High Fidelity. London : Victor Gollancz Ltd., 1995. 256 p.
289. King S. The Running Man. N. Y. : Signet, 1999. 336 p.
290. King S. Insomnia. Maine : Viking, 1994. 787 p.
291. Koontz D. Cold Fire. New York : G. P. Putnam's Sons, 1991. 382 p.
292. MacIntyre G. Time Lines. *Analog Science Fiction & Fact*. 1999. Vol. 119. Iss. 6. P. 85–92.
293. Macomber D. Cottage by the Sea. Ballantine Books, 2018. 352 p.
294. Mailer N. Dr. Bulganoff and the solitary teste. *The Mailer Review*. 2017. Vol. 11. Issue 1. P. 85–92.
295. Mainieri N. Port of Embarkation. *The Southern Review*. 2017. Vol. 53, Iss. 2. P. 293–313.
296. McEvan I. Atonement. London : Jonathan Cape, 2001. 371 p.
297. Meyer S. New Moon. N. Y. : Little, Brown Books for Young Readers; 21 st edition, 2006. 608 p.
298. Meyer S. The Twilight. N. Y. : Little, Brown Books for Young Readers, 2005. 544 p.
299. Moriarty L. Big Little Lies. New York : G. P. Putnam's Sons, 2014. 460 p.
300. Orringer J. The invisible bridge. New York : Alfred A. Knopf, 2010. 786 p.
301. Palahniuk C. Fight Club. N. Y. : Holt Paperbacks, 1999. 208 p.
302. Selby H. Requiem for a dream. N. Y. : Da Capo Press, 2000. 288 p.
303. Smith Z. On Beauty. Penguin Books, 2006. 445 p.
304. Tartt D. The Goldfinch. Little, Brown and Company, 2016. 976 p.
305. Tyler A. The Amateur Wedding. London : Vintage, 2004. 322 p.
306. Waller R. Slow Waltz in Cedar Bend. New York: Warner Books, 1993.

226 p.

307. Walters M. *The Dark Room*. New York : GP Putnam's Sons, 1996. 400 p.

308. Weisberger L. *The Devil Wears Prada*. New York : Doubleday, 2003. 360 p.

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ**

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ніжнік Л. І. Концептуальна метафора для опису концепту СУМНІВ.
Закарпатські філологічні студії. 2022. № 25. Том 2. С. 12–17.
DOI : 10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.2
URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_2/2.pdf
2. Ніжнік Л. І. Епістемічні слова та комунікативні стратегії кооперації.
Наукові записки Національного університету «Острозька академія».
Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13 (81). С. 49–53.
DOI : 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-49-53
URL : <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3486>
3. Ніжнік Л. І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості.
Наукові записки Національного університету «Острозька академія».
Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15 (83). С. 25–29.
DOI : 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-25-29
URL : https://eprints.oa.edu.ua/8723/1/NZ_Filologija_Vyp_13%2881%29.pdf
4. Ніжнік Л. Вербалізація концепту DOUBT засобами епістемічної модальності. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць*. Серія : Германська філологія. Чернівці : Рута, 2021. Вип. 831-832. С. 240–252.
URL : <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/gp/article/view/207>
5. Ніжнік Л. Епістемічна модальність для вираження сумніву. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць*. Германська філологія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. Вип. 823. С. 179–184.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2020_823_35

6. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вияву комунікативних інтенцій персонажа у художньому творі. *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія»*. Серія : Філологічна. Острог : Вид-во НаУОА, 2014. Вип. 44. С. 207–210.

URL : https://lingvj.oa.edu.ua/nz_vyp_44

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_44_63

7. Ніжнік Л. І. Комунікативні інтенції персонажа в британській художній літературі. *Нова Філологія*. Вип. 60. Запоріжжя, 2014. С. 125–128.

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_60_26

***Статті у зарубіжних виданнях, індексованих
в наукометричній базі Web of Science:***

8. Byalyk V. D., Nizhnik L. I. Epistemic Words on the Confidence Scale. *Academic Journal of Modern Philology*. Wroclaw, 2022. Vol. 15. P. 107–115.

DOI : 10.34616/ajmp.2022.15.8

URL : <https://ajmp.uwr.edu.pl/2022/10/06/vol-15-2022/>

URL : <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000918096700008>

Додаткові публікації:

9. Nizhnik L., Galaidin A. Modal verbs to express confidence/ uncertainty. *PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. CZESTOCHOWA, 2020. 40. No. 3. P. 49–59.

DOI : 10.23856/4007

URL : <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/525>

10. Ніжнік Л. І. Мовні засоби номінації емоції сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Родовід, 2019. Вип. 1 (17). С. 165–174.

11. Харитон Л. Репрезентація «сумнів у собі» у фреймі сумніву. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2011. Вип. 3. С. 169–175.

URL:http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2011_3/Liudmyla_Kharyton.pdf

http://www.chnu.edu.ua/res//chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/v_2011_3.html

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Ніжнік Л. І. Епістемічна впевненість / неупевненість в мовленнєвих актах. *Молодіжна наука заради миру та розвитку : зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (9-11 листопада 2022 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 155–158.*
13. Ніжнік Л. І. Мовні засоби вираження емоції сумніву в сучасній англійській літературі. *Лінгвістика XXI століття : здобутки та перспективи : II Міжнародна науково-практична конференція. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон : ХДУ, 2019. № 36. С. 64–68.*

Продовження Додатку А

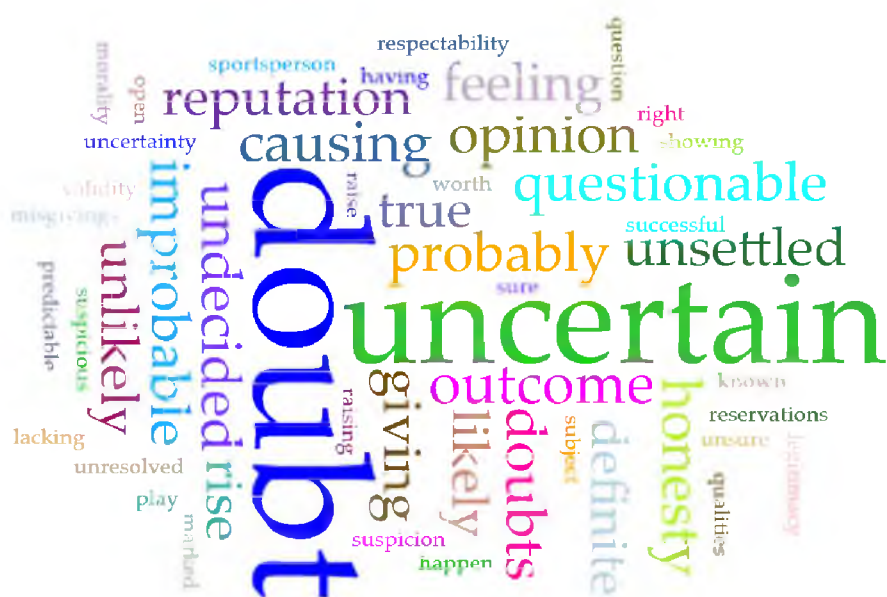

Рис. А3 Компоненти значення прикметника **doubtful** (виокремлені ПЗ
Voyant Tools)

Вага компонентів значення ядерних номінантів СУМНІВУ

(різний шрифт : для іменника “doubt”, дієслова “to doubt”, прикметника “doubtful”)

		AHD	CED	LDC E	MWE D	OD	CD	TFD	ChD	Сумарне значенн я	Середнє значення
1.	feeling / to feel	1	1/1	1	-	1/1	1/1	1	1/1	7/4	0,87/0,5
2.	state	1	-	-	0,3	-	-	1	-	2,3	0,28
3.	condition	0,3	0,75	-	-	-	1	-	0,3	2,35	0,29
4.	point	0,6	0,5	-	-	-	-	0,6	0,6	2,3	0,28
5.	matter	-	0,5	-	-	-	-	-	-	0,5	0,1
6.	inclination	-	-	-	1	-	-	-	1	2	0,25
7.	situation	-	-	-	-	-	-	0,3	-	0,3	0,03
8.	uncertainty	1	1	-	0,6	-	-	1/ 0,6	1	4,6	0,57
9.	uncertain / not certain	1/1	1/1/1	1/1	1	1/1/1	1/1/1	1/1	0,6/1 / 0,6	6,6/4,6/7	0,82/0,87/0,57

Продовження Додатку Б

10.	uncertainty about fact	-	1	-	-	-	-	1	-	2	0,25
11.	uncertainty about truth	1	1	1/0,7 5	1	1	1	1	-	5/2/0,75	0,6/0,25/0, 1
12.	uncertainty about reality	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0,12
13.	uncertainty that smth. is right	-	-	1/0,7 5	-	-	-	-	-	1/0,75	0,12/0,1
14.	uncertainty about possibility, probability	-	1	1	-	1	-	-	-	1/2	0,12/0,25
15.	uncertainty about reliability	1	-	-	-	-	-	1	-	2	0,25
16.	uncertainty about existence	-	1	-	-	-	-	1	-	2	0,25
17.	uncertainty about nature	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0,12
18.	uncertainty of opinion	-	1	-	0,6	-	-	-	-	1/0,6	0,12/0,07
19.	uncertainty of belief	-	1	-	0,6	-	-	-	-	1/0,6	0,12/0,07
20.	uncertainty how good smth is	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,12

Продовження Додатку Б

21.	uncertainty about worth	-	-	-	0,6	-	-	-	-	0,6	0,07
22.	uncertainty about validity	-	-	-	0,6	-	-	-	-	0,6	0,07
23.	uncertainty about legitimacy	0,25	-	-	-	-	-	0,25	-	0,5	0,06
24.	uncertainty about honesty	0,25	-	-	0,6	-	-	0,25	-	1,1	0,13
25.	uncertainty about respectability	0,25	-	-	-	-	-	0,25	-	0,5	0,06
26.	uncertainty about reputation	-	0,5	-	-	-	-	-	-	0,5	0,06
27.	uncertainty about morality	-	0,5	-	-	-	-	-	-	0,5	0,06
28.	uncertain about someone	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,12
29.	uncertainty about something	1	1	1/1	-	1/1	1/1/1	1	1	4/6	0,5/0,75/0,12
30.	uncertain in outcome	1	1	-	1	-	-	0,5	-	3,5	0,4
31.	not knowing	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,12
32.	not confident	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,12

Продовження Додатку Б

33.	to think	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0,12
34.	to consider	-	-	-	-	-	-	1	-	1	0,12
35.	difficulty	-	0,6	-	-	-	-	0,6	-	1,2	0,15
36.	methodical device	-	0,4	-	-	-	-	0,4	-	0,8	0,1
37.	suspension	-	-	-	0,6	-	-	-	-	0,6	0,07
38.	reservation	-	-	-	-	-	-	-	0,5	0,5	0,06
39.	unsettled	0,3	0,66	-	-	-	-	0,3	-	0,6/0,66	0,07/0,08
40.	unresolved	0,3	0,6	-	-	-	-	0,9	-	1,8	0,22
41.	undecided	0,75	0,6	-	<i>1</i>	-	-	1 / 0,5	-	2,35/1,5	0,29/0,18
42.	skeptical	-	-	-	-	-	-	1 / 0,6	-	1 / 0,6	0,12/ 0,07
43.	not clear	-	<i>1</i>	-	-	-	-	-	-	<i>1</i>	<i>0,12</i>
44.	not definite	-	<i>1</i>	-	-	-	-	-	-	<i>1</i>	<i>0,12</i>
45.	not predictable	-	0,75	-	-	-	-	-	-	0,75	0,09
46.	ambiguous	-	<i>1</i>	-	-	-	-	-	-	<i>1</i>	<i>0,12</i>
47.	unlikely	0,5	1	1/0,5	-	0,75	0,5	0,5	0,3	3/1,75	0,37/0,2

Продовження Додатку Б

62.	not good	-	-	0,25	-	0,5	-	-	-	0,75	0,09
63.	not genuine	-	0,6	-	-	-	-	-	-	0,6	0,07
64.	not fit	-	0,16	-	-	-	-	-	-	0,16	0,02
65.	not successful	-	-	0,5	-	-	-	-	-	0,5	0,06
66.	low quality	-	0,5	-	-	-	-	-	-	0,5	0,06
67.	low value	-	0,5	-	-	0,25	-	-	-	0,75	0,09
68.	fear	-	0,25	-	-	-	-	0,2	-	0,45	0,05
69.	to fear	0,25	0,2	-	0,3	-	-	0,25	-	1	0,12
70.	to suspect	0,25	-	-	0,3	-	-	0,25	-	0,8	0,1
71.	suspicion	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0,12
72.	suspicious	0,25	0,8	-	-	-	-	0,8/ 0,25	1	0,5/2,6	0,06/0,32
73.	subject to doubt	1	-	-	-	-	-	1	-	2	0,25
74.	causing/ giving rise to doubt	1	0,83	-	0,3	-	-	1	-	3,13	0,39

Продовження Додатку Б

75.	experiencing/ feeling doubt	0,75	0,25	-	-	1	-	0,75	-	2,75	0,34
76.	questionable	-	0,25	-	-	-	-	1	-	0,25	0,03/ 0,12
77.	lacking a definite opinion, conviction or determination	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0,12

**Гіперсеми та їх розширення у корпусі дефініцій *doubt*, *to doubt*,
*doubtful***

Табл. В

№	Назва гіперсеми та розширень	AHD	CED	LDCE	MWO D	OD
1.	«невпевненість»	+	+	+	+	+
	«невпевненість щодо правди, факту, реальності, правдивості, природи чи існування чогось»	+	+	+	+	+
	«невпевненість щодо ймовірності»	-	+	+	-	+
	«невпевненість щодо думки чи переконання»	-	+	-	+	-
	«невпевненість щодо цінності чи придатності»	-	-	-	+	-
	«невпевненість щодо чесності, надійності, законності»	+	-	-	+	-
	«невпевненість щодо репутації, моральності, порядності»	+	+	-	-	-
	«невпевненість у результаті»	+	+	-	+	-
2.	«труднощі»	-	+	-	-	-
	«невирішений»	+	+	-	-	-

Продовження Додатку В

	«невизначений»	-	+	-	-	-
	«спірний»	+	-	-	+	-
3.	«вагання»	+	+	-	+	-
4.	«відсутність віри»	+	+	+	+	+
	«невіра»	+	+	-	+	+
	«недовіра»	+	+	+	+	+
5.	«ймовірність»	+	+	+	-	+
	«відсутність ймовірності щодо р»	+	+	+	-	+
	«наявність ймовірності щодо не р»	-	-	-	+	-
6.	«низька оцінка»	-	+	+	-	+
	«низька оцінка якості»	+	-	+	-	+
	«низька оцінка успішності»	-	+	+	-	+

Лексикосемантичне поле сумніву

Рис. Г1. ЛСП сумніву

Концептуальні метафори для концепту СУМНІВ

Орієнтаційні метафори			
1.	DOUBT IS DOWN / СУМНІВ Є ВНИЗУ	/	<i>deep skepticism, deep reservation</i> (OCD 2008, с. 682, 651)
2.	DOUBT IS UP / СУМНІВ Є ЗВЕРХУ	/	<i>“all her misgivings had fallen away gently”</i> (Meyer 2005, p. 117)
3.	DOUBT EXPERIENCER IS IN THE CENTER / СУБ'ЄКТ СУМНІВУ В ЦЕНТРИ	/	<i>“In the midst of the vast uncertainty that surrounded him, he knew that much”</i> (Orringer 2010, с. 578)
Онтологічні метафори			
4.	DOUBT IS A CONTAINER / СУМНІВ Є КОНТЕЙНЕРОМ	A / Є	<i>“When in doubt, say Shakespeare. And when it's sport, say Michael Jordan”</i> (Smith 2006, с. 102)
5.	DOUBT IS AN OBJECT / СУМНІВ Є ОБ'ЄКТОМ	Є	<i>to cast doubt, to throw doubt, to bring up suspicions</i> (OCD 2008, с. 237, с. 777)
6.	DOUBT IS LIQUID / СУМНІВ Є РІДИНОЮ	/	<i>to be filled with misgivings</i> (OCD 2008, с. 499)
7.	DOUBT IS A SUBSTANCE / СУМНІВ Є РЕЧОВИНОЮ	A / Є	<i>“I asked, disbelief quickly melting into fury”</i> (Meyer 2006, с. 253)
8.	DOUBT IS A PERSON / СУМНІВ Є ЛЮДИНОЮ	/ Є	<i>“When he lifted the clinging, silky dress again he thought her look of uncertainty mirrored his own”</i> (McEvan 2001, с. 33)
9.	DOUBT IS A PLANT / СУМНІВ Є РОСЛИНОЮ	/ Є	<i>growing doubt</i> (OCD 2008, с. 237)

Продовження Додатку Д

10.	DOUBT IS AN ANIMAL / СУМНІВ Є ТВАРИНОЮ	<i>gnawing doubt</i> (OCD 2008, с. 237)
Структурні метафори		
11.	DOUBT IS A NATURAL PHENOMENON / СУМНІВ Є ЯВИЩЕМ ПРИРОДИ	<i>"...doubt was an almost palpable current in the air between them"</i> (Feather 2009, с. 256)
12.	DOUBT IS A DISEASE / СУМНІВ Є ХВОРОБОЮ	<i>"All of her doubts plagued her"</i> (Bryant 2011, с. 100)
13.	DOUBT IS COLOUR / СУМНІВ Є КОЛЬОРОМ	<i>"There were no instructions for "gray area" or "uncertainty", but someone had helpfully included a last-minute handwritten note toward the bottom of the table of contents"</i> (Weisberger 2003, с. 243)
14.	DOUBT IS A BURDEN / СУМНІВ Є ТЯГАРЕМ	<i>"If they could establish a prolonged pattern of criminal assault on prostitutes, it would ease police doubts over the meager evidence pointing to Simon's involvement in the murders of Landy, Wallader, and Harris"</i> (Walters 1996, с. 335)
15.	DOUBT IS A BENEFIT / СУМНІВ Є ВИГОДОЮ	<i>"Your mother, of all people, will understand. Give her the benefit of the doubt"</i> (Macomber 2018, с. 150)
16.	DOUBT IS A FORCE / СУМНІВ Є СИЛОЮ	<i>"Doubts about his suitability for the title in-fused Althor's mood"</i> (Asaro 2005, с. 21)
Образні метафори		
17.	DOUBT IS LIGHT / СУМНІВ Є СВІТЛОМ	<i>"He turned to look at me, flash of uncertainty in his eyes"</i> (Tartt 2016, с. 407)

Продовження Додатку Д

18.	DOUBT IS COLD / СУМНІВ Є ХОЛОДОМ	“It seemed almost better at this point to invite violence than to continue in this freezing uncertainty ” (Feather 2009, с. 308)
19.	DOUBT IS A CLOUD / СУМНІВ Є ХМАРОЮ	<i>Under a cloud of suspicion</i> (OCD 2008, с. 777)
20.	DOUBT IS THE AIR / СУМНІВ Є ПОВІТРЯМ	<i>Atmosphere of mistrust, climate of mistrust</i> (OCD 2008, р. 501)
21.	DOUBT IS CONFUSION / СУМНІВ Є ПЛУТАНІНОЮ	“Into this baffling uncertainty , Andras and Klara’s child would be born” (Orringer 2010, с. 449)
22.	DOUBT IS A CROWD / СУМНІВ Є НАТОВПОМ	“But soon fresh doubts and fears began to crowd around me and it was all I could do not to run out of the apartment yelling her name” (Tartt 2016, с. 33)
23.	DOUBT IS A WAVE / СУМНІВ Є ХВИЛЕЮ	“A ripple of doubt runs through me ” (Collins 2013, с. 91)
24.	DOUBT IS HOT LIQUID / СУМНІВ Є ГАРЯЧОЮ РІДИНОЮ	“She replaced the receiver carefully, doubts seething in her tired brain” (Walters 1996, с. 171)
25.	DOUBT IS PETALS OF AN OVERBLOWN PLANT / СУМНІВ Є ПЕЛЮСТКАМИ РОСЛИНИ, ЩО ВІДЦВІЛА	“all her misgivings had fallen away gently like the petals of an overblown rose ” (Meyer 2005, с. 117)
26.	DOUBT IS A CAT / СУМНІВ Є КОТОМ	“But it became unavoidable, because when Jackie expressed doubts about him, I had to nurture those doubts as if they were tiny, sickly kittens, until eventually they became sturdy, healthy grievances, with their own cat doors, which allowed them to wander in and out of our conversation at will ”

		(Hornby 1995, c. 16)
27.	DOUBT IS AN EEL-STREAMER / СУМНІВ Є ВУГРОМ	<i>Other moods stirred below the surface like eel-streamers in a lake. Tension, uncertainty, sadness</i> (Asaro 2005, c. 4).
28.	DOUBT IS A WORM / СУМНІВ Є ЧЕРВ'ЯКОМ	<i>the worm of doubt</i> (TFD)
29.	DOUBT IS A MIRROR / СУМНІВ Є ДЗЕРКАЛОМ	<i>“What excited her about her achievement was its design, the pure geometry and the defining uncertainty which reflected, she thought, a modern sensibility”</i> (McEvan 2001, c. 67)
30.	DOUBT IS AN OPPONENT / СУМНІВ Є ПРОТИВНИКОМ	<i>“Adrift in an air of charged significance, doubt struck me: was it a real memory, had he really spoken those words to me, or was I dreaming?”</i> (Tartt 2016, c. 59)
31.	DOUBT IS FOOD / СУМНІВ Є ЇЖЕЮ	<i>“Otherwise I will carry that waft of uncertainty forever”</i> (Flynn 2012, c. 386)
32.	DOUBT IS A SEED / СУМНІВ Є ЗЕРНОМ	<i>“I thought it would be next to impossible—that you would be so sure of the truth that I would have to lie through my teeth for hours to even plant the seed of doubt in your head”</i> (Meyer 2006, c. 256)

Концептуальні метонімії для концепту СУМНІВ

Експресивні реакції		
1.	INTENT AND FIXED LOOK STANDS FOR DOUBT / ПИЛЬНИЙ ТА ФІКСОВАНИЙ ПОГЛЯД ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>I stared at him with suspicion</i> (Meyer 2005, c. 164).
2.	BULGING EYES STAND FOR DOUBT / ВИРЯЧЕНІ ОЧІ ОЗНАЧАЮТЬ СУМНІВ	– <i>Me... me... on the—O I cant... Her eyes bulged</i> (Selby 2000, c.19)
3.	NARROWING OF EYES STANDS FOR DOUBT / ЗВУЖЕННЯ ОЧЕЙ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>Mike's eyes narrowed in suspicion</i> (Meyer 2006, c. 100)
4.	EYE BLINK STANDS FOR DOUBT / КЛІПАННЯ ОЧИМА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>He blinked his eyes and combed his wild hair with his fingers. "Rosenberg? Murdered?" he mumbled, glaring at the screen</i> (Grisham 1999, c. 24).
5.	EYEBROW MOVEMENTS STAND FOR DOUBT / РУХИ БРІВ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>He raised one eyebrow in disbelief</i> (Meyer 2006, c. 134).
6.	LIP MOVEMENTS STAND FOR DOUBT / РУХИ ГУБ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>His lips were twitching a bit, too. There was something he wanted to say to me and he didn't quite know how to begin</i> (Meyer 2006, c. 278)
7.	MOUTH OPEN STANDS FOR DOUBT / РОЗКРИТТЯ РОТУ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>Richards, who thought he had passed the point of all shock, found his mouth hanging open in utter, dazed incredulity</i> (King 1999, c. 148)
8.	MOCKERY STANDS FOR DOUBT / НАСМІШКА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>No," he said; then, matter-of-factly: "I'm married." "I saw her," she said with a kind of smirking doubtfulness that made Richards want to smash her</i> (King 1999, c. 104)

Продовження Додатку Е

9.	FACIAL EXPRESSION CHANGE STANDS FOR DOUBT / ЗМІНА ВИРАЗУ ОБЛИЧЧЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>Seeing he meant it, the almost comic mask of hate and defiance below the dark sunburst of the kid's afro broke into a hurt, agonized grimace of disbelief (King 1999, c. 48)</i>
Фізіологічні реакції		
10.	DECREASE IN HEART RATE STANDS FOR DOUBT / ЗМЕНШЕННЯ СЕРЦЕБИТТЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"Can you take Mags?" he asks me. "Yes," I say stoutly, although my heart sinks. It's true that Mags can't weigh more than about seventy pounds, but I'm not very big myself. Still, I'm sure I've carried heavier loads (Collins 2008, c. 45)</i>
11.	INABILITY TO ACT STANDS FOR DOUBT / НЕСПРОМОЖНІСТЬ ДІЯТИ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>It seemed almost better at this point to invite violence than to continue in this freezing uncertainty (Feather 2009, c. 308)</i>
12.	SHOULDER SHRUG STANDS FOR DOUBT / ЗНИЗУВАННЯ ПЛЕЧИМА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"It must be very old," I guessed. He shrugged. "Early sixteen-thirties, more or less" (Meyer 2005, c. 172)</i>
13.	HEAD SHAKING STANDS FOR DOUBT / ПОХИТУВАННЯ ГОЛОВОЮ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>I shook my head in disbelief (Meyer 2006, c. 64)</i>
14.	BODY TILTING STANDS FOR DOUBT / ПОХИТУВАННЯ ТІЛОМ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"Look at it this way, Bella. You're very lucky I was the one to find you." "Am I?" I mouthed, faltering another step back (Meyer 2005, c. 50)</i>
15.	CLUTCHING THINGS STANDS FOR DOUBT / СТИСКАННЯ ПРЕДМЕТІВ У РУКАХ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>Sara Goldfarb fell against the back of the viewing chair, one hand clutching desperately at the phone, the other the top of her dress (Selby 2000, c. 19)</i>

Продовження Додатку Е

Поведінкові реакції		
16.	PAUSE STANDS FOR DOUBT / ПАУЗА ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"Some. My friend Embry has a dirt bike. We work on it together sometimes. Why?" "Well..." I pursed my lips as I considered. I wasn't sure if he could keep his mouth shut, but I didn't have many other options. (Meyer 2006, c. 66)</i>
17.	UNINTELLIGIBLE SPEECH STANDS FOR DOUBT / НЕРОЗБІРЛИВЕ МОВЛЕННЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"I give a grunt of disbelief" (Meyer 2006, c. 48)</i>
18.	WHISPER STANDS FOR DOUBT / ШЕПІТ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>She frowned and looked back and forth between Edward and me, this time very deliberately. "Is it this boy?" she whispered (Meyer 2005, c. 242)</i>
19.	STAMMERING STANDS FOR DOUBT / ЗАТИНАННЯ ОЗНАЧАЄ СУМНІВ	<i>"Who... who are you?" stammered Arthur (Feather 2009, c.43)</i>

Продовження Табл. Є1

19. presume	+			+				+				+		
20. reckon	+													
21. see				+										
22. seem				+				+						
23. speculate	+											+		
24. suppose	+			+							+			
25. suspect	+			+		+			+			+		
26. take		+												
27. think	+													
28. trust	+			+										
29. understand	+			+							+			
30. wonder	+								+					

Продовження Табл. Є3

18. perhaps	+						+						
19. possibly	+					+	+						
20. probably	+					+							
21. really		+											
22. reportedly			+										
23. roughly											+		
24. seemingly				+									
25. sort of											+		
26. supposedly							+		+				
27. surely					+								
28. truly	+												
29. unarguably	+												
30. unavoidably										+			
31. undeniably	+				+								
32. undoubtedly	+				+								

Рис. 4.1 Репрезентація концепту СУМНІВ у МА

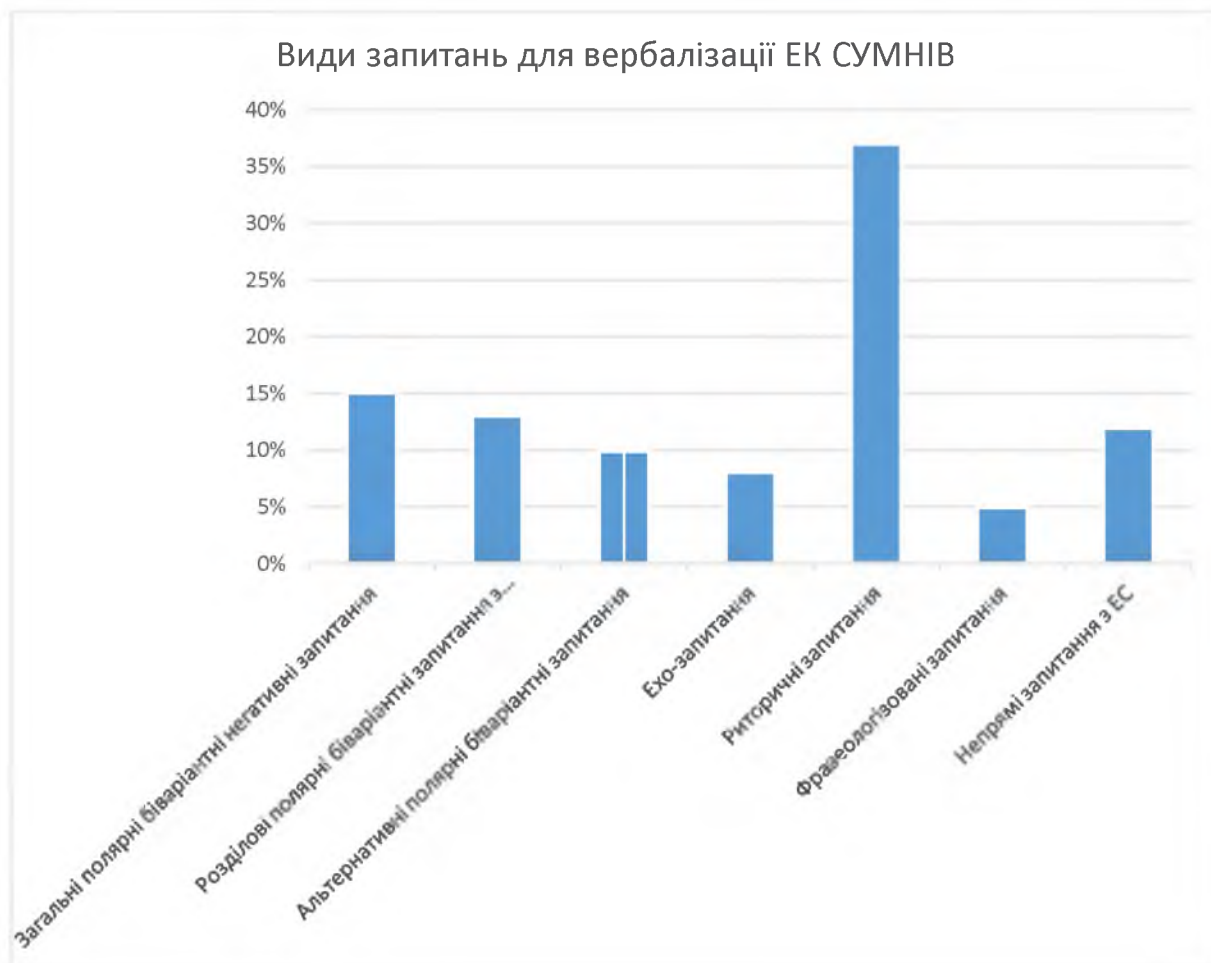

Рис. 4.2 Види запитань для вербалізації ЕК СУМНІВ

Рис. 4.3 Темы комунікативних ситуацій сумніву

Рис. 4.4 Комунікативні ситуації сумніву